
ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
№ 6(84)/2018

ЗМІСТ

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Заїка Ю. О. Доступність правосуддя
як умова захисту цивільних прав. 7

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Курилюк Ю. Б. Законодавче забезпечення повернення
органами Державної прикордонної служби
нелегальних мігрантів до країни походження. 10

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Гмирін А. А. Порівняльно-правове дослідження злочину,
передбаченого ст. 204 КК України та аналогічних діянь
за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав 18

Матвійчук В. К., Воробей П. А., Шнирко О. С. Відмежування
злочину, передбаченого ст. 249 КК України, від суміжних злочинів
та аналогічного адміністративно-правового правопорушення 28

Рощина І. О. Порівняльно-правове дослідження статті 7
Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних
свобод та норм кримінального законодавства України. 40

Семенюк Н. М. Теоретичні основи
визначення часу вчинення злочину при встановленні
меж кримінально-правової юрисдикції України 48

Шнирко О. С. Витоки, історія кримінальної відповідальності
за завідомо незаконні затримання, привід,
домашній арешт або тримання під вартою. 66

Харь І. О. Теоретичні підходи щодо визначення суб'єкта злочину
завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт
або тримання під вартою, передбаченого ст. 371 КК України 78

КРИМІНОЛОГИЯ

Денисов С. Ф., Коваленко Н. О. Кримінологічні
особливості злочинності учасників бойових дій
з ознаками посттравматичного стресового розладу 103

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Глуценко С. В., Соловійова А. М. Зобов'язання щодо утримання дітей за законодавством України та деяких зарубіжних країн 113

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Сотула О. С. Рецензія на монографію Соловійової А. М. «Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності: порівняльно-правове дослідження» 119

ПЕРСОНАЛІЇ **121**

ЛІРИЧНА СТОРІНКА **147**

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 6(84)/2018

СОДЕРЖАНИЕ

ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

Заика Ю. А. Доступность правосудия
как условие защиты гражданских прав 7

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

Курьялок Ю. Б. Законодательное обеспечение возвращения
органами Государственной пограничной службы
нелегальных мигрантов в страну происхождения 10

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

Гмирин А. А. Сравнительно-правовое исследование преступления,
предусмотренного ст. 204 УК Украины и аналогичных деяний
по уголовному законодательству некоторых зарубежных государств 18

Матвийчук В. К., Воробей П. А., Шнитко А. С. Отграничения
преступления, предусмотренного ст. 249 УК Украины,
от смежных преступлений и аналогичного
административно-правового правонарушения 28

Рощина И. А. Сравнительное-правовое исследование статьи 7
Европейской конвенции о защите прав человека и основных
свобод и норм уголовного законодательства Украины 40

Семенов Н. М. Теоретические основы определения
времени совершения преступления при установлении
границ уголовно-правовой юрисдикции Украины 48

Шнитко А. С. Истоки, история уголовной ответственности
за заведомо незаконные задержания, привод,
домашний арест или содержание под стражей 66

Харь И. А. Теоретические подходы к определению
субъекта преступления заведомо незаконные задержания,
привод, домашний арест или содержание под стражей,
предусмотренного ст. 371 УК Украины 78

КРИМИНОЛОГИЯ

Денисов С. Ф., Коваленко Н. О. Криминологические
особенности преступности участников боевых действий
с признаками посттравматического стрессового расстройства 103

УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Глуценко С. В., Соловьева А. М. Обязательства по содержанию детей по законодательству Украины и некоторых зарубежных стран 113

ДИСКУССИИ И ОБСУЖДЕНИЯ

Сотула А. С. Рецензия на монографию Соловьевой А. М. «Уголовно-правовая характеристика преступлений против собственности: сравнительно-правовое исследование» 119

ПЕРСОНАЛИИ 121

ЛИРИЧЕСКАЯ СТРАНИЧКА. 147

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JURIDICAL JOURNAL

№ 6(84)/2018

CONTENTS

CIVIL PROCEDURE RIGHT

Zaika Y. The Accessibility of Justice as a Condition
for the Protection of Civil Rights7

ADMINISTRATIVE LAW

Kuryliuk Y. Legislative Framework for the Return
of Illegal Migrants to the Country of Their Origin
by the State Border Guard Service Bodies. 10

CRIMINAL LAW

Gmirin A. Comparative-Legal Research a Crime Provided
for in Article 204 of the Criminal Code of Ukraine and Similar
Offences under Criminal Legislation of Some Foreign States 18

Matviychuk V., Vorobey P., Shnytko O. Separation of a Crime
Provided for in Article 249 of the Criminal Code of Ukraine,
Related Crimes, and Similar Administrative Offence 28

Roshchina I. Comparative-legal study of Article 7 of the European
Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental
Freedoms and the Provisions of the Criminal Legislation of Ukraine. 40

Semenyuk N. Theoretical Backgrounds of the Determination
of Time of Committing a Crime with Regard to the Limits
of Criminal-legal Jurisdiction of Ukraine 48

Shnytko O. The Backgrounds and the History
of Criminal Responsibility for Knowingly Unlawful Apprehension,
Taking into Custody, Arrest or Detention 66

Khar I. The Theoretical Approaches to the Definition
of a Perpetrator of a Crime of Knowingly Unlawful Apprehension,
Taking into Custody, Arrest or Detention Provided
for in Article 371 of the Criminal Code of Ukraine 78

CRIMINOLOGY

Denisov S., Kovalenko N. Criminological Features of Combatants'
with Signs of Post-Traumatic Stress Disorder Criminality 103

CRIMINAL EXECUTIVE RIGHT

Hlushchenko S., Soloviova A. Child Maintenance Obligations
under the Legislation of Ukraine and Some Foreign Countries 113

DISCUSSIONS AND DEBATES

Sotoula O. Review of the monograph by Solovyova A. M.
«Criminal law characteristic of crimes against property:
comparative legal study»..... 119

PERSONNEL **121**

LEATHER PAGES..... 147

**ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО
CIVIL PROCEDURE LAW**

УДК 347/9(477)

Y. Zaika

**THE ACCESSIBILITY OF JUSTICE AS A CONDITION
FOR THE PROTECTION OF CIVIL RIGHTS**

Ю. О. Заїка

*доктор юридичних наук
професор, професор кафедри
цивільного та трудового права
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
м. Київ*

**ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ
ЯК УМОВА ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ**

Постановка проблеми. Європейська конвенція про права людини (п. 1 ст. 6) передбачає, що кожна людина має право на справедливий і публічний розгляд її справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону. Комісар Ради Європи з прав людини Нільс Муйжнієкс зазначає, що «права людини та верховенство права є порожніми словами, коли система правосуддя є неефективною або недоступною» [21]. Відсутність належного доступу до правосуддя не може негативно впливати на ефективність правосуддя в будь-якій державі, і, відповідно, на захист законних прав і інтересів громадян, що і зумовлює актуальність обраного напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані із здійсненням доступу до правосуддя у цивільному судочинстві у сучасній юридичній літературі висвітлювалися в роботах В. В. Комарова, С. О. Короеда, Г. А. Цірат, О. О. Штефан, В. А. Кройтора та інших, проте низка проблем не отримала однозначного розуміння в доктрині, а окремі положення, які стосуються складових елементів змісту принципу доступу до правосуддя залишилися поза належної уваги науковців.

Мета статті — комплексне вивчення та аналіз факторів, які впливають на здійснення принципу доступності правосуддя в сучасному вітчизняному

цивільному процесі та обґрунтування напрямів вдосконалення процесуально-го законодавства, що спростило б доступ громадян до правосуддя в Україні.

Основні результати дослідження. У доктрині цивільного процесу доступність судового захисту традиційно розглядають як принцип, який випливає з природи судової влади [14, с. 692].

Доступність правосуддя передбачає можливість кожного громадянина звернутися до суду за захистом порушеного права, тобто, отримати кваліфіковану юридичну допомогу, сплатити всі передбачені законом судові збори і мита, пов'язані з поданням позовної заяви до суду, розглядом справи, передбачені ч. 2 ст. 133 ЦПК Україна (отриманням професійної правової допомоги; пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів і проведенням експертизи; витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцем знаходження та ін.; збори, пов'язані з подачею апеляційної чи касаційної скарги, а також з виконанням судового рішення.

Проблемними сферами, пов'язаними із правом на доступ до правосуддя, найчастіше називають : а) відсутність або недостатність правоздатності з боку заявника для подання цивільного позову або апеляції у кримінальній справі, або для отримання судового рішення; б) процесуальні перешкоди доступу такі як обмеження строків і судові витрати; в) практичні перешкоди доступу, такі як недостатність правової допомоги; г) непідсудність відповідачів у цивільних справах [1, с. 39–40].

Доступ до правосуддя включає в себе і можливість отримати правову допомогу при розгляді справи і за кордоном у відповідності із міжнародними договорами, а за їх відсутності — на засадах міжнародної ввічливості.

Обсяг правової допомоги в цьому випадку включає наступний перелік процесуальних дій: а) складання, пересилку та вручення судових та позасудових документів; б) проведення за кордоном дій з отриманням доказів (огляд, експертиза, допит сторін, третіх осіб, свідків, експертів, отримання та передача речових доказів тощо) [15, с. 86].

Цивільному процесуальному праву відводиться не лише важлива роль у визначенні головного призначення цивільного судочинства, яким є врегулювання (усунення) конфлікту, тобто припинення цивільного правопорушення та ліквідація його наслідків шляхом примусового застосування норм матеріального права між суб'єктами цивільних трудових, житлових, сімейних правовідносин [8, с. 43].

Враховую значну кількість справ, пов'язаних із надмірними тривалими судовими розглядами в судах європейських держав, які розглядає Європейський суд з прав людини, 18 вересня 2002 р. була створена Європейська комісія по ефективності правосуддя (European Commission for the Efficiency of Justice), а Міжнародною моніторинговою організацією CIS-ЕМО підготовлена спеціальна доповідь «Проблемні питання доступу до правосуддя у Східній Європі», в якій акцентовано на проблемах доступу до правосуддя в Латвії, Естонії та в Україні [20], а Радою Європи ініційоване прийняття рекомендацій, спрямованих на ефективність правосуддя, що містять способи забезпечення як справедливого, так і ефективного судового розгляду [7, с. 5].

У Рекомендації № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення від 8 січня 1993 р. передбачено, що прийняття справи до судового провадження не повинно обумовлюватися обов'язковою сплатою державі невинувато значної грошової суми, а судові витрати не повинні бути перешкодою для реалізації права на доступ до правосуддя. Саме порушення принципу доступності правосуддя національними судами враховувалося Європейським судом з прав людини при розгляді ряду справ.

Заїка Ю. О. Доступність правосуддя як умова захисту цивільних прав

У статті аналізується можливість звернення до суду за захистом і витрати, пов'язані з цим (сплата судового збору, правової допомоги, винагороди судовому виконавцю та ін..) Аналізується практика Європейського суду і обґрунтовується необхідність надання цільових пільг малозабезпеченим громадянам при сплаті судового збору

Ключові слова: захист цивільних прав, доступ до правосуддя, судові збори, страхування судових витрат, доступна правова допомога

Заїка Ю. А. Доступность правосудия как условие защиты гражданских прав

В статье анализируется возможность обращения в суд за защитой и затраты, связанные с этим (оплата судебного сбора, правовой помощи, вознаграждения судебному исполнителю и др.). Анализируется практика Европейского суда и обосновывается необходимость предоставления целевых льгот малоимущим гражданам при уплате судебного сбора

Ключевые слова: защита гражданских прав, доступ к правосудию, судебные сборы, страхование судебных издержек, доступная правовая помощь.

Zaika Y. The Accessibility of Justice as a Condition for the Protection of Civil Rights

The article deals with the matter of initiation of legal action and related hereto expenses (court fees, costs for legal aid, payments to the marshal of the court, etc). The European Court's case law on the topic is analyzed. The necessity of establishing purpose-oriented benefits regarding court fees for low-income citizens is proved.

Keywords: Protection of Civil Rights; Accessibility of Justice; Court Fees; Legal Expenses Insurance; Accessible Legal Aid

Стаття надійшла до редакції: 25.05.2018.

УДК 341.43:351

У. Kuryliuk

**LEGISLATIVE FRAMEWORK FOR THE RETURN
OF ILLEGAL MIGRANTS TO THE COUNTRY
OF THEIR ORIGIN BY THE STATE BORDER
GUARD SERVICE BODIES**

Ю. Б. Курилюк

*кандидат юридичних наук,
заступник начальника управління
Міжнародно-правового департаменту
Адміністрації Держприкордонслужби України
м. Київ*

**ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВЕРНЕННЯ
ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ
СЛУЖБИ НЕЛЕГАЛЬНИХ МІГРАНТІВ
ДО КРАЇНИ ПОХОДЖЕННЯ**

Постановка проблеми. У час коли Європа занепокоєна значним напливом біженців з Сирії, Іраку та інших країн, нелегальна міграція була, є і буде поширеним явищем, суспільна небезпека якого зумовлена цілою низкою факторів. Для більшості держав світу сьогодні це явище становить особливу проблему, яка, на жаль, має стійку тенденцію до зростання.

Досвід показує, що масова міграція тягне за собою інтернаціоналізацію суспільства та неминуче зіткнення в соціальному просторі приймаючої країни встановлених правових норм, традиційних цінностей і звичаїв іноетнічних та інокультурних груп, які не поспішають асимілюватися у цьому суспільстві та прийняти в повному обсязі чинні закони держави, культуру приймаючого соціуму. Культурна несумісність етнічних груп, що знаходяться на різних щаблях соціального та соціокультурного розвитку, також виступає в якості одного з важливих факторів, що обумовлюють відтворення деліктності в сучасному суспільстві. У багатьох випадках невідповідність ціннісних установок стає однією з причин вчинення іноземцями-мігрантами правопорушень і злочинів (у т.ч. тяжких) на території приймаючих держав.

За останні 20 років Україна стала транзитною країною для нелегальної міграції до країн ЄС. За різними аналітичними оцінками за останні десять років на території України постійно розміщується від 800 тис. до 1,6 млн нелегальних іммігрантів. Нелегальних іммігрантів, які терпляче чекають свого шансу переміститися до ЄС [1, р. 150].

У цьому контексті значно актуалізуються дослідження з усіх сфер, які розкриватимуть аспекти протидії нелегальної міграції як на законодавчому рівні, так і у правозастосовній сферах.

Метою цієї статті є окреслення проблемних питань, пов'язаних із законодавчим забезпеченням повернення прикордонниками іноземців та осіб без громадянства до країни їх походження як одного із засобів протидії нелегальній міграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти зазначеної проблеми у різні роки розглядалися у незначній кількості наукових статей чи розділів монографій таких українських дослідників як: Л. Ананко, М. Аракелян, Н. Бортник, Т. Гнатюк, О. Олексів, В. Олефір, С. Олійник, С. Петrenchенко, І. Серова та інші. Віддаючи належне науковому доробку згаданих дослідників, слід відзначити, що проблема міжнародно-правового регулювання окремих важливих теоретичних і практичних проблем реадмісії осіб залишаються невіршеними або недостатньо розробленими.

Виклад основного матеріалу. Нелегальна міграція є одним з негативних явищ, які суттєво впливають на стан законності в будь-якій державі та на недоторканність і непорушність кордонів держави. При цьому, як свідчить практика, у жодній країні немає дієвого механізму правового регулювання ситуацій пов'язаних з перебуванням у країні біженців, нелегальних мігрантів та осіб, які шукають притулок.

Загалом, процеси нелегальної міграції впродовж останніх років характеризувались активізацією каналів незаконного переправлення мігрантів через державний кордон України. Про це свідчать затримання органами охорони державного кордону упродовж 2013–2017 рр. за незаконне перетинання державного кордону 5,7 тис. нелегальних мігрантів. З них більшість становлять громадяни Афганістану (1238), Молдови (687), В'єтнаму (455), Сирії (434), Грузії (375), Бангладеш (172), Туреччини (201), Індії (196) та Іраку (129). Більшість (74%) затримані під час незаконного перетинання спільної ділянки державного кордону з країнами – членами ЄС, 14% – з Молдовою, решта (12%) на кордоні з Білоруссю, Росією та в аеропортах.

Нелегальна міграція залишається важливою проблемою, яка організовується кримінальними синдикатами. Люди, які бажають потрапити до західноєвропейських країн за допомогою незаконних способів сплачують великі грошові суми, які забезпечують отримання організованих злочинних синдикатів високий рівень фінансових прибутків [2].

Одним із механізмів, які здатні вплинути на внутрішньодержавні міграційні процеси, є процедури примусового повернення, видворення чи реадмісії нелегальних мігрантів. При цьому слід погодитись із деякими науковцями, які відмічають, що ні реадмісія, ні видворення не виступають ефективними засобами попередження нелегальної міграції. Ці форми примусового повернення

іноземних громадян у країну походження або ж транзиту сприяють виключно забезпеченню безпеки приймаючої держави та припиненню незаконного перебування мігрантів [3; 4].

З норм Конституції України випливає, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України. У свою чергу, їх перебування в Україні на законних підставах передбачає в установленому законодавством чи міжнародними договорами України порядку в'їзду в Україну або постійне чи тимчасове проживання на її території, або тимчасове перебування в Україні. У разі якщо іноземець або особа без громадянства перебуває в Україні не на законних підставах або порушує чинні нормативно-правові акти, до них можуть бути застосовані примусові заходи, встановлені чинним законодавством України.

Відповідно до статті 28 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [5] іноземець чи особа без громадянства у разі порушення законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства або їх дії суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського порядку за рішеннями Державної міграційної служби України, органів охорони державного кордону чи органів Служби безпеки України можуть бути примусово повернуті в країну походження або третю країну. У разі не виконання ними в установлений строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець чи особа без громадянства ухилятимуться від його виконання, на підставі постанови адміністративного суду відповідно до статті 30 зазначеного Закону такі особи можуть бути примусово видворені з України. Статтею 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлено, що адміністративне видворення за межі України може бути застосовано до іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок [6].

На виконання пунктів 15, 15-1, 15-2 статті 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [7] органами охорони державного кордону в межах визначених повноважень вживаються системні заходи щодо примусового повернення та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України.

Порядок дій посадових осіб органів охорони державного кордону під час прийняття рішень про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців-правопорушників визначений Інструкцією про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства, затвердженою спільним наказом Міністерства внутрішніх справ, Адміністрації Держприкордонслужби та Служби безпеки України від 23.04.2012 № 353/271/150 (у редакції наказу від 22.01.2018 № 38/77) [8].

Відповідно до вказаної Інструкції під «примусовим поверненням» та «примусовим видворенням» слід розуміти систему адміністративно-правових заходів, спрямованих на примушування іноземців та осіб без громадянства покинути територію України всупереч їх волі і бажанню.

За останні п'ять років начальниками органів охорони державного кордону прийнято понад 3,4 тис. рішень про примусове повернення, а також до адміністративних судів подано майже 1,7 позовних заяв про примусове видворення іноземців-правопорушників, з яких 1,4 тис. задоволено. Більшість рішень приймалися стосовно громадян Азії та Африки (1,6 тис. осіб) та країн пострадянського простору (2,6 тис.).

Виконання рішень про примусове видворення здійснюється як за рахунок Державного бюджету, так і за позабюджетні кошти, а контроль та практична реалізація покладається на органи, які прийняли чи ініціювали таке рішення. Тільки упродовж 2013–2017 років органами охорони державного кордону на примусове видворення з Державного бюджету витрачено майже 2,6 млн грн. При цьому, за цей період майже 500 іноземців-правопорушників відправлено за позабюджетні кошти на суму понад 5 млн. грн.

Моніторинг заходів, які вживаються органами охорони державного кордону задля практичної реалізації прийнятих рішень про примусове повернення чи видворення мігрантів до держави їх походження, показав, що фактори щодо неможливості тривалого їх виконання носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Основними з них є:

1) відсутність у нелегальних мігрантів паспортних документів, що надають їм право на перетинання державного кордону, швидке отримання яких здебільшого унеможлиблюється відсутність в Україні дипломатичних представництв чи консульських установ більшості країн громадянської належності мігрантів (особливо країн Африки та Азії), які, як правило, розташовані на території сусідніх держав;

2) умисне надання мігрантами недостовірних чи не повних анкетних даних про себе з метою затягування процедури їх ідентифікації та уникнення видворення;

3) неможливість примусового видворення мігранта у зв'язку з побоюванням стати жертвами насилля в своїх країнах (здебільшого це громадяни Сирії та Судану), а також зверненням вже після прийняття рішення судом із заявою про надання статусу біженця;

4) триваючі епідемії гострих вірусних хвороб, що можуть спричинити смерть людини (у т.ч. вірусу «Ебола»), в деяких країнах Африканського континенту (Гвінеї, Сьєрра-Леоне, Нігерії тощо), до яких мають повернутися чи бути видворені мігранти;

5) вкрай низький матеріальний стан сімей в країнах походження іноземців, які неспроможні надати допомогу мігранту для його самостійного повернення на батьківщину (Бангладеш, Шрі-Ланка тощо);

6) відмова чи затягування деяких іноземних дипломатичних представництв чи консульських установ процедури ідентифікації та документування їх громадян (Афганістан та ін.).

Ще одним із факторів, що значно знижує ефективність реалізації уповноваженими державними органами їх повноважень у зазначеній сфері є недосконалість, перш за все, законодавчого регулювання порядку затримання нелегальних мігрантів на строк, що перевищує три доби з метою їх ідентифікації та забезпечення подальшого примусового видворення.

Звичайно, такий стан справ турбує правоохоронців і, передусім, прикордонників. Щоб досягти бажаного результату в ланцюжку від затримання на кордоні до видворення за межі держави, необхідно удосконалити цю систему у правовому відношенні [9].

Незважаючи на те, що відповідно до Конституції України Адміністрація Держприкордонслужби України не є суб'єктом законодавчої ініціативи, прикордонним відомством все ж таки опрацьовуються проекти законів України та подаються через МВС до Кабінету Міністрів України для скерування для розгляду Верховною Радою України. Низка законопроектів подається через інших суб'єктів законодавчої ініціативи – Президента України та народних депутатів України. Проте така робота є безсистемною та носить хаотичний характер, а тому потребує певного корегування.

Так, 4 лютого 2016 р. Верховна Рада України схвалила опрацьований Адміністрацією Держприкордонслужби спільно з Державною міграційною службою України Закон України № 991-VIII «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України (щодо розгляду судами позовів про примусове видворення або щодо затримання з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення іноземців та осіб без громадянства або забезпечення передачі іноземців та осіб без громадянства відповідно до міжнародних договорів про реадмісію)» [10]. З прийняттям цих змін органам охорони державного кордону, ДМС та СБУ надано право подавати до адміністративних судів позовні заяви не тільки про примусове видворення іноземців-правопорушників але й про їх затримання. Крім того, законом передбачено скорочений термін розгляду позовів про затримання, рішення за якими приймаються судом невідкладно, але не пізніше триденного строку з дня надходження позовної заяви.

Деякі місяців по тому (19.05.2016) Верховною Радою України схвалено Закон України № 1379-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень судового захисту іноземців та осіб без громадянства і врегулювання окремих питань, пов'язаних з протидією нелегальній міграції» [11], що також був опрацьований у тісній співпраці прикордонного та міграційного відомств. Цим Законом, окрім іншого, повністю «переписано» раніше схвалені зміни в Кодексі адміністративного судочинства України, зокрема:

1) надано можливість застосування за рішенням адміністративного суду до іноземців, які підлягають примусовому видворенню (не мають документи або є обґрунтовані підстав вважати, що вони ухилятимуться від видворення) таких заходів:

- взяття на поруки підприємства, установи й організації;
- зобов'язання унести заставу (від 50 до 100 мін. зарплат);
- затримання іноземця з поміщенням до Пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні.

Такі ж із схваленням Закону заходи (затримання, застава та порука) можуть застосовуватися стосовно іноземців, які перебуваючи у процедурі набуття статусу біженця вчинили порушення законодавства з прикордонних питань та про правовий статус іноземців;

2) визначено обов'язки іноземців, звільнених під заставу чи поручительство, за недотримання яких призводитиме до затримання такого іноземця,

звернення застави в дохід держави, а також адміністративну відповідальність поручителя (від 850 до 5 100 грн.);

3) встановлено максимальний строк затримання та перебування мігранта у вказаних Пунктах перебування до 18 місяців, однак перший строк затримання становитиме 6 міс., який у подальшому, за необхідності, продовжуватиметься через суд кожних 3 міс.

Не применшуючи важливості цих змін, а також приведення ними українського законодавства до стандартів, визначених Директивою ЄС від 26.06.2013 № 2013/33/EU в частині запровадження альтернатив затриманню особи [12], слід відмітити, що трохи більше ніж через рік — 3 жовтня 2017 р. відбулося чергове корегування тих самих положень Законом України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [13]. Ним змінено терміни, упродовж яких здійснюється продовження строку затримання іноземців (з 3 міс. на 6 міс.), доповнено підстави такого затримання, уведено положення про те, що особа продовжує утримуватися в місцях несвободи на період апеляційного оскарження рішень про затримання та інші новації.

Однак внесені вказаними Законами зміни процесуального закону — Кодексу адміністративного судочинства України, не внесли відповідних змін до матеріального — Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», що вже сьогодні завдає проблем під час правозастосовної діяльності через певну розбіжність підстав затримання й видворення іноземців-правопорушників.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, слід відзначити, що Державною прикордонною службою України як центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, визначено як пріоритетне завдання щодо всебічного нормативно-правового урегулювання питань організації та здійснення заходів адміністративного примусу до порушників законодавства України з прикордонних питань, у т.ч. тих, що регламентуватимуть чіткий механізм дій усіх державних установ під час повернення нелегальних мігрантів до країн їх походження із дотримання їх основоположних прав і свобод.

Водночас важливим аспектом цієї діяльності є комплексність її здійснення, з урахуванням усіх аспектів проблеми, а також залучення до цього процесу всіх зацікавлених державних органів і правозахисних інституцій, задля забезпечення ефективності законодавчого забезпечення прикордонної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Luptakova M.* Legal and Illegal Migration from Ukraine: An analysis of social and security issues // International Journal of Criminal Justice Sciences. — 2008. — № 4(2). — Р. 144–159.
2. *Roth M. P.* Global Organized Crime: A Reference Handbook. — Santa Barbara, CA: ABC-Clio LLC, 2010. — 308 p.
3. *Ястребова А.Ю.* Международно-правовые механизмы регулирования миграции (доктринальные подходы) : монография. — М. : ВАКО, 2014. — 464 с.

4. Олійник С. М. Реадмісія нелегальних мігрантів як регулятор внутрішньо-державних міграційних процесів // Протидія нелегальній міграції та торгівлі людьми: матер. Міжнар. наук.-практ. симпоз. (Івано-Франківськ, 11–12 березня 2016 р.). — Івано-Франківськ : CEI Cooper. Fund, 2016. — С. 110–112.

5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI // Офіційний вісник України. — 2011. — № 83. — Ст. 3014.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — № 51. — Ст. 1122.

7. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — № 17. — Ст. 740.

8. Про затвердження змін до Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства: Наказ МВС, СБУ від 22.01.2018 № 38/77 // Офіційний вісник України. — 2018. — № 42. — Ст. 188.

9. Обережно: двері зачиняються. Міграційне законодавство в Україні може стати жорсткішим // Прикордонник України: газета Держприкордонслужби України. — 2016. — № 15(5509). — С. 4–5.

10. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України (щодо розгляду судами позовів про примусове видворення або щодо затримання з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення іноземців та осіб без громадянства або забезпечення передачі іноземців та осіб без громадянства відповідно до міжнародних договорів про реадмісію): Закон України від 04.02.2016 № 991-VIII // Офіційний вісник України. — 2016. — № 18. — Ст. 708.

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень судового захисту іноземців та осіб без громадянства і врегулювання окремих питань, пов'язаних з протидією нелегальній міграції: Закон України від 19.05.2016 № 1379-VIII // Офіційний вісник України. — 2016. — № 49. — Ст. 7.

12. Laying down standards for the reception of applicants for international protection: Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 // Official Journal of the European Union. — № L180. — 29 June 2013. — P. 96.

13. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII // Офіційний вісник України. — 2017. — № 96. — Ст. 11.

REFERENCES

1. Luptakova M. Legal and Illegal Migration from Ukraine: An analysis of social and security issues // International Journal of Criminal Justice Sciences. — 2008. — № 4(2). — P. 144–159.

2. Roth M. P. Global Organized Crime: A Reference Handbook. — Santa Barbara, CA: ABC-Clio LLC, 2010. — 308 p.

3. Jastrebova A. Ju. Mezhdunarodno-pravovye mehanizmy regulirovanija migracii (doktrinal'nye podhody): monografija. — M. : VAKO, 2014. — 464 s.

4. Олійник С. М. Реадмісія нелегальних мігрантів як регулятор внутрішньо-державних міграційних процесів // Протидія нелегальній міграції та торгівлі людьми: матер. Міжнар. наук.-практ. симпоз. (Івано-Франківськ, 11–12 березня 2016 р.). — Івано-Франківськ : CEI Cooper. Fund, 2016. — С. 110–112.

5. Pro pravovyi status inozemtsiv ta osib bez hromadianstva: Zakon Ukrainy vid 22.09.2011 № 3773-VI // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. — 2011. — № 83. — St. 3014.

6. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Kodeks vid 07.12.1984 № 8073-X // Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR. — 1984. — № 51. — St. 1122.

7. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 03.04.2003 № 661-IV // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. — 2003. — № 17. — St. 740.

8. Pro zatverdzhennia zmin do Instruksii pro prymusove povnennia i prymusove vydvorennia z Ukrainy inozemtsiv ta osib bez hromadianstva: Nakaz MVS, SBU vid 22.01.2018 № 38/77 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. — 2018. — № 42. — St. 188.

9. Oberezhno: dveri zachyniautsia. Mihratsiine zakonodavstvo v Ukraini mozhe staty zhorstkishym // Prykordonnyk Ukrainy: hazeta Derzhprykordonsluzhby Ukrainy. — 2016. — № 15(5509). — S. 4–5.

10. Pro vnesennia zmin do Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy (shchodo rozghliadu sudamy pozoviv pro prymusove vydvorennia abo shchodo zatrymanna z metoiu identyfikatsii ta zabezpechennia prymusovoho vydvorennia inozemtsiv ta osib bez hromadianstva abo zabezpechennia peredachi inozemtsiv ta osib bez hromadianstva vidpovidno do mizhnarodnykh dohovoriv pro readmisiu): Zakon Ukrainy vid 04.02.2016 № 991-VIII // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. — 2016. — № 18. — St. 708.

11. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia polozhen sudovoho zakhystu inozemtsiv ta osib bez hromadianstva i vrehuliuvannia okremykh pytan, poviazanykh z protydiieiu nelehalnii mihratsii: Zakon Ukrainy vid 19.05.2016 № 1379-VIII // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. — 2016. — № 49. — St. 7.

12. Laying down standards for the reception of applicants for international protection: Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 // Official Journal of the European Union. — № L180. — 29 June 2013. — P. 96.

13. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv: Zakon Ukrainy vid 03.10.2017 № 2147-VIII // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. — 2017. — № 96. — St. 11.

Курилюк Ю. Б. Законодавче забезпечення повернення органами Державної прикордонної служби нелегальних мігрантів до країни походження

У статті розкриваються деякі аспекти законодавчого забезпечення підстав і порядку повернення нелегальних мігрантів до країни їх походження. Встановлено, що законотворча діяльність у цій сфері носить безсистемний характер і потребує корегування.

Ключові слова: законотворчість, прикордонна служба, нелегальна міграція.

Курылюк Ю. Б. Законодательное обеспечение возвращения органами Государственной пограничной службы нелегальных мигрантов в страну происхождения

В статье раскрываются некоторые аспекты законодательного обеспечения оснований и порядка возвращения нелегальных мигрантов в страну их происхождения. Установлено, что законодательная деятельность в этой сфере носит бессистемный характер и требует корректировки.

Ключевые слова: законотворчество, пограничная служба, нелегальная миграция.

Kuryliuk Y. Legislative Framework for the Return of Illegal Migrants to the Country of Their Origin by the State Border Guard Service Bodies

The article reveals some aspects of the legislative framework for the grounds and procedure of the return of illegal migrants to the country of their origin. It has been established that legislative activity in this area is of systemless nature and requires adjustment.

Keywords: Lawmaking; Border Guard Service; Illegal Migration

Стаття надійшла до редакції 30.05.2018..

УДК 343.46(47)094.4

A. Gmirin

**COMPARATIVE-LEGAL RESEARCH A CRIME
PROVIDED FOR IN ARTICLE 204 OF THE CRIMINAL
CODE OF UKRAINE AND SIMILAR OFFENCES UNDER
CRIMINAL LEGISLATION OF SOME FOREIGN STATES**

A. A. Gmirin
здобувач кафедри
кримінального права, кримінології,
цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 204 КК УКРАЇНИ
ТА АНАЛОГІЧНИХ ДІЯНЬ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ
ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ**

Постановка проблеми. Стаття присвячена питанням порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст. 204 КК України та аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав, що має велике значення для теорії і правозастосовної практики, а також модернізації кримінального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У правових науках порівняльні дослідження мають свої багатовікові традиції, але особливо активно вони почали розвиватися з початку ХХ століття і набуло наукового характеру [1, с. 36–38]. Менш активними виявилися дослідження порівняльного правознавства в сфері кримінального права, хоча в останні 15–20 років з'явилися цікаві праці, присвячені чи чисто порівняльному аналізу кримінального законодавства різних країн, чи дослідженню кримінального законодавства окремо взятої країни або присвячені дослідженню окремого кримінально-правового інституту. До таких праць слід віднести наступні: Маліновський А. А. Порівняльне-правознавство в сфері кримінального права [2, с. 1–376]; Нарсесян А. А.

Питання караності в кримінальному праві ФРН і США [3, с. 1–246]; Дуслев Р. Н. Еволюція кримінального права Західної Європи і США [4, с. 1–344]; Жалінський А. Е. Сучасне німецьке кримінальне право [5, с. 1–560]; Додонов В. М. Порівняльне кримінальне право. Загальна частина [6, с. 1–448]; Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав Континентальної Європи [7, с. 1–1048]; Савченко А. В. [8, с. 1–39]. Але багато питань взагалі і, зокрема ст. 204 КК, залишились поза увагою науковців.

Мета статті полягає у проведенні порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст. 204 КК України та аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав.

Основні результати дослідження. Основна причина активності порівняльного правознавства в Україні в останні роки полягає в прагненні фахівців модернізувати кримінальне право. У цьому зв'язку актуальність досліджень порівняльного правознавства в сфері кримінального права (а в нашому випадку порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст. 204 КК України та аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав) набуває очевидний інтерес і пояснюється багатьма причинами: 1) перш за все, слід відзначити, що в багатьох країнах Європи були розроблені та прийняті чи істотно змінені (доповнені) кримінальні кодекси; 2) по-друге, що злочинність вийшла на світовий рівень; 3) по-третє, її кількість і якість у світі змінилися, з'явилися нові і більш небезпечні її форми (зокрема, легалізація грошових коштів та іншого майна, здобутого злочинним шляхом); по-четверте, для злочинності перестали існувати кордони. У зв'язку з чим колишнє кримінальне законодавство окремо взятої країни уже не могло в повній мірі відповідати справжнім вимогам боротьби зі злочинністю (в нашому випадку зі злочинами, передбаченими ст. 204 КК України); 5) по-п'яте, в сучасний період часу існування законодавчої системи однієї якої-небудь держави стало неможливе поза зв'язком і залежності її від аналогічних систем інших держав світу; 6) в шосте, це свідчить, що ефективна боротьба із злочинністю (а у нашому випадку зі злочинами, передбаченими ст. 204 КК України) можлива тільки при об'єднанні зусиль усіх зацікавлених країн як у практиці застосування законів, так і в уніфікації його окремих положень [9, с. 8–9]. Слід погодитися з думкою В. І. Зубкової, що «аксіома порівняльного правознавства проявляється в тому, щоб не надавати переваги одній законодавчій системі перед іншою чи ганьбити яку-небудь іншу систему, а зрозуміти історичні і культурні передумови формування кожної порівнюваної законодавчої системи і виявити позитивні моменти для цілей законодавчого формування і практичного застосування отриманих результатів» [9, с. 9]. Отже, для науки кримінального права, для кримінального законодавства (у нашому випадку для ст. 204 КК України) з метою протидіяти злочинності важливо використати порівняльне правознавство, так як воно допомагає встановити, яким чином вирішується одна і та ж правова проблема (зокрема, кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів), яка дозволяє враховувати як позитивний, так і негативний зарубіжний досвід.

Маючі такі теоретичні підвалини, перейдемо до компаративістського дослідження означеної статті. У цьому сенсі слід акцентувати увагу на тому, що перед правозастосовними органами стоїть завдання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, в тому числі з посяганнями на відносини, що забезпечують умови з охорони належного, тобто встановленого чинним законодавством України, справлення акцизного збору з підакцизних товарів до Державного бюджету [10, с. 75]. Проте, узагальнення практики правоохоронних органів, судів та аналіз матеріалів з опитування студентів юридичних вузів та інших фахівців у галузі кримінального права свідчить про те, що на практиці зустрічаються певні труднощі в застосуванні норм про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст. 204 КК України. Це зумовлено низкою факторів, до яких належать недоліки в конструюванні норм, передбачених ст. 204 КК України, відсутні роз'яснення із застосування зазначеної статті. Низка проблем, зокрема об'єкт, предмет, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст. 204 КК України, відмежування цього складу злочинів від суміжних та кваліфікація, у разі необхідності за сукупності злочинів продовжують залишатися дискусійними. Це дає нам підстави стверджувати, що для вирішення цих та інших питань, поставлених перед нашим дослідженням, потребує поряд з юридико-логічним, історичним, соціологічним ще й системного і порівняльно-правового дослідження. Порівняльно-правовий метод дослідження щодо зазначеної проблеми майже відсутній, а тому вивчення зарубіжного законодавства, яке стосується аналогічного злочину, передбаченому ст. 204 КК України, дозволяє краще зрозуміти приписи діяння незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України), оскільки специфічні риси цієї норми особливо чітко виявляються в порівнянні з нормами іншої системи. У цьому сенсі слід погодитися з думкою, що має місце в юридичній літературі: «порівняння здатне озброїти юриста ідеями і аргументами, які не можна отримати навіть при дуже хорошому знанні тільки власного права» [1, с. 38]. Іншими словами порівняльно-правове дослідження в цій проблемі відіграє не тільки велику науково-пізнавальну роль, а й має прикладне значення. Це надасть нам можливість провести дослідження злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України) і аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав у порівняльно-правовому аспекті як одного із конкретних засобів застосування діалектичного методу дослідження проблем, що нас цікавлять.

Перед тим як приступити безпосередньо до порівняльно-правового дослідження слід звернути увагу на те, що в системі оподаткування кожної держави наявні свої особливості, на які необхідно звертати увагу Україні в процесі подальшого реформування податкової системи. У той же час, обрання курсу нашої держави на інтеграцію вимагає здійснення цілої низки кроків щодо удосконалення вітчизняного законодавства, що безпосередньо стосується також і акцизного збору. Дослідження законодавства ЄС у галузі оподаткування акцизним збором стає актуальним через наявність останніми роками

значних процесів неадекватного реформування специфічного акцизного оподаткування в Україні. Реформування акцизного оподаткування повинно відбуватися в рамках інтеграційних процесів України, з врахуванням наявного світового досвіду функціонування акцизів. Найвагомішою зміною, що відбулася у структурі податків європейських держав, є зменшення відносної частини надходжень від специфічного акцизного оподаткування при зростанні їх абсолютних сум через збільшення обсягу товарообігу [11, с. 15].

На протигагу від України, у державах Євросоюзу найважливішим джерелом надходжень від специфічного акцизного оподаткування становлять акцизи на енергетику [11, с. 16] та енергопродуктів, яке відсутнє в Україні [12, с. 112]. Слід погодитися з думкою В. І. Коротуна, що обмеженість бази оподаткування акцизним збором в Україні є наслідком незначного переліку підакцизних товарів та відсутність єдиної електронної системи контролю за переміщенням підакцизних товарів та інші проблеми роблять уразливою цю сферу, що криміналізує її та потребує її нагального реформування [13, с. 102].

Користуючись вищезгаданим підходом до досліджуваної проблеми, розуміючи, що запобігання цим злочинам не достатньо лише застосуванням кримінально-правовими засобами вітчизняного законодавства, а тому доцільно розглядати її стосовно об'єктивних і суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 204 КК України і відповідних об'єктивних і суб'єктивних ознак злочинів за відповідними статтями кримінальних кодексів зарубіжних держав, що вибрані нами для порівняння.

На цьому пошуку ми зіштовхнулися з певними труднощами, які свідчать про те, що у значній кількості кримінальних кодексів зарубіжних держав норми, що стосуються незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів відсутні. Проте, маючи дорожню карту нашого дослідження, приступимо до його виконання. Цей напрямок допоможе нам: 1) найбільш повно показати співвідношення нашого закону (ст. 204 КК України) з відповідними законами зарубіжних держав, що стосуються означеної сфери; 2) сприятиме виявленню певних проблеми, що належить вирішити з метою вдосконалення чинного законодавства в зазначеній нами сфері; 3) допоможе на базі дослідження сформулювати уявлення про існуючі тенденції між вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством з подолання цих соціальних явищ, одним з яких є злочин незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Так аналіз злочину, передбаченого ст. 204 КК України дає нам підстави стверджувати, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони належного, тобто встановленого чинним законодавством України, справлення акцизного збору з підакцизних товарів до Державного бюджету, додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони життя та здоров'я людей-споживачів підакцизних товарів [10, с. 76]. Натомість злочин, передбачений ст. 171-1 КК РФ «Виробництво, придбання, зберігання, транспортування або збут немаркованих товарів і продукції» свідчить, що безпосереднім об'єктом цього злочину⁴ є встановлений відповідними норматив-

ними актами порядок виробництва, придбання, зберігання, транспортування з метою збуту або збут немаркованих товарів і продукції, які підлягають обов'язковому маркуванню марками, захищеними від підробок [14, с. 4]. Злочин, передбачений ст. 234 КК Республіки Болгарія свідчить, що його безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують законний обіг товарів, які підлягають спеціальному маркуванню, що засвідчує оплату акцизу [15]. У ст. 213-1 Азербайджанської Республіки, яка має назву «Реалізація, зберігання з метою реалізації, вивіз за межі виробничого приміщення або ввезення продуктів (товарів), яка підлягає маркуванню акцизною маркою, без такого маркування [16]. Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують обіг продукції (товарів) законний обіг товарів, які підлягають маркуванню акцизною маркою [16]. У ст. 200 КК Грузії, яка має назву «Випуск, зберігання, реалізація або перевезення акцизного товару, що підлягає маркуванню без акцизної марки» [17]. Безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини з належного обігу товарів, що підлягають обов'язковому маркуванню акцизною маркою [17]. У ст. 200 КК Киргизької Республіки, яка має назву «Виробництво, зберігання, імпорт і реалізація продукції, що підлягає обов'язковому акцизному оподаткуванню без акцизних марок» безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують належний обіг підакцизних товарів, що підлягають обов'язковому акцизному оподаткуванню [18]. Ст. 250 КК Республіки Молдова, яка має назву «Перевезення, зберігання або реалізація підакцизних товарів без маркування їх контрольними або акцизними марками», свідчить, що безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують належне справлення акцизного збору з таких товарів [19]. Ст. 393 Пенітенціарного кодексу Естонії, яка має назву «незаконні дії з товарами, у відношенні яких застосовуються митні пільги із акцизним товаром», яка свідчить, що безпосереднім об'єктом цього злочину є належне справлення митного або акцизного збору [20].

Слід звернути увагу, що аналіз об'єктів злочинів, за якими проводиться порівняльно-правове дослідження не мають істотних розходжень, але характеризуються специфікою волі того чи іншого законодавця.

Нам більшу цінність представляють предмет та об'єктивна сторона досліджуваних злочинів. Так, за чинним законодавством України до підакцизних товарів належить: 1) етиловий спирт; 2) інші спиртові дистиляти; 3) алкогольні напої; 4) пиво; 5) тютюнові вироби; 6) тютюн; 7) промислові заміники тютюну; 8) нафтопродукти; 9) скраплений газ; 10) речовини, що використовуються як компоненти моторних палив; 11) паливо моторне альтернативне; 12) автомобілі легкові, кузови до них; 13) причепа та напівпричепа, мотоцикли; 14) транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше; 15) транспортні засоби для перевезення вантажів; 16) електрична енергія [21]. На відміну від положень ст. 204 КК України, де названі три групи підакцизних товарів у статтях 200 КК Грузії, ст. 200 КК Киргизької Республіки, ст. 250 КК Республіки Молдова, ст. 393 Пенітенціарного кодексу Естонії, ст. 234 КК Республіки Молдова не пропонується, навіть, у загальних рисах предмет злочину. Це свідчить про перевагу в цьому питанні вітчизняного законодавця.

Щодо об'єктивної сторони порівнюваних злочинів, то вона найбільш повно відображена у порівнюваних нами нормах кримінального законодавства. Так, термін «незаконність», який використаний законодавцем у ч. 1 ст. 204 КК України, слід віднести до таких дій, як: придбання незаконно виготовлених підакцизних товарів з метою їх збуту; незаконне зберігання незаконно виготовлених підакцизних товарів з метою їх збуту; незаконний збут незаконно виготовлених підакцизних товарів; незаконне транспортування з метою збуту незаконно виготовлених підакцизних товарів, включаючи й п'яту форму незаконне виготовлення підакцизних товарів, оскільки без останньої форми такого прояву неможлива кваліфікація цього злочину за ст. 1 ст. 204 КК України [22, с. 39].

Проведеним дослідженням чч. 2 та 3 ст. 204 КК України дає нам підстави стверджувати, що «1) три перші форми прояву злочину, передбаченого ст. 204 КК України відносяться до злочинів з формальним складом. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цих злочинів є дії: незаконне виготовлення алкогольних напоїв; незаконне виготовлення тютюнових виробів; незаконне виготовлення інших підакцизних товарів; спосіб вчинення цих злочинів, який у законі зазначений словами: «шляхом відкриття підпільних цехів»; 2) четверта і п'ята та шоста форми прояву злочину, передбаченого ч. 2 ст. 204 КК України також відносяться до злочинів з формальними складами. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочинів, передбачених у цих трьох формах злочину, характеризуються діями: незаконне виготовлення алкогольних напоїв; незаконне виготовлення тютюнових виробів; незаконне виготовлення інших підакцизних товарів; засоби вчинення злочину, які в законі зазначені так: «з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів...»; 3) сьома, восьма і дев'ята форми прояву злочину, передбаченого ч. 2 ст. 204 КК України, відносяться до злочинів з формальними складами. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочинів у цих формах прояву є дії; 4) злочин, передбачений ч. 3 ст. 204 КК України, у першій формі його прояву характеризується такими обов'язковими ознаками об'єктивної сторони, як дії — це незаконне виготовлення товарів, зазначених у частині першій або другій цієї статті; засоби вчинення цих злочинів — це недоброякісна сировина (матеріали), що становить загрозу для життя і здоров'я людей (цей злочин відноситься у цій формі його прояву відноситься до злочинів з формальними складами); 5) злочин у другій формі прояву, передбаченого ч. 3 ст. 204 КК України, відноситься до діянь з матеріальним складом. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони злочину в другій формі його прояву характерні є дії, наслідки — отруєння людей; інші тяжкі наслідки» [23, с. 46].

Аналіз ст. 200 КК Грузії свідчить, що положення, які є позитивними для сприйняття вітчизняним законодавцем можуть бути наступні: це 1) ті ж діяння, вчинені неодноразово; у великому розмірі; групою осіб; 2) діяння, передбачені ч. 2 і 3 цієї статті, вчинені в особливо великому розмірі; 3) діяння, передбачені чч. 2 або 3 цієї статті, вчинені організованою групою; особою два або більше разів судимою за діяння, передбачені цією главою [17].

Цікавими для вітчизняного законодавця можуть бути положення ст. 171-1 КК РФ: «ті ж самі діяння, вчинені групою осіб або попередньою змо-

вою»; за ч. 2 — «діяння, передбачені частиною першої цієї статті, вчинені організованою групою»; в особливо великому розмірі».

Інші кримінальні кодекси, що нами порівнюються за об'єктивною стороною — не представляють інтерес для вдосконалення ст. 204 КК України.

Крім того, ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони злочинів з перерахованими кодексами зарубіжних держав — не мають переваг перед вітчизняним законодавцем.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна запропонувати наступну редакцію ст. 204 КК України:

«Стаття 204. Незаконне виготовлення, придбання, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів

1. Незаконне виготовлення чи придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, — карається...

2. Незаконне виготовлення алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, шляхом відкриття підпільних цехів або з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів, або вчинене особою, яка раніше була засуджена за цією статтею або вчинені групою осіб за попередню змовою, або вчинені у великому розмірі, — карається...

3. Незаконне виготовлення товарів, вказаних у частині першій або другій цієї статті, з недоброякісної сировини (матеріалів), що становлять загрозу для життя і здоров'я людей, а так само незаконний збут таких товарів, що призвело до отруєння людей чи інших тяжких наслідків або незаконне виготовлення чи збут товарів, зазначених в частинах першій або другій цієї статті вчинені в особливо великих розмірах, або вчинені організовано групою, — караються...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права // Очерки сравнительного права: сб. / состав. В. А. Туманов. — Москва: Прогресс, 1981. — 256 с.

2. Малиновский А. А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. — Москва: Международные отношения, 2002. — 376 с.

3. Нарсеян А. А. Вопросы наказуемости в уголовном праве ФРГ и США. — Москва: Наука, 1992. — 246 с.

4. Дуслаев Р. Н. Эволюция уголовного права стран Западной Европы и США. — Петрозаводск: Изд-во Петрозаводского государственного университета, 1999. — 344 с.

5. Жалинский А. Э. Современное немецкое уголовное право. — Москва: Проспект, 2006. — 560 с.

6. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть. Монография; под общ. и науч. ред. д. ю. н., профессора заслуженного деятеля науки РФ С. П. Щерби. — Москва: Изд-во «Юрлитинформ», 2009. — 448 с.

7. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Монографія. — Київ: Юрисконсульт, 2006. — 1048 с.

8. *Савченко А. В.* Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : Автореф. докт. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право – Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 39 с.

9. *Зубкова В. И.* Уголовное законодательство европейских стран: сравнительно-правовое исследование: Монография. – Москва : Юрлитинформ, 2013. – 328 с.

10. *Гмирін А. В.* Безпосередній об'єкт злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів // Юридична наука. – 2016. – №1. – С. 71–84.

11. *Tahations Trenas in the European Union : Data for the EU Member States end Norway* // *Luhemburs: Office for Official Publical of the European Communitites.* – 2008. – р. 447.

12. *Соколовська А. М.* Система податкових пільг в Україні в контексті європейського досвіду. – К. : НДФІ, 2006. – 237 с.

13. *Коротун В. І.* Гармонізація специфічного акцизного оподаткування України до вимог Європейського Союзу // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2010. – № 8. – С. 98–106.

14. *Сулейманов С. М.* Уголовная ответственность за незаконный оборот немаркированных товаров и продукции : дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право – Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 39 с.

15. *Criminal Code of the Republic of Bulgaria* <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-bolgarii/>

16. *Criminal Code of the Republic of Azerbaijan* // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420353

17. *Criminal Code of Georgia* // <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426>

18. *Criminal Code of the Kyrgyz Republic* <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/568>

19. *Criminal Code of the Republic of Moldova* // <http://lex.justice.md/ru/331268/>

20. *Estonian Penal Code* // <https://v1.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/penitenciarnyy-kodeks>

21. *Податковий кодекс України : Закон України від 04.11.2011 р. № 4014-VI* // Відомості Верховної Ради України. – 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.

22. *Гмирін А. В.* Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 204 КК України. // Юридична наука. – 2016. – № 4. – С. 35–64.

23. *Гмирін А. В.* Кваліфікуючі ознаки злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів // Юридична наука. – 2016. – № 10. – С. 16–51.

REFERENCES

1. *Ansel' M.* Metodologicheskie problemy sravnitel'nogo prava // *Ocherki sravnitel'nogo prava* // *Ocherki sravnitel'nogo prava: sb. / sostav. V.A. Tumanov.* – Moskva : Progress, 1981. – 256 s.

2. *Malinovskij A. A.* Sravnitel'noe pravovedenie v sfere ugovolnogo prava. – Moskva : Mezhdunarodnye otnoshenija, 2002. – 376 s.

3. *Narsesjan A. A.* Voprosy nakazuemosti v ugovolnom prave FRG i SShA. – Moskva : Nauka, 1992. – 246 s.

4. *Duslaev R. N.* Jevoljucija ugovornogo prava stran Zapadnoj Evropy i SShA. – Petrozavodsk : Izd-vo Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta, 1999. – 344 s.
5. *Zhalinskij A. Je.* Sovremennoe nemeckoe ugovornoe pravo. – Moskva : Prospekt, 2006. – 560 s.
6. *Dodonov V. N.* Sravnitel'noe ugovornoe pravo. Obshhaja chast'. Monografija; pod obshh. i nauch. red. d. ju. n., professora zaslužennogo dejatelja nauki RF S. P. Shherbi. – Moskva : Izd-vo "Jurlitinform", 2009. – 448 s.
7. *Khavroniuk M. I.* Kryriminalne zakonodavstvo Ukrainy ta inshykh derzhav kontynentalnoi Yevropy: porivnialnyi analiz, problemy harmonizatsii. Monohrafiia. – Kyev : Yuryskonsult, 2006. – 1048 s
8. *Savchenko A. V.* Porivnialnyi analiz kryriminalnogo zakonodavstva Ukrainy ta federalnogo kryriminalnogo zakonodavstva Spoluchenykh Shtativ Ameryky : Avtoref. dokt. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. yuryd. nauk: spets. 12.00.08 – kryriminalne pravo ta kryminolohiia; kryriminalno-vykonavche pravo – Kyiv : Kyiv. nats. un-t vnutr. sprav, 2007. – 39 s.
9. *Zubkova V. I.* Ugovornoe zakonodatel'stvo evropejskikh stran: sravnitel'no-pravoe issledovanie: Monografija. – Moskva : Jurlitinform, 2013. – 328 s.
10. *Hmyrin A. V.* Bezposerednii ob'ekt zlochynu nezakonne vyhotovlennia, zberihannia, zbut abo transportuvannia z metoiu zbutu pidaktsyznykh tovariv // Yurydychna nauka. – 2016. – №1. – S. 71–84.
11. Tahations Trenas in the European Union : Data for the EU Member States end Norway // Luhemburs : Office for Official Publical of the European Communitites. – 2008. – p. 447.
12. *Sokolovska A. M.* Systema podatkovykh pilh v Ukraini v konteksti yevropeiskoho dosvidu. – K. : NDFI, 2006. – 237 s.
13. *Korotun V. I.* Harmonizatsiia spetsyfichnogo aktsyznogo opodatkuvannia Ukrainy do vymoh Yevropeiskoho Soiuzu// Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnogo upravlinnia. – 2010. – № 8. – S. 98–106.
14. *Sulejmanov S. M.* Ugolovnaja otvetstvennost' za nezakonnij oborot nemarkirovannykh tovarov i produkcii : dys. na zdobuttia nauk. stupenia dokt. yuryd. nauk: spets. 12.00.08 – kryriminalne pravo ta kryminolohiia; kryriminalno-vykonavche pravo – Kyiv : Kyiv. nats. un-t vnutr. sprav, 2007. – 39 s.
15. Criminal Code of the Republic of Bulgaria <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-bolgarii/>
16. Criminal Code of the Republic of Azerbaijan // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420353
17. Criminal Code of Georgia // <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426>
18. Criminal Code of the Kyrgyz Republic <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/568>
19. Criminal Code of the Republic of Moldova // <http://lex.justice.md/ru/331268/>
20. Estonian Penal Code // <https://v1.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/penitenciarnyy-kodeks>
21. Podatkovyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 04.11.2011 r. № 4014-VI // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. – St. 112.
22. *Hmyrin A. V.* Ob'iektivna storona zlochynu, peredbachenoho ch. 1 st. 204 KK Ukrainy. // Yurydychna nauka. – 2016. – № 4. – S. 35–64.
23. *Hmyrin A. V.* Kvalifikuiuchi oznaky zlochynu nezakonne vyhotovlennia, zberihannia, zbut abo transportuvannia z metoiu zbutu pidaktsyznykh tovariv // Yurydychna nauka. – 2016. – № 10. – S. 16–51.

Гмирін А. А. Порівняльно-правове дослідження злочину, передбаченого ст. 204 КК України та аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав

У статті здійснено компаративістське дослідження норм, що передбачають кримінальну відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту подакцизних товарів (ст. 204 КК України) з аналогічними злочинами зарубіжних держав. Сформульовані пропозиції щодо усунення суперечностей у назві й змісті ст. 204 КК України та запропонована їй нова редакція.

Ключові слова: незаконне виготовлення, зберігання, збут, незаконне придбання, незаконне транспортування, порівняльно-правове дослідження, кримінальні кодекси зарубіжних держав.

Гмирин А. А. Сравнительно-правовое исследование преступления, предусмотренного ст. 204 УК Украины и аналогичных деяний по уголовному законодательству некоторых зарубежных государств

В статье осуществлено компаративистское исследование норм, предусматривающих уголовную ответственность за незаконное изготовление, хранение, сбыт или транспортировку с целью сбыта подакцизных товаров (ст. 204 УК Украины) с аналогичными преступлениями зарубежных государств. Сформулированы предложения по устранению противоречий в названии и содержании ст. 204 УК Украины и предложена ее новая редакция.

Ключевые слова: незаконное изготовление, хранение, сбыт, незаконное приобретение, незаконная транспортировка, сравнительно-правовое исследование, уголовные кодексы зарубежных стран.

Gmirin A. Comparative-Legal Research a Crime Provided for in Article 204 of the Criminal Code of Ukraine and Similar Offences under Criminal Legislation of Some Foreign States

In this article, the comparative-legal research of the provisions that establish criminal responsibility for the unlawful manufacturing, storage, sale or transportation for selling purposes of excisable goods (Article 204 of the Criminal Code of Ukraine) and similar offences under criminal legislation of some foreign states is provided. The author suggests ways to adjust differences between the title and the content of Article 204 of the Criminal Code of Ukraine, as well as a new wording of this Article.

Keywords: Unlawful Manufacturing, Storage, Sale, Unlawful Purchase, Unlawful Transportation, Comparative-Legal Research, Criminal Codes of Foreign States

Стаття надійшла до редакції: 29.05.2018.

УДК 343.77

V. Matviychuk
P. Vorobey
O. Shnyrko

SEPARATION OF A CRIME PROVIDED FOR IN ARTICLE 249 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE, RELATED CRIMES, AND SIMILAR ADMINISTRATIVE OFFENCE

В. К. Матвійчук

доктор юридичних наук, професор
перший проректор
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ

П. А. Воробей

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики
Київського інституту інтелектуальної власності і права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Київ

О. С. Шнирко

викладач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ

ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 249 КК УКРАЇНИ ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ ТА АНАЛОГІЧНОГО АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Постановка проблеми. Відмежування злочину, передбаченого ст. 249 КК України від суміжних злочинів та аналогічного адміністративно-правового правопорушення, задеклароване в даному дослідженні, свідчить про значну кількість позитивних положень, які є необхідними для вдосконалення ст. 249 КК України та кримінального права в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В літературі вирішенню цього питання приділялася певна увага такими вченими як: С. Б. Гавришем, О. О. Дудоровим, Е. М. Жевлаковим, В. К. Матвійчуком. Істотний вклад у дослідження цієї проблеми внесли в рамках кандидатських дисертацій: Оробець К. М. на тему: «Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття

рибним, звіриним або іншим водним промислом» (2012 р.); Борисов Є. М. на тему: «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: кримінально-правова характеристика» (2013 р.). Але практично прийнятних рекомендацій цьому питанню, на сьогоднішній день не вироблено. На жаль, введення КК 2001 р. та КУпАП також не вирішило даної проблеми.

Мета статті полягає в проведенні відмежування злочину, передбаченого ст. 249 КК України від суміжних злочинів та аналогічного адміністративно-правового правопорушення.

Основні результати дослідження. За вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у законодавстві встановлена адміністративна та кримінальна відповідальність. Недосконалість чинного законодавства про кримінальну відповідальність за злочин, передбачений ст. 249 КК, слугує однією із причин виникнення проблем при притягненні винних осіб до кримінальної відповідальності за цей злочин. Нам уявляється, що позначення чіткої грані між адміністративними і кримінально караними діяннями — є завданням законодавця та науки кримінального права.

Тому, на наш погляд, чітке відмежування кримінально караних діянь і адміністративних проступків, що стосуються досліджуваної сфери займає велике значення серед пропозицій з удосконалення практики застосування закону про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст. 249 КК. Враховуючи те, що злочин чи адміністративний проступок характеризується внутрішньою притаманною їм об'єктивною суспільною небезпечністю, тобто основною ознакою, суть якої полягає у реальному заподіянні шкоди або можливості заподіяння шкоди суспільним відносинам [1, с. 60]. Якщо це так, то очевидно, саме ця ознака й повинна бути взята за основу відмежування злочину, передбаченого ст. 249 КК і аналогічного адміністративного делікту, передбаченого частинами 3, 4 ст. 85 КУпАП. Для конкретного розгляду цього питання необхідно проаналізувати певні моменти, виходячи з того, що в будь-якому правопорушенні можна виділити два аспекти, які визначають врешті-решт характер і ступінь суспільної небезпечності — якісну і кількісну її характеристику. Якщо говорити про характер суспільної небезпечності, то це, насамперед, якісна визначеність, відмінна властивість конкретного правопорушення [1, с. 69]. Сама нею один вид правопорушення відрізняється від іншого (незаконне полювання від незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом). Проте злочинні прояви кожного з таких видів можуть бути найрізноманітнішими. Тому в практичній діяльності виникає необхідність врахувати і кількісні параметри небезпечності правопорушення того чи іншого виду, а роль «загального вимірювача» належить категорії «ступінь спільної небезпечності» ознаки, які різку змінюють ступінь суспільної небезпечності проступку в бік його зростання або повторювання, закладаються в диспозиції кримінально-правової норми, що визначає тим самим конкретний вид правопорушення як злочин. Наведене має принципове значення під час відмежування злочину, передбаченого ст. 249 КК від суміжних проступку, передбаченого частинами 3, 4 ст. 85 КУпАП.

Перш ніж приступити до відмежування названого злочину від суміжного проступку, необхідно з'ясувати, які ознаки закладені законодавцем в основу

криміналізації діяння, передбаченого ст. 249 КК. Виходячи з цього, можна навести відмежувальні критерії злочину (ст. 249 КК) і адміністративного правопорушення (ч. 3, 4 ст. 85 КУпАП). Вважаю, що незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом може бути адміністративним правопорушенням або кримінально караною дією залежно від характеру самої дії або від обставин, в яких вона здійснюється. Якщо ми звернемося до частин 3, 4 ст. 85 КУпАП, то питання про відмежування цього правопорушення і злочину (ст. 249 КК) визначається за чітко визначеними ознаками. Для ст. 249 КК вказані такі наслідки, як істотна шкода та незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом та ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електричного струму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею. Якщо виходити з положень п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 10 грудня 2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» то «під незаконним зайняття рибним, звіриним промислом (ст. 249 КК) слід розуміти «таке вилучення водних живих ресурсів із природного середовища, яке вчиняється з порушенням чинного законодавства, що регулює порядок і умови промислового і любительського рибальства, іншого використання водних живих ресурсів. Зокрема, незаконним є промисел, який здійснюється всупереч існуючим правилам: без належного на те дозволу, в заборонений час, у недозволених місцях, із застосуванням заборонених знарядь лову, з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову. Це може бути як один акт добування риби, тварин чи рослин, так і неодноразове вчинення таких дій. Відповідно відповідальність за злочин, передбачений ч. 1 ст. 249 КК, настає лише за умови, якщо діями винної особи заподіяно істотну шкоду. На те, що шкода є істотною, можуть вказувати, зокрема, такі дані: знищення нерестилиць риби; вилов риби в період нересту, нечисельних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено; тощо» [2, с. 95–96]. Натомість у ч. 3 ст. 85 КУпАП під назвою «Порушення правил використання об'єктів тваринного світу» йдеться про порушення правил рибальства..., а за ч. 4 — грубе порушення правил рибальства (рибальство із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму, вибухових або отруйних речовин, інших заборонених знарядь лову, промислових знарядь лову особами, які не мають дозволу на промисел, вилов водних живих ресурсів у розмірах, що перевищують встановлені ліміти або встановлену добову норму вилову...» [3, с. 44–46]. Цю відповідальність засвідчує і абз. 3 відповідної постанови Пленуму Верховного Суду України, де зазначається «якщо внаслідок вчинених дій істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав може нести відповідальність за ч. 3 або 4 ст. 85 КУпАП [3, с. 46]. Дія ч. 4 ст. 85 КУпАП, як ми вже зазначали вище йдеться про грубе порушення правил рибальства і перераховані ознаки об'єктивної сторони цього правопорушення, що свідчить про грубе порушення правил рибальства, що створює певні труднощі з положеннями ч. 2 ст. 249 КК, оскільки і там і там

їдеться, наприклад, в ст. 249 КК «ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу...» [4], а в ч. 4 ст. 85 КУпАП — «грубе порушення правил рибальства (рибальство із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму, вибухових або отруйних речовин, інших заборонених знарядь лову, промислових знарядь лову...» [3, с. 44]. На перший погляд, здається, що в обох випадках йдеться про винищувальні знаряддя, зокрема, вибухові, отруйні речовини, електрострум, але у ч. 2 ст. 249 КК йдеться про знаряддя і способи масового знищення водних біологічних ресурсів, а в ст. 85 КУпАП йдеться мова про заборонені знаряддя лову. Крім того, як бачимо, ступінь суспільної небезпечності в ч. 2 ст. 249 КК істотно змінюється залежно від змін характеристики виду забороненої поведінки і якщо виходити із форм прояву адміністративного правопорушення і форм появи злочину, передбаченого ст. 249 КК, то в другому випадку йдеться про ті самі діяння незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, яке заподіяло істотну шкоду, але з використанням знаряддя і способів в ч. 2 цієї статті, то істотно проявляється така відмінність і зростання ступеня суспільної небезпеки самого злочину.

Значна кількість питань виникає на практиці у випадках конкуренції кримінально-правових норм, під якою в науці кримінального права розуміють виникаючі в процесі кваліфікації відносини між двома і більше нормами кримінального права, склади яких описують конкретний одиничний злочин [5, с. 94]. У зв'язку з цим перед суб'єктом кваліфікації встає проблема вибору кримінально-правової норми, яка підлягає застосуванню в конкретному випадку. Конкуренція виникає в силу причин об'єктивного і суб'єктивного характеру. Зокрема, «існування більшості загальних і спеціальних норм викликано об'єктивною необхідністю дотримання принципів винуватості, справедливості і гуманізму покарання; виявлення особливостей вчинення діяння тощо. «Просторова або територіальна» причина з'явлення конкуренції норм зв'язана з об'єктивною «тривалістю» кримінально-правового відношення в територіальних межах чинності норм різних держав, «часова або хронологічна причина» причина пояснюється виданням в різний час по одному і тому ж кримінально-правовому відношенню двох або більше норм» [6, с. 127]. Суб'єктивні причини виникнення конкуренції норм зв'язана з недосконалістю законодавчої техніки, нормативними надлишками, ведення поняття без врахування обов'язкового системного його викладу, відсутністю чітко обґрунтованої кримінальної політики, концепції побудови кримінального закону [6, с. 127].

Враховуючи те, що ми маємо на меті належно дослідити злочини, передбачені ст. 249 КК, з'ясувати їх ознаки та правильну кваліфікацію при їх застосуванні, потрібно провести відмежування їх від суміжних злочинів. У цьому сенсі необхідно з'ясувати, що слід розуміти під суміжними злочинами. Крім того, важливо погодитися з влучним висловлюванням В. М. Кудрявцева, що «залежно від кількості відмежувальних ознак між складами злочинів виділяється три основних варіанти схожості складів злочинів: 1) які не мають між собою жодної спільної ознаки (крім осудності і віку суб'єкта); 2) котрі мають

невелику кількість спільних ознак; 3) які мають всі спільні ознаки, крім однієї» [6, с. 127]. Значну складність становить відмежування третьої групи, саме такі склади злочинів можна відносити до суміжних. З'ясувавши вище причини конкуренції норм, слід акцентувати увагу на тому, що суміжність злочинів необхідно відрізнити від конкуренції норм. Слід звернути увагу на те, «що відмінність між цими категоріями полягає в тому, що суміжні склади відмежовуються між собою за однією чи декількома ознаками, тобто один із суміжних складів злочинів має ознаку, якої немає в іншому складі, але при цьому інший склад має ознаку (або ознаки), відсутню в першому складі злочину, а при конкуренції норм лише один склад злочину має ознаку, яка відсутня в іншому діянні [6, с. 215]. Зазначена точка зору підтримується й іншими фахівцями [7, с. 102].

Сприймаючи це доктринальне розуміння суміжних злочинів, вважаємо за можливе розглянути суміжні злочини з діянням незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. З врахуванням указанного вище, слід зазначити, що кожен злочин має ряд загальних ознак з іншими злочинами, тому труднощі, що виникають при кваліфікації, і пояснюються цією обставиною. З метою правильного встановлення того чи іншого складу злочину, необхідно ретельно відмежувати злочин, передбачений ст. 249 КК, від суміжних злочинів, зокрема, ознаки злочину незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, слід виключити ті з них, які йому непритаманні, постійно поглиблюючи аналіз цієї правової норми на основі дослідження фактичних обставин вчиненого. Саме такій підхід сприятиме відмежуванню злочину, передбаченого ст. 249 КК, від суміжних діянь. На наше переконання, вдало висловився з цього приводу В. М. Кудрявцев: «По суті справи весь процес кваліфікації злочину полягає у послідовному відмежуванні кожної ознаки вчиненого діяння від ознак інших, суміжних злочинів. Можна сказати, що розмежування злочинів — зворотний бік кваліфікації» [6, с. 146]. «Питання, за якими ознаками слід відрізнити злочин, передбачений ст. 249 КК від суміжних злочинів має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення. На нашу думку, це має відбуватися в послідовному їх відмежуванні за окремими елементами об'єкта й об'єктивної сторони, суб'єкта й суб'єктивної сторони та за ознаками кожного з цих елементів діянь. Користуючись викладеними вище методологічними підходами, проведемо відмежування злочину незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ч. 2 ст. 249 КК) «Ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових робіт... іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу...» [8] із злочином, передбаченим ст. 250 КК «Проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин» [4]. Відмінність у співставлюваних злочинах слід проводити, насамперед, за основним безпосереднім об'єктом цих злочинів. Так, якщо при проведенні вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів такими є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони рибних запасів або диких водних тварин від проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони таких природних об'єктів, то стосовно ч. 2 ст. 249 КК безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпе-

чують умови з належного у відповідності з чинним законодавством зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом та які слугують запобіганню незаконному заняттю таким промислом [9]. Крім того, в цьому відмежування є певна відмінність за предметом досліджуваних злочинів, оскільки предметом злочину, описаному ст. 250 КК є рибні запаси або дикі водні тварини, а за ст. 249 КК є риби різних порід, водні тварини, промислові водні рослини і водорості, які використовуються для виготовлення продукції харчування, добрив, медичних препаратів. Порівняльно-правовий аналіз засвідчує, що предмет злочину, передбаченого ч. 2 ст. 249 КК має ширший перелік, а саме, що до нього входить промислові водні рослини, водорості але не входять нерестові ями, як це властиво предмету злочину за ст. 250 КК.

Відмежування злочинів за об'єктивною стороною. З метою відмежування злочину, передбаченого ч. 2 ст. 249 КК від злочину, описаного ст. 250 КК, необхідно виявити зміст об'єктивної сторони цих суміжних злочинів. З цією метою системно згрупуємо і співставимо ознаки об'єктивної сторони зафіксовані в статтях 250 та ч. 2 ст. 249 КК. Для ст. 250 КК характерні такі обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього злочину: 1) дія (проведення вибухових робіт у рибогосподарських водних об'єктах буде в наявності, коли такі роботи проведені): а) в рибогосподарських об'єктах; б) без спеціального на те дозволу; в) за відсутності невідкладних випадків; г) без спеціальних проектів; 2) спосіб вчинення злочину — проведення робіт шляхом вибуху; 3) місце вчинення злочину — рибогосподарські водні об'єкти; 4) засоби вчинення цього злочину — вибухові речовини, вибухові матеріали, вибухові пристрої та засоби ініціювання вибуху. Натомість обов'язковими ознаками для ч. 2 ст. 249 КК є: дії (цей злочин вчиняється шляхом вибуху; наступна ознака — це спосіб вчинення злочину — шляхом вибуху; знаряддя вчинення злочину — вибухові речовини, матеріали; місце вчинення злочину — водні об'єкти загального і спеціального користування.

Відмежування за суб'єктивною стороною. Злочин, передбачений ч. 2 ст. 250 КК та ч. 2 ст. 249 КК вчиняються з прямим умислом. За суб'єктом злочин, передбачений ч. 2 ст. 249 КК є загальний, тобто фізична осудна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років. Натомість за ст. 250 КК суб'єктом є фізична осудна службова особа, відповідальна за правильну організацію і проведення вибухових робіт або керівництво вибуховими роботами. Отже злочин, передбачений статтями 250 та ч. 2 ст. 249 КК мають відмінності: 1) за об'єктами; 2) за предметами; 3) за суб'єктами цих злочинів.

Проведемо також відмежування злочину, передбаченого ст. 249 та ст. 248 КК. Різницею у співставлюваних злочинах слід проводити, насамперед за основним об'єктом посягання, якщо при незаконному полюванні ним є лише суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони, раціонального використання, відтворення та оздоровлення мисливських диких звірів та птахів то при незаконному зайнятті рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є, як ми вже зазначали, суспільні відносини, що забезпечують умови з належного у відповідності з чинним законодавством зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом [9]. Істотна відмінність є і за

предметом порівнюваних злочинів. за ст. 248 КК предметом злочину є мисливські звірі та птахи, що знаходяться у стані природної волі, а за ст. 249 КК такими предметами є риби на всіх стадіях розвитку, водні тварини, а також деякі морські рослини.

Відмежування злочинів за об'єктивною стороною. Для визначення ознак об'єктивної сторони незаконного полювання (ст. 248 КК), які відмежовують його від діяння, передбаченого ст. 249 КК, необхідно виявити зміст суміжних складів злочинів. З цією метою випишемо системно згрупуємо і співставимо ознаки об'єктивної сторони, зафіксовані в диспозиції статей 248 і 249 КК. Ч. 1 ст. 248 КК зазначено коротке найменування злочину (незаконне полювання) та використаний узагальнюючий термін для позначення об'єктивної сторони злочину — «порушення правил полювання» (який охоплюється заборони, передбачені ст. 20 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»). Об'єктивна сторона незаконного полювання характеризується активними діями, які мають місце у визначених об'єктивних умовах: полювання в заборонений час; полювання в недозволені місця; полювання забороненими знаряддями; полювання забороненими способами; зазначеними наслідками істотно шкода, а також незаконне полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду або полювання на звірів і птахів або інших видів тваринного світу, що занесені до Червоної книги України (ч. 1 ст. 248 КК) або полювання, вчинене службовою особою з використанням службового становища, або за попередньою змовою групою осіб, або способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу, або з використанням транспортних засобів, або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею (ч. 2 ст. 248 КК) [5]. Що ж стосується ч. 1 ст. 249 КК, то її назва «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом» [5]. Об'єктивна сторона цього злочину характеризується діями — незаконним промислом, який здійснюється всупереч існуючим правилам: без належного на те дозволу; в заборонений час; у недозволені місця; із застосуванням заборонених знарядь лову; з перевищенням установлених лімітів; з настанням наслідків — істотної шкоди. Частина 2 ст. 248 КК передбачає ті ж самі дії, але обтяжені перерахованими ознаками: 1) якщо вони вчинені службовою особою з використанням службового становища; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу; 4) з використанням транспортних засобів; 5) особою раніше судимою за злочин передбачений цією статтею. Перша ознака характеризує спеціальний суб'єкт. Друга — описує співучасть. Третя — стосується способу вчинення злочину. Четверта — фіксує засіб вчинення злочину. П'ята — стосується повторності злочинів — рецидив злочину. На відміну від злочину, передбаченого ч. 2 ст. 248 КК, діяння передбачене ч. 2 ст. 249 КК, має такі кваліфікуючі ознаки: 1) якщо вони вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму (знаряддя злочину); 2) спосіб — масове знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу; 3) особою раніше судимою за цей злочин.

Аналіз ознак суб'єктивної сторони цих злочинів, передбачених статтями 248 і 249 КК свідчить, що ці злочини вчиняються з умисною формою вини.

Порівняння за суб'єктом цих злочинів свідчить, що їх відмінність за суб'єктом можлива лише для ч. 2 цих статей, це для першого складу злочину характерний суб'єкт — особа, що була раніше судимою за незаконне полювання, то в другому — особа, що раніше була засуджена за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Крім того, в ч. 2 ст. 248 КК виділяється спеціальний суб'єкт — службова особа.

Підводячи підсумок щодо відмежування злочинів, передбачених статтями 248 і 249 КК, необхідно зазначити, що вони мають відмінності за такими ознаками: 1) за об'єктом злочину: для злочину, передбаченого ст. 248 КК такими є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони раціонального використання, відтворення та оздоровлення мисливських звірів та птахів, а для злочину, передбаченого ст. 249 КК — це суспільні відносини, що забезпечують умови з належного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом; 2) за предметом для першого — це дикі мисливські звірі та птахи (хутрові тварини (видри бобрини тощо) й водоплаваючі птахи, до водних ресурсів не належать і відповідальність за їх незаконний вилов чи відстріл настає за ст. 248 КК [10, с. 46]), а для ст. 249 КК — це риби, водні тварини та промислові водні рослини; 3) за ознаками об'єктивної сторони: для ст. 248 — це дії незаконне полювання в мисливських угіддях; в забороненому місці і в заборонений час, засоби вчинення злочину та способи, а для ст. 249 КК — це дії незаконне зайняття рибним, звіриним промислом, забороненим знаряддям, способами, в недозволеному місці, в заборонений час та місце вчинення злочину; за суб'єктом — за ст. 248 КК — це службова особа, а за ст. 249 КК — лише приватна або не службова особа. Відмежування злочину, передбаченого ст. 249 КК від злочинів проти власності. Перш за все, зазначений злочин відрізняється від злочину проти власності за родовим і безпосереднім об'єктами. У той ж час, як об'єктами відповідно з незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є: родовим об'єктом — це суспільні відносини з приводу умов (стосунків), що забезпечують існування багатофункціональної збалансованої системи, до якої належить і людина (що утворює навколишнє природне середовище), її охорону, раціональне використання, оздоровлення і відтворення такої системи для теперішніх і майбутніх поколінь, яка гарантуватиме безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, в межах території держави Україна, що створюють сприятливі умови життєдіяльності та є природною умовою існування усього живого [11, с. 51]; безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови (стосунки) з належного у відповідності з чинним законодавством зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом та які слугують запобіганню незаконному зайняттю таким промислом [12, с. 105]. Натомість безпосереднім об'єктом розкрадання є суспільні відносини, які забезпечують умови з охорони чужої власності. Предметом злочину, передбаченого ст. 249 КК є водні біоресурси які знаходяться у природному стані, добування яких регламентується нормативно-правовими актами, тобто організми, життя яких постійно або на окремих стадіях розвитку неможливе без перебування (знаходження) у воді та які мають промислове значення та які станов-

лять фактичну або потенційну користь або цінність для потреб людини, а саме: прісноводні, морські, анадромні риби різних видів на всіх стадіях розвитку — статевозрілі екземпляри, мальки, ікра; морські ссавці (дельфіни, тюлені, нерпи і т. ін.); ракоподібні (раки, краби, креветки, омари, лангусти); молюски (кальмари, мідії, рапани, мушлі, хітони, устриці і т. ін.); голкошкірі (морські зірки, морські лілії, голонтурії і т. ін.); плазуючі (морські черепахи і т. ін.); морські рослини (морські водорості і трави) — в основному водорості, що використовуються як продукти харчування, корм для худоби, лікарські засоби та їх компоненти. Такими виступають зелені водорості (морський салат), бурі водорості (ламінарія, або морська капуста, фукуси), червоні водорості (анфельція, з якої отримують агар, що застосовуються в кулінарії) [13, с. 56]. Натомість водні біоресурси, які не добуті з природного середовища, які акумулюючи людську працю, перестали бути частиною природи, тобто виділені з природного середовища передуючою працею чи хоча б і не вилучені від природного середовища, але відособлені в ньому як майнові цінності, стали компонентом тваринного виробництва, тоді як водні біологічні ресурси, що являють собою природні багатства, що знаходяться в стані природної волі, розглядаються як предмет злочину, передбачений ст. 249 КК (Виллов риби чи водних тварин зі спеціально облаштованих або пристосованих водоймищ, у яких вони вирощуються підприємствами, організаціями чи громадянами, за ст. 249 КК кваліфікувати не можна. За наявності відповідних підстав дії винної особи можуть кваліфікуватися як посягання на іншу власність [2, с. 46]. Крім того, в цьому питанні варто звернути увагу на інші зарубіжні кодекси [14; 15; 16; 17; 18].

Висновки. На підставі викладеного можна констатувати, що крім відмежування, за об'єктом і предметом злочину, передбаченого ст. 249 КК від розкрадань є ще і відмінності за ознаками об'єктивної сторони. Так, незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом відбувається діями, способами, засобами і знаряддями та чітко окресленими іншими умовами цього промислу, а розкрадання відбувається діями і способами, що характерні лише для розкрадання, що також відрізняє досліджувані діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кузнецова Н. Ф.* Преступление и преступность. — Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1969. — 232 с.
2. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р., № 17 // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. — 2 ге видання. — Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. — С. 220—286.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. — Київ : Паливода А. В., 2017. — 312 .
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. № 25. — Ст. 131.
5. *Корнева Л. С.* Некоторые аспекты первоначального этапа расследования незаконной добычи водных животных и растений // Проблемы предварительного следствия и дознания : Сборник научных трудов. — Москва : ВНИИ МВД России, 1999. — С. 91—98.

6. *Кудрявцев В. Н.* Общая теория квалификации преступлений : 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : «Юрист». 2006. — 304 с.

7. *Брич Л.* Суміжні склади злочинів : поняття і основні ознаки. Підприємництво, господарство і право. — 2006. № 6. — С. 102—109.

8. *Абшилава Г. В.* Некоторые особенности производства допроса с участием переводчика // Российский следователь. — 2004. № 10. — С. 18—20.

9. *Дудоров О. О.* Злочини проти довкілля // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — Київ : Юридична думка, 2012. — С. 720—782.

10. *Айдаров Й. Н.* О профилактической политике и её роли в борьбе с преступностью // Вопросы борьбы с преступностью. — Москва : ВИП, 1988. — Вып. 47. — С. 106—109.

11. *Воробей П. А.* Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність : Монографія. — Київ : Українська академія внутрішніх справ, 1996. — 116 с.

12. *Гавриш С. Б.* Злочини проти довкілля // Кримінальне право України, Особлива частина : підручник (Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.) — за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 5-те вид., переробл. та допов. ; Харків : Право, 2015. — С. 266—284.

13. *Матвійчук В. К.* Дослідження безпосереднього об'єкта злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища [текст] // Юридична Україна. — 2007. № 24. — С. 87—91.

14. The Estonian Penal Code / edited and translated by V. V. Zapevalov, introduction by candidate of law, assistant professor of St-PSU № 1 Matsnev — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center Press”, 2001 — 262 p.

15. The Japanese Penal Code / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226 p.

16. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 313 p.

17. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov, and Dj, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Centei Press”, 2001. — 234 p.

18. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova; — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

REFERENCES

1. *Kuznesova N. F.* Prestuplenie i prestupnost'. — Moskva : Izd-vo Mosk. un-ta, 1969. — 232 s.

2. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochyny ta inshi pravoporushennia proty dovkillia : Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 10.12.2004 r., № 17 // Postanovy Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy u kryminalnykh spravakh. — 2 he vydannia. — Kyiv : Alerta ; TsUL, 2011. — S. 220—286.

3. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia. — Kyiv : Palyvoda A. V., 2017. — 312 .

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. № 25. — St. 131.

5. *Korneva L. S.* Nekotorye aspekty pervonachal'nogo jetapa rassledovanija nezakonnoj dobychi vodnih zhivotnyh i rastenij // Problemy predvaritel'nogo sledstvija i doznaniya : Sbornik nauchnyh trudov. — Moskva : VNII MVD Rossii, 1999. — S. 91—98.

6. *Kudrjavcev V. N.* Obshhaja teorija kvalifikacii prestuplenij : 2-e izd., pererab. i dop. — Moskva : “Jurist”. 2006. — 304 s.

7. *Brych L.* Sumizhni sklady zlochyniv : poniattia i osnovni oznaky. Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo. — 2006. № 6. — S. 102—109.

8. *Abshilava G. V.* Nekotorye osobennosti proizvodstva doprosa s uchastiem perevodchika // Rossijskij sledovatel'. — 2004. № 10. — S. 18—20.

9. *Dudorov O. O.* Zlochyny proty dovkillia // Naukovo-praktychni komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy ; Za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — Kyiv : Yurydychna dumka, 2012. — S. 720—782.

10. *Ajdarov J. N.* O profilakticheskoy politike i ejo roli v bor'be s prestupnost'ju // Voprosy bor'by s prestupnost'ju. — Moskva : VIP, 1988. — Vyp. 47. — S. 106—109.

11. *Vorobei P. A.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonnu torhovelnu diialnist : Monohrafiia. — Kyiv : Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav, 1996. — 116 s.

12. *Havrysh S. B.* Zlochyny proty dovkillia // Kryminalne pravo Ukrainy, Osoblyva chastyna : pidruchnyk (Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in.) — za red. prof. V. Ya. Tatsiia, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. — 5-te vyd., pererobl. ta dopov. ; Kharkiv : Pravo, 2015. — S. 266—284.

13. *Matviichuk V. K.* Doslidzhennia bezposerednoho obiekta zlochyniv, shcho stosuiutsia navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha [tekst] // Yurydychna Ukraina. — 2007. № 24. — S. 87—91.

14. The Estonian Penal Code / edited and translated by V. V. Zapevalov, introduction by candidate of law, assistant professor of St-PSU № 1 Matsnev — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center Press”, 2001 — 262 p.

15. The Japanese Penal Code / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 226 p.

16. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2001. — 313 p.

17. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov, and Dj, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St Petersburg : “Yuridicheskyy Centei Press”, 2001. — 234 p.

18. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova; — St Petersburg : “Yuridicheskyy Center — Press”, 2002. — 366 p.

Матвійчук В. К., Воробей П. А., Шнишко О. С. Відмежування злочину, передбаченого ст. 249 КК України, від суміжних злочинів та аналогічного адміністративно-правового правопорушення

У статті проводиться відмежування злочину, передбаченого ст. 249 КК України від суміжних злочинів та аналогічного адміністративно-правового правопорушення, що свідчить про значну кількість позитивних положень, які є необхідними для вдосконалення ст. 249 КК України.

Ключові слова: відмежування, злочин, суміжний злочин, адміністративно-правове правопорушення, кримінально-правова охорона, рибні, звірині або інші водні біологічні ресурси.

Матвейчук В. К., Воробей П. А., Шнипко А. С. Отграничения преступления, предусмотренного ст. 249 УК Украины, от смежных преступлений и аналогичного административно-правового правонарушения

В статье проводится отграничения преступления, предусмотренного ст. 249 УК Украины от смежных преступлений и аналогичного административно-правового правонарушения, что свидетельствует о значительном количестве позитивных положений, необходимых для совершенствования ст. 249 УК Украины.

Ключевые слова: отграничения, преступление, смежное преступление, административно-правовое правонарушение, уголовно-правовая охрана, рыбные, звериные или другие водные биологические ресурсы.

Matviychuk V., Vorobey P., Shnyenko O. Separation of a Crime Provided for in Article 249 of the Criminal Code of Ukraine, Related Crimes, and Similar Administrative Offence

The article provides separation of a crime provided for in Article 249 of the Criminal Code of Ukraine, related crimes, and similar administrative offence, as well as demonstrates a large number of the positive suggestions for the improvement of Article 249 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: Separation; Crime; Related Crime; Administrative Offence; Criminal-legal Protection; Fishery; Animals or other Water Biological Resources

Стаття надійшла до редакції: 08.06.2018.

УДК 343.4

I. Roshchina

COMPARATIVE-LEGAL STUDY OF ARTICLE 7 OF THE EUROPEAN CONVENTION ON THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS AND THE PROVISIONS OF THE CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

I. O. Рощина

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
права та процесу
ДВНЗ «Київський національний
університет імені Вадима Гетьмана»
м. Київ*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАТТІ 7 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Права людини і основоположні свободи, передбачені ст. 7 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Європейська конвенція), викликають дискусії як у теорії, так у практичній діяльності. Особливо це стосується того, що нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему законності притягнення до кримінальної відповідальності з точки зору кримінального права та кримінології розглядали у своїх працях: Н. Д. Квасневська, В. І. Манукян, М. Н. Марченко, П. М. Рабінович, С.В. Шевчук та інші. Проведені раніше дослідження є вагомим внеском в імплементацію норм Європейської конвенції у кримінальне право України, проте вони не вичерпують усіх питань теми. Вимагають подальшої розробки питання удосконалення норм кримінального права для підвищення їх ефективності у попередженні порушення прав людини, передбачених ст. 7 Європейської конвенції.

Метою дослідження є аналіз ст. 7 Європейської конвенції та норм кримінального права України і напрацювання на цій основі пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Основні результати дослідження. Проблема законності притягнення до кримінальної відповідальності давно хвилювала людство. В зв'язку з цим є різного роду судження. Так, Л.Фейербах вказував, що одним із найголовніших принципів кримінального права є — «ніякого покарання без закону» (*nulla poena sine lege*). В основі його теорії — твердження, що тільки точний зміст завчасно визначеної законодавцем норми міг би спонукати громадян до законслухняності. Вчинки людей є результатом раціонального вибору між вигодами і втратами, а тому більш тяжкому злочину має відповідати більш сурове покарання. Звідси ж походить думка про можливість передбачення загрози покарання — його превентивна дія [1, с. 412].

Видатним теоретиком нової кримінальної парадигми, — Ч. Беккарія було сформульовано принцип відповідності покарання сутності злочину, а саме: знайти для злочину відповідне і необхідне покарання — це знайти невигоду, думка про яку буде такою, що позбавить найменшої привабливості думку про злочиняння [2].

Основоположник лібералізму — Дж. Локк, виголосив вимоги законності на противагу відвертому безправ'ю феодалізму. Принципи свободи і рівності він застосував і до кримінального права. Покаранню Локк надавав великого значення, насамперед, як засобу виконання встановлених державою правил. Принцип пропорційності між тяжкістю злочину і тяжкістю покарання також знайшов відображення в теорії філософа, — в контексті дискусії про «закон природи», згідно з яким той, хто проллє кров людини, заслуговує, щоб його кров була пролита від руки людини. Зокрема він писав що, «З цієї ж підстави, можливо, запитають у мене — чи може людина в природному стані бути покараною смертю в силу того ж закону за менші провини? Я відповідаю: кожен злочин може бути покарано з такою силою і з такою строгістю, яких достатньо, щоб завдати шкоди злочинцю, дати йому привід для розкаяння і утримати страхом інших від вчинення таких же проступків» [3, с. 10].

Потім були спроби проблему законності притягнення до кримінальної відповідальності закріпити в міжнародних правових актах. Зокрема, у ст. 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права вказано, що:

1. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину внаслідок якоїсь дії чи упущення, що, згідно з діючим на момент його вчинення внутрідержавним законодавством або міжнародним правом, не були кримінальним злочином. Так само не може призначатися більш тяжке покарання, ніж те, яке підлягало застосуванню на момент вчинення кримінального злочину. Якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш легке покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця.

2. Ніщо в цій статті не перешкоджає відданню під суд і покаранню будь-якої особи за будь-яке діяння чи упущення, що на момент вчинення були кримінальним злочином згідно з загальними принципами права, визнаними міжнародним товариством [4].

Стаття 11 Загальної декларації прав людини також вказує, що:

1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною, доки її винність не буде встановлено в законному порядку шля-

хом прилюдного судового розгляду, за якого їй забезпечуються всі можливості для захисту.

2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинку або бездіяльності, які на час їх скоєння не становили злочину за національними законами чи за міжнародним правом. Не може також накладатися покарання тяжче за те, яке могло бути застосоване під час скоєння злочину [5].

Подальші теоретичні формулювання цієї проблеми отримали в ст. 7 Європейській конвенції, а саме:

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями [6, с. 218].

Аналізуючи зміст вищевикладених міжнародних правових актів і, зіставляючи їх зі ст. 7 Європейської конвенції видно, що багато їх положень було використано при її підготовці.

Тут слід зазначити, що в основу ст. 7 Європейської конвенції покладено принцип законності.

Перш за все принцип законності у кримінальному праві означає, що всі положення, що лежать в основі притягнення особи до кримінальної відповідальності за скоєний злочин, призначення покарання, звільнення від нього або настання інших кримінально — правових наслідків вчинення злочину, повинні бути сформульовані виключно відповідно закону.

В юридичній літературі є кілька визначень поняття «законність». Всі вони досить повно дають характеристику цьому терміну і не мають великої різниці між собою. Тому ми не будемо робити повний їх аналіз, а тільки зробимо посилання на кілька найбільш характерних.

Законність — комплексна категорія, яка охоплює всі сторони життя права, його дієвість, урегульованість громадського життя в цілому. Категорія «законність» фіксує суспільно необхідні залежності як у середині права, розглянутого з його нормативної сторони, так і між ним і практичним впливом владної волі на поведінку людей, і відображає ставлення до них суспільства [7, с. 364].

Законність означає ідею, принцип, метод державного керівництва, режим, систему реального вираження права у законах держави, у самій законотворчості, у підзаконній правотворчості, у практиці правореалізації та правозастосування [8].

Особливості ст. 7 Європейської конвенції полягають у тому, що викладений у п. 1 ст. 15 цієї Конвенції відступ від зобов'язань під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за

умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом, відповідно до п. 2 цієї статті, не є підставою для відступу від ст. 7.

В.І. Манукян, аналізуючи рішення Європейського суду за заявами громадян зазначає, що розглядаючи справу «Кокінакіс проти Греції», Суд вказав, що ст. 7 Європейської конвенції має на увазі не тільки неприпустимість ретроспективного застосування закону, але й вузьку інтерпретацію закону на користь обвинуваченого, неприпустимість застосування аналогії, а також вимога ясності закону. В основному ст. 7 Європейської конвенції фігурує на стадії визначення допустимості справи до слухання в Європейському суді, і тільки відносно невелика кількість справ було розглянуто Судом по суті [9, с. 135].

Характерно, що розглядаючи зміст ст. 7 Європейської конвенції і наводячи приклади рішень Європейського суду, В. І. Манукян не дав жодного рішення за заявами громадян України. Узагальнюючи практику Європейського суду за заявами громадян України ми також не знайшли жодного рішення по ст. 7 Європейської конвенції. Зокрема, всі рішення Європейського суду, постановлені за заявами громадян України та опубліковані на сайтах Міністерства юстиції України, Львівської лабораторії прав людини Науково-дослідного інституту державного будівництва і місцевого самоврядування Академії правових наук України та інформаційного порталу Харківської правозахисної групи також не містять рішень за ст. 7 Європейської конвенції. Характерно, що на сайті Міністерства юстиції України «Рішення щодо України, винесені Європейським судом», навіть не згадується ст. 7 Європейської конвенції.

Причинами відсутності рішень Європейського суду по заявам громадян України за ст. 7 Європейської конвенції можуть бути:

1. Правоохоронні органи і суди не порушували прав людини, передбачені цією статтею.

2. Ще не були опубліковані рішення Європейського суду по заявам громадян України за ст. 7.

Найбільш імовірною є перша причина. На підтвердження цього можуть бути норми права, які є у кримінальному кодексі України.

Так, ст. 4 КК України свідчить, що:

1. Закон про кримінальну відповідальність набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

2. Злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння.

3. Часом вчинення злочину визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності.

У статті 5 КК України зазначено, що:

1. Закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість.

2. Закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі.

3. Закон про кримінальну відповідальність, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, має зворотну дію у часі лише в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

4. Якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотну дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи [10, с. 6].

З тексту вищевикладених статей видно, що сформульовані вони досить чітко й ясно, а сенс їх повністю збігається з вимогою ст. 7 Європейської конвенції. Відступ від будь-якої їх вимоги відразу буде означати порушення прав людини, передбачених ст. 7 Європейської конвенції. Тому, порушення вимог цих статей не може залишитися непоміченим і без відповідного реагування осіб, чії права були порушені. Отже, дійсно, в Європейський суд поки ще не надходили заяви громадян України про порушення їх прав, передбачених ст. 7 Європейської конвенції, що, на превеликий жаль, не можна сказати про інші статті Європейської конвенції.

Законодавство України також передбачає досить конкретні норми, які спрямовані на те, щоб не допустити ніякого покарання без закону. Крім раніше зазначених ст. ст. 4 і 5 КК України слід перш за все вказати ст. 62 Конституції України, яка регламентує, що:

1. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

2. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

3. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

4. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням [11, с. 15].

Аналізуючи норми кримінального права, що стосуються законності притягнення до кримінальної відповідальності, не можна не помітити, що законодавець у КК і КПК України, в унісон Конституції України, робить спробу досить повно й правильно не тільки регламентувати досудове і судове слідство, а й передбачає заходи покарання за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності.

Наприклад, ст. 2 (Підстава кримінальної відповідальності) КК України гласить, що:

1. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.

2. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

3. Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу [10, с. 5].

Немає сумніву, що теоретично ця стаття сприймається досить позитивно, але практичне застосування її не витримує ніякої критики. Про це свідчить не тільки неодноразові висловлювання керівництва України, а й рішення Європейського суду.

Висновок. На підставі викладеного можна констатувати, що для успішної імплементації ст. 7 Європейської конвенції у кримінальне право України, певне значення має ст. 18 (Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї) КПК України. Ця стаття чітко роз'яснює, що:

1. Жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення.

2. Кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь — який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права.

3. Жодна особа не може бути примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення [12, с. 11].

До попередження порушень прав людини, передбачених ст. 7 Європейської конвенції, мають також відношення ст. ст. 371, 372, 373, і 374 КК України. Для їх більш ефективнішої боротьби з незаконним притягненням до кримінальної відповідальності необхідно переглянути санкції цих статей в бік посилення кримінального покарання.

Виходячи з вимог вищевказаних статей Конституції України, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, національне законодавство формально містить всі необхідні положення для виключення з практики правоохоронних органів і суду будь-якого покарання без закону.

З метою більш повної імплементації вимог ст. 7 Європейської конвенції в Кримінальне право України, ст. 4 КК України необхідно доповнити п. п. 1 та 2 ст. 15 цієї Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Фейербах Л.* Сочинения: В 2 т. Пер. с нем. / Л. Фейербах. — М. : Наука, 1995. — Т. 1. — 502 с.

2. *Гаращук М.* Концепції справедливого покарання / М. Гаращук [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3229>

3. *Утевский Б. С.* История науки уголовного права / Б. С. Утевский. — М. : ВЮЗИ, 1948. — 67 с.

4. *Шевчук С.* Порівняльне прецедентне право з прав людини / С. Шевчук. — К. : Вид — во Реферат, 2002. — 344 с.

5. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН 1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

6. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Право України, 2010. — № 10. — С. 215–233.

7. *Алексеев С. С., Архипов С. И. и др.* Теория государства и права / С. С. Алексеев, С. И. Архипов. — М. : Норма, 1998. — 456 с.

8. Законність [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Законність>

9. *Манукян В. И.* Европейский суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии / В. И. Манукян. — К. : «Истина», 2007. — 367 с.

10. Кримінальний кодекс України: за станом на 01.05.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

11. Конституція України. Основний закон України. — К. : Видавець ПАЛІВОДА А.В., 2009. — 48 с.

REFERENCES

1. *Fejerbah L.* Sochinenija: V 2 t. Per. s nem. / L. Fejerbah. — М. : Nauka, 1995. — Т. 1. — 502 s.

2. *Harashchuk M.* Kontseptsii spravedlyvoho pokarannia / M. Harashchuk [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3229>

3. *Utevsij B. S.* Istorija nauki ugolovnoho prava / B. S. Utevsij. — М. : VJuZL, 1948. — 67 s.

4. *Shevchuk S.* Porivnialne pretsedentne pravo z prav liudyny / S. Shevchuk. — К. : Vyd — vo Referat, 2002. — 344 s.

5. Zahalna deklaratsiia prav liudyny. Pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON 1948 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

6. Yevropeiska konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod // Pravo Ukrainy, 2010. — № 10. — С. 215–233.

7. *Alekseev S. S., Arhipov S. I. i dr.* Teoriya gosudarstva i prava / S. S. Alekseev, S. I. Arhipov. — М. : Norma, 1998. — 456 s.

8. Zakonnist [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Законність>

9. *Manukjan V. I.* Evropejskij sud po pravam cheloveka: pravo, precedenty, kommentarii / V.I. Manukjan. — К. : “Istina”, 2007. — 367 s.

10. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: za stanom na 01.05.2016 r. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

11. Konstytutsiia Ukrainy. Osnovnyi zakon Ukrainy. — К. : Vydavets PALYVO-DA A. V., 2009. — 48 s.

Рощина І. О. Порівняльне-правове дослідження статті 7 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та норм кримінального законодавства України

У статті проведено дослідження ст. 7 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та норм кримінального законодавства України. Проаналізовано чинне кримінальне законодавство, що стосується притягнення до кримінальної відповідальності. На підставі дослідження, з метою більш повної імплементації

ментації вимог ст. 7 Європейської конвенції в Кримінальне право України, ст. 4 Кримінального кодексу України запропоновано доповнити п. п. 1 та 2 ст. 15 цієї Конвенції.

Ключові слова: Європейська конвенція, кримінальне законодавство України, імплементація, законність.

Рощина И. А. Сравнительное-правовое исследование статьи 7 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод и норм уголовного законодательства Украины

В статье проведено исследование ст. 7 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод и норм уголовного законодательства Украины. Проанализировано действующее уголовное законодательство, касающееся привлечения к уголовной ответственности. На основании исследования, с целью более полной имплементации требований ст. 7 Европейской конвенции в Уголовное право Украины, ст. 4 Уголовного кодекса Украины предложено дополнить п. п. 1 и 2 ст. 15 этой Конвенции.

Ключевые слова: Европейская конвенция, уголовное законодательство Украины, имплементация, законность.

Roshchina I. Comparative-legal study of Article 7 of the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Provisions of the Criminal Legislation of Ukraine

The article presents a study of Article 7 of the European Convention on human rights and fundamental freedoms and the provisions of the criminal legislation of Ukraine. The current criminal legislation concerning criminal prosecution is analyzed. On the basis of the study, in order to better implement the requirements of Article 7 of the European Convention in the criminal law of Ukraine, it is suggested to supplement Article 4 of the Criminal Code of Ukraine with paragraphs 1 and 2 of Article 15 of the Convention.

Keywords: European Convention; Criminal Legislation of Ukraine; Implementation; Legality

Стаття надійшла до редакції: 08.06.2018.

УДК 343.214

N. Semenyuk

THEORETICAL BACKGROUNDS OF THE DETERMINATION OF TIME OF COMMITTING A CRIME WITH REGARD TO THE LIMITS OF CRIMINAL-LEGAL JURISDICTION OF UKRAINE

Н. М. Семенюк

викладач кафедри

кримінального права,

кримінології, цивільного та господарського права

ВНЗ «Національна академія управління»

м. Київ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ МЕЖ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ЮРИСДИКЦІЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються визначення часу вчинення злочину, при встановленні меж кримінально-правової юрисдикції України, має істотне значення для теорії кримінального права та для правозастосовної діяльності. Це зумовлює з'ясування умов кримінальної відповідальності за вчинення злочинів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання що стосуються піднятої проблеми, висвітлювалися такими вченими як: П. Е. Недбайло, А. Л. Ривлін, А. І. Санталов, В. Я. Тацій. Але роботи були виконані в минулі роки, а деякі, ще за радянських часів, та не мали можливості врахувати сучасні зміни в Кримінальному праві взагалі, та в Кримінальному праві України, зокрема. Крім того, що проблема часу вчинення таких злочинів до цього часу не знайшла свого достатнього з'ясування в Кримінальному праві України.

Мета статті полягає у дослідженні питань, що стосуються теоретичних основ визначення часу вчинення злочину при встановленні меж кримінально-правової юрисдикції України.

Основні результати дослідження. Для науки кримінального права, що вивчає особливий вид поведінки, що має відхилення — злочинне посягання, — категорія час також має принципове значення. Особливу увагу на різноманітні обставини, при яких і в співвідношенні з якими вчиняється злочинне діяння звертав увагу М. С. Таганцев. Це дозволило М. І. Загороднікову у вступі до лекцій М. С. Таганцева дати високу оцінку праці вченого в частині вивчення факультативних ознак об'єктивної сторони злочину, в тому числі і часу вчинення злочину [191, с. 28].

Час вчинення злочину як ознака складу — це не просто час доби або час року, це хронологічний проміжок тієї або іншої діяльності (період, момент), протягом якого виконується об'єктивна сторона злочину і який описаний законодавцем в статті Особливої частини КК [152, с. 117]. КК України дав чітку вказівку відносно правил визначення часу злочину. Згідно ч. 3 ст. 4 КК України часом вчинення злочину визначається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності [88].

У роботах Г. А. Кригера рівним чином ми знаходимо: «місце, час, обстановка, будучи загальними умовами, в яких вчиняється злочин, факторами, що знаходяться зовні нього, також іноді мають істотний вплив на суспільну небезпечність вчиненого [179, с. 173—174; 181, с. 121].

На переконання А. Г. Васіліади «Відносно проблеми місця і часу вчинення злочину... слід виходити з положень діалектики, у відповідності з яким простір (його моментом являється місце) і час — є атрибути матерії. Не існує матеріального об'єкта без просторово-часових характеристик. У філософському аспекті не має сенсу говорити про простір і час як про якісь особливі «сутності, що знаходяться зовні, поряд з матеріальними об'єктами. «Чистого» простору і часу не зв'язаного з якими б то не було матеріальними об'єктами, не існує» [129, с. 55]. Дійсно, в довідникових і наукових філософських виданнях ми можемо знайти підтвердження приведеному судженню. «У тому, що час і простір невіддільні від матерії, — вказано, наприклад, у «Філософском словаре», — проявляється їх універсальність і всезагальність. Простір виражає порядок розміщення одночасно співіснуючих об'єктів, час же — послідовність змінюючи один одного явищ...» [210, с. 58].

Не викликає ніякого сумніву, що з цими двома філософськими категоріями (простір і час) зв'язані і поняття місця і часу, що використовуються для позначення ознак об'єктивної сторони злочину. Уявляється, що і кримінально-правове поняття «час» також знаходиться в тісному взаємозв'язку з часом як філософською категорією. З філософських позицій «час — це основна (поряд з простором) форма існування матерії, що проявляється в закономірній координації змінюваних один одного явищ» [18, с. 434]. Він є форма «протікання всіх механічних, органічних і психічних процесів, умова можливості руху, зміни і розвитку» [126, с. 450]. Кримінально-правова категорія часу залежна і від семантичного тлумачення відповідного слова. У «Толковом словаре» В. Даля час визначається як «длительность бытия; пространство в бытии; последовательность существования; продолжение случаев, событий и т. п.» [42, с. 260]. За С. І. Ожеговим, «час — це проміжок тієї або іншої тривалості, в якій вчиняється що-небудь; певний момент, в який відбувається що-небудь [131, с. 93]. Відповідно, на відміну від філософського часу, час в кримінальному праві обмежений.

Саме кінцевість часу в кримінальному правовому сенсі і місце вчинення злочину дозволяє в низці випадків виділяти ці ознаки в якості самостійних ознак об'єктивної сторони.

Час виступає сферою, в межах якої закон існує, наділяється здатністю володарювати і регулювати найбільш значимі суспільні відносини. Оскільки

процес удосконалення законодавства в силу як об'єктивних і суб'єктивних причин є перманентним, питання темпоральної дії законів володіють незмінною актуальністю. Слід звернути увагу на те, що в теорії права до нашого часу не вироблений єдиний підхід до визначення поняття «дія закону в честі». Так, А. Б. Венгеров зазначає, що «розглядаючи форму підсумків правотворчої діяльності, теорія права виявила ще одну проблему: дію нормативно-правового акта в часі, в просторі і за колом осіб», але власну дефініцію цього поняття не пропонує [27, с. 419–423].

Найбільш явно сутнісні ознаки дії закону в наступних умовиводах теоретиків: М. Н. Марченко зазначає, що «нормативно-правові акти володіють обмеженими просторово-часовими межами дії і поширюються на певне коло суб'єктів права. Ці нормативні акти застосовуються до суспільних відносин, які існували в період їх введення в дію і до моменту втрати ними юридичної сили» [107, с. 355]; С. А. Комаров заявляє, що при визначенні темпоральних меж дії нормативно-правового акта мають значення три основних фактори: вступ закону в юридичну силу, втрата ним такої і, в порядку виключення, зворотна сила закону [73, с. 265].

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що дію нормативно-правового акта можна визначити як обмежене часовими рамками поширення властивості складаючих його правових приписів на певній території на певне коло суб'єктів права.

Важливо акцентувати увагу на тому, що в кожному випадку застосування закону про кримінальну відповідальність також виникає необхідність установлення часових меж його дії. У ч. 2 ст. 4 КК України містяться положення, у відповідності з яким «злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння» [88]. Це законодавче визначення відповідає нормам Конституції України. Зокрема, ч. 1 ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. проголошує: «Ніхто не може бути засудженим за будь-який злочин на підставі вчинення якої-небудь дії або бездіяльності, яка, згідно чинного законодавства, в момент його вчинення національному або міжнародному праву, не являлася кримінальним злочином» [49]. Ця заборона також міститься в ст. 15 Міжнародного пакту про громадські і політичні права 1966 р. [114], а в ч. 2 ст. 11 «Всеобщей декларации прав человека» 1948 р. [32], згідно з ч. 2 ст. 5 КК України закріплено положення, що «Закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі» [88]. В ч. 1 і 2 ст. 58 Конституції України цей принцип означає, «що закон і інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи», «ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення» [77].

У наш час внаслідок окупації Російською Федерацією Республіки Крим здійснюється незаконна юрисдикція країни-агресора. Так, в ч. 1 ст. 23 федерального конституційного закону від 21.03.2014 р. № 6-ФКЗ (із змінами і доп.

від 23.06.2016 р. № 5-ФКЗ) про так зване «Про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим і утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів — Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя» [156] і незаконно закріплено країною-агресором, що російське законодавство на цих територіях починає діяти з дня їх прийняття в Російську Федерацію, тобто з 18 березня 2014 р. Проте в судовій практиці зустрічаються випадки кваліфікації суспільно небезпечних діянь за законом про кримінальну відповідальність України, не дивлячись на те, що прийняття і реалізація відповідного кримінально-правового рішення здійснювалося після 18 березня 2014 р.. Наприклад, вироком Нахімовського районного суду м. Севастополя від 20.03.2014 р. у відношенні В., який був засуджений за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 186, ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 187 і ч. 2 ст. 184 КК України.

Необхідно звернути увагу на те, що в зв'язку з приведенням вироків, винесених 18.03.2014 р. за КК України, у відповідності з КК РФ окремі засуджені подавали апеляційні скарги, в яких указували на відсутність правових підстав для застосування у відношенні них російського кримінального законодавства, оскільки злочини вчинялися на території України і це правильно [4]. Юридичною так званою основою для приведення вироків, винесених за КК України, у відповідності з КК РФ став федеральний закон від 05.05.2014 р. № 91-ФКЗ (із змінами і доп. від 23.06.2016 р. № 5-ФКЗ) «Про застосування положень КК РФ у ПК РФ на територіях Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя» [156]. Згідно ст. 2 так званого нормативно-правового акта, злочинність і караність суспільно небезпечних діянь, вчинених до незаконної інтеграції нових суб'єктів у так званий «правовий простір РФ» визначається на підставі КК РФ, при цьому погіршення положення винної особи не допускається. Слід звернути увагу, що цей нормативно-правовий акт не закріплює чітких правових меж, що встановлюють моменти виникнення кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочинні посягання на територіях окупованих. У цьому лише міститься загальне положення про те, що суспільно небезпечне діяння підсудного за конкретним провадженням, до вказаної дати, за клопотанням прокурора підлягають перекваліфікації судом у відповідності з російським кримінальним законодавством, що не погіршують положення обвинуваченої особи. Проте зазначеного принципу не завжди дотримуються.

Деякі положення російського кримінального закону можуть бути суворішими ніж установлені українським законодавством про кримінальну відповідальність. Порівняльно-правовий аналіз КК РФ і КК України свідчить про різні підходи до визначення максимального строку покарання за незакінчену злочинну діяльність. КК України закріплює 1/2 і 3/4 від максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання (ч. 2, 3 ст. 66).

Питання про часові межі закону про кримінальну відповідальність має принципове значення, оскільки «від його правильного вирішення в значній мірі залежить режим законодавства в державі» [204, с. 155]. Таким чином, важливо в кожному окремому випадку необхідно визначати, по-перше, закон про кримінальну відповідальність, який діяв у відповідний часовий період, і, по-друге, час самого злочину.

У джерелах з кримінального права існує значна кількість різних формувань темпоральної дії закону про кримінальну відповідальність, що відображають найбільш значимі його ознаки. Найпоширенішою є позиція про те, що чинним визнається закон, який вступив у юридичну силу в установленому законом порядку і що не втратив її внаслідок збігу спеціального указанного в ньому строку, внаслідок його зміни або відміни іншим законом чи внаслідок відпадиння особливих умов і обставин, з якими було зв'язано прийняття цього закону [183, с. 100].

Слід погодитися з думкою Я. М. Браїніна, який зазначив, що «обов'язковою ознакою чинного закону про кримінальну відповідальність, окрім наявності в останнього юридичної сили, також повинна бути можливість його застосування в певному випадку для вирішення конкретного кримінального провадження» [21, с. 130].

З проведеного дослідження вище слід зазначити, що під чинним законом про кримінальну відповідальність слід розуміти поширення сили, що містяться в ньому кримінально-правові приписи, які визначаються наступним:

1) вступ в юридичну силу, тобто початком чинності закону про кримінальну відповідальність;

2) втратою ним своєї юридичної сили.

Закон про кримінальну відповідальність може бути наділений юридичною силою тільки в тому випадку, коли для цього буде наявність всіх необхідних умов, що визначають саму можливість його функціонування, а саме:

- дотримання процедури прийняття закону про кримінальну відповідальність. Ця процедура передбачає рух законопроекту за певними стадіями законодавчого процесу. Порядок оприлюднення нормативно-правових актів, зокрема, й закону про кримінальну відповідальність, регулюється Указом Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності»;

- дотримання порядку вступу закону про кримінальну відповідальність в юридичну силу. Прийняття закону ще не є закінченням законодавчого процесу, так як конституційна процедура передбачає обов'язкового обнародування підписаного закону про кримінальну відповідальність. Указом встановлюється, що закони, інші акти ВР, акти Президента України, КМУ не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття в установленому порядку і підписання підлягають оприлюднення державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Офіційними друкованими виданнями визнаються «Офіційний вісник України» та газета «Урядовий кур'єр». Крім того, Указом окремо визначені офіційні друковані видання ВР (газета «Голос України» та «Відомості Верховної Ради України» і Президента України (інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»), в яких також здійснюється офіційне оприлюднення законів.

Вступ закону про кримінальну відповідальність в силу — це друга стадія набрання ним чинності. Згідно з КК України можливі три строки вступу закону про кримінальну відповідальність в законну дію: через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, але не раніше дня його опублікування. У тому

випадку, якщо закон про кримінальну відповідальність оприлюднюються шляхом опублікування, то строки оприлюднення та опублікування збігаються. Встановлення проміжного часу між моментом офіційного оприлюднення закону про кримінальну відповідальність і набрання ним чинності потрібне для того, щоб дати можливість населенню ознайомитися із законом та усвідомити його зміст, посадовими особами правоохоронних органів і суду — вивчити та зрозуміти закон про кримінальну відповідальність; з дня опублікування закону в офіційному виданні. У цьому випадку стадія оприлюднення і стадія вступу закону в силу збігаються. З того строку, який зазначений в законі, але не раніше його оприлюднення.

В. Ф. Щепельков, на наше переконання, вдало відмічав, що нерідко новим законом про кримінальну відповідальність, передбачаються певні підстави, що дозволяють пом'якшити відповідальність винного [113, с. 35–36]. Відповідно, протягом указанного проміжку часу в судовій практиці, наприклад, не буде застосовуватися призначення більш м'яких видів покарання, ніж позбавлення волі [113, с. 36].

Слід акцентувати увагу на тому, що закон про кримінальну відповідальність вводиться в дію тільки після його опублікування. При цьому чинний закон про кримінальну відповідальність повинен: відповідати Конституції України, не суперечити нормам міжнародного права.

У той же час, коли набрав чинності — це початковий стан існування закону про кримінальну відповідальність, то втрата ним чинності — кінцевий момент, правильне визначення якого дає змогу вірно застосувати закон. Важливо звернути увагу, що законодавством Російської Федерації, на відміну від встановлених правил опублікування нормативно-правових актів і введення їх в дію, не регламентований порядок втрати федеральним (в тому числі кримінальним) законом своєї юридичної сили.

Скасування закону про кримінальну відповідальність є найбільш поширеним способом втрати чинності всім законом чи окремими його частинами. Тобто коли компетентний державний орган скасовує закон з використанням словосполучень «визнати таким, що втратили силу...» або «виключити з Кримінального кодексу України і фіксує дану обставину в законодавчому акті шляхом видання спеціального нормативно-правового акту про відміну закону про кримінальну відповідальність, що втратив юридичну силу у зв'язку з прийняттям нового закону про кримінальну відповідальність, чи шляхом указівки на відміну в новому законі про кримінальну відповідальність. Крім того, КСУ відповідно до ст. 152 може визнати своїм рішенням закони повністю чи в окремій частині неконституційними, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена нею процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. Закони або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення КСУ рішення про їх неконституційність.

Таким чином, скасування закону про кримінальну відповідальність може здійснювати не тільки ВР, а й КСУ. Наступною підставою втрати чинності законом про кримінальну відповідальність є його заміна або викладення в

новій редакції. Втрата законом про кримінальну відповідальність чинності з підстави закінчення строку, визначеного законодавцем при його прийнятті, в історії розвитку кримінальних законів України ще не зустрічалося. Це, однак, не означає того, що на певному історичному етапі законодавець може вдатися до такої підстави, а, отже, потенційно вона є можливою і тому має розглядатися в системі інших підстав. Особливість даної підстави полягає в тому, що: по-перше, строк чинності визначається в самому в законі; по-друге, такий строк визначається законодавцем уже в момент прийняття закону, а не під час його чинності. У разі недотримання принаймні однієї з цих умов має місце втрата чинності закону з підстав його скасування.

На думку деяких учених, заміна старого закону новим не супроводжується труднощами в правозастосовній практиці, тільки якщо в ньому міститься вказівка на відміну попереднього закону. Відсутність же такого припису може потягти як серйозні труднощі при вирішенні питання про те, які закони про кримінальну відповідальність втратили юридичну силу і в якій мірі або не втратили її на основі введення в дію нового закону [16, с. 21], так і породить колізії кримінально-правових норм. Виходячи з цього Н. А. Власенко вказує, що практика фактичної заміни одного закону іншим повинна отримати мінімальне поширення, а перевагу необхідно віддавати процедурі відміни правої норми [24, с. 25], яка дозволяє виключити прийняття необґрунтованих рішень [124, с. 303]. Проте, на наш погляд, висловлюване переконання не є актуальним стосовно до закону про кримінальну відповідальність. Як відомо, він вносить кодифікований характер, і всі зміни, що вносяться, включаються в його зміст, відповідно можливість колізій між кримінально-правовими нормами зведені до мінімуму.

Як ми вже зазначали, що в кримінально-правовій теорії поряд з підставами, що нами розглянуті, втрати законом про кримінальну відповідальність юридичної сили виділяються й такі, як спливи строків, заздалегідь передбачених в ньому компетентним державним органом, і відпадиння особливих умов й обставин, що обумовили прийняття закону про кримінальну відповідальність [219, с. 33]. Проте названі види не можуть визнаватися самостійним підставами втрати законом про кримінальну відповідальність своєї сили [69, с. 30]. Стосовно до першої ситуації це зв'язано з тим, що закони про кримінальну відповідальність видаються на невизначений календарний строк безвідносно до певних обставин [21, с. 132].

Що стосується другого виду, то його, як правило, зв'язують із закінченням війни, тобто коли виключаються фактори, що передбачили виконання нормативно-правового акта воєнного часу. Проте в цьому випадку час виступає в якості конструктивної ознаки складу злочину, а відсутність однієї із передбачених законом про кримінальну відповідальність ознак тягне відсутність складу злочину в цілому — саме ця обставина не давала можливість застосування кримінально-правових норм по закінченню війни. Відповідно, поняття «утрата законом про кримінальну відповідальність юридичної сили» і «припинення дії закону про кримінальну відповідальність» (фактичне незастосування чинного закону) не є тотожною [16, с. 15–17].

Визначившись з поняттям чинного закону про кримінальну відповідальність і порядком, що забезпечують відповідний його статус, перейдемо до осмислення поняття часу вчинення злочину, оскільки пошук і встановлення чинного закону про кримінальну відповідальність здійснюється саме з врахуванням часових меж злочинної поведінки.

Згідно ч. 3 ст. 4 Кк України «часом вчинення злочину визначається час вчинення особою передбаченою законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності» [88]. Виходячи із даного положення, під вчиненням злочину розуміється виконання особою суспільно небезпечного діяння, яке законом про кримінальну відповідальність розглядається в якості кримінально-протиправного. Проте, не дивлячись на те, що сьогодні поняття часу злочину визначено на законодавчому рівні [88], воно до цього часу залишається предметом прискіпливої наукової уваги.

У доктрині кримінального права визначення поняття складу злочину як загальної умови чинності закону про кримінальну відповідальність часто ставиться в залежність від типу законодавчої конструкції складів злочинів, тобто від того, являються останні формальними або матеріальними [93, с. 185].

М. І. Блум, розглядаючи питання визначення часу злочину, пропонувала наступну класифікацію злочинів за конструкцією їх складів:

- 1) матеріальні склади;
- 2) формальні склади;
- 3) злочини з двома діями (складний склад);
- 4) злочини, склади яких передбачають альтернативні дії;
- 5) триваючі злочини;
- 6) продовжувані злочини;
- 7) злочини, вчинені в співучасті [70, с. 24].

Часом вчинення злочинів з формальним складом одноставно визнавалося і визнається по сьогоднішній день час виконання суспільно небезпечної дії або акта бездіяльності, оскільки для них не потребується настання суспільно небезпечної дії або акта бездіяльності, оскільки для них не потребується настання суспільно небезпечних наслідків. Наприклад, часом згвалтування (ч. 1 ст. 152 КК України) виступає час початку статевих зносин [142, с. 187–188] незалежно від того, чи був він закінчений у фізіологічному стані.

Дискусійним залишається питання визначення часу злочину в матеріальних складах злочинів, які передбачені в якості обов'язкової ознаки об'єктивної сторони суспільно небезпечні наслідки, Указане питання не викликає труднощів, якщо період з моменту його початку і до закінчення надто малий [16, с. 36]. Наприклад, із кримінального провадження слідує, що в ході конфлікту між В. і Б. і засудженим П. останній задумав вчинити вбивство В. і Б. взяв рушницю направив ствол у напрямку потерпілих із відстані 6–7 метрів провів убивство двох осіб.

Проте значні труднощі виникають в ситуації, коли суспільно небезпечні наслідки віддалені від злочинного діяння, коли між ними є значний розрив. Так, А. наніс декілька ударів ножом в живіт П., внаслідок чого останньому було завдані тяжкі тілесні ушкодження небезпечні для життя в момент причинення, а через певний час Б. помер.

У кримінально-правових джерелах існують з цього приводу різні думки: одні автори вважають, що часом злочину, склад яких сконструйований за матеріальним типом, необхідно визнавати час суспільно небезпечного діяння (М. І. Блум, А. І. Бойцов, Б. В. Волжекін, М. А. Каухман, А. А. Тилле, А. Е. Якубов [16, с. 37; 17, с. 69–70; 63, с. 27–28]. Цієї позиції дотримуються опитані респонденти 55 % із числа правозастосовних органів. Інші вважають, що час злочину слід вважати настанням суспільно небезпечних наслідків (Я. М. Брайнін, Н. Д. Дурманов, М. І. Ковальов, З. А. Незнамова) [21, с. 135–136; 47, с. 262; 125, с. 220; 69, с. 115–116]. Це підтвердило 40 % опитаних респондентів.

Я. М. Брайнін вважав, що за загальним правилом суспільно небезпечне діяння повинно визнаватися злочинним уже в момент його вчинення, оскільки будь-який злочин неможливий без виконання певного діяння, але якщо після вчинення діяння винний зберіг контроль на розвиток події і міг відвернути зазначенні наслідки, то часом вчинення злочину необхідно визнавати настання наслідків [21, с. 136; 140].

Прихильником визнання часу злочину настання суспільно небезпечних наслідків був М. Д. Дурманов, який вважав, що часом злочину є час злочинного діяння, але якщо винний бажав настання суспільно небезпечних наслідків в іншій часовий період, часом злочину слід визнати настання таких наслідків [47, с. 261].

Розкрита позиція М. Д. Дурманова і Я. М. Брайніна була піддана критиці зі сторони окремих учених, які визначали, що недопустимо зв'язувати час злочину з моментом настання його суспільно небезпечних наслідків [16, с. 47–48]. Обумовлено це тим, що є можливість необґрунтованого притягнення особи до кримінальної відповідальності за діяння, яке в момент його вчинення не визнавалося злочинним, так як суспільно небезпечні наслідки настали пізніше, ніж законом про кримінальну відповідальність була встановлена караність відповідних діянь, а також особа може не досягти на момент вчинення злочину суспільно небезпечного діяння відповідного віку, що буде протиріччю принципу справедливості [16, с. 46–48].

М. І. Блум і А. А. Тилле дотримувалися позиції, згідно якої часом в злочинах з окремим злочинним результатом, викликаним вчиненням суспільно небезпечним діянням, необхідно визнати передбачені законом дії (бездіяльність), що утворюють об'єктивну сторону конкретного складу злочину [16, с. 46–48].

А. Е. Якубов, підтримуючи передбачене законом про кримінальну відповідальність положення, де часом злочину необхідно визнати час дії (бездіяльності) відмічає, що дана вимога відповідає принципу суб'єктивного ставлення [221, с. 38]. Аналогічної позиції дотримуються А. І. Бойцов, зазначаючи, що суб'єктивне відношення особи до своїх поступків повинно бути зв'язано з законом про кримінальну відповідальність, що діяло під час злочинного діяння [17, с. 38].

Таким чином, юридичною підставою визнання вчинення суспільно небезпечних дій (бездіяльності) часом злочину виступає передбачений ч. 2

ст. 2 КК України принцип наявності вини, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [88; 221, с. 38]

Іншої думки був М. С. Таганцев, який вважав, що часом злочину необхідно визнати час настання суспільно небезпечних наслідків [191, с. 227]. Цей висновок мав свої коріння із загальної концепції вченого про застосування у всіх випадках більш пізнього закону про кримінальну відповідальність, навіть якщо він був більш суворим. Крім того, з настанням суспільно небезпечних наслідків зв'язували час злочину Ю. А. Пономаренко [137, с. 90–100] і А. М. Ігнатов [202, с. 25–26]. На переконання останнього, часом злочину слід вважати настання суспільно небезпечних наслідків, оскільки тільки в той момент в наявності будуть усі ознаки складу злочину, а так як в матеріальних складах злочинів наслідки включалися в число обов'язкових ознак складу, відповідно застосування закону про кримінальну відповідальність, діючого до настання таких наслідків, протирічить ст. 13 КК України, де зазначається «закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього кодексу» [202, с. 25; 16; 88]. Зазначений аргумент, на наше переконання, виглядає недостатньо переконливим, оскільки склади незакінчених умисних злочинів утворюються ознаками не тільки статей Особливої частини, але і ч. 1 або 3 ст. 27 КК України (готувати до злочину і замах на злочин). У цьому випадку протиріч між ст. 14 і 15 КК України немає. Проте в твердженні М. С. Таганцева і А. М. Ігнатова все-таки є позитив — у тій частині, в якій іде мова про необережні злочини.

Як відомо, склади всіх необережних злочинів є матеріальними, тобто обов'язковою ознакою їх об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, при їх відсутності кримінальної відповідальності не настає. Злочини, вчинені з необережності, завжди передбачають повне виконання об'єктивної сторони складу злочину, на відміну від злочинів з умисною формою вини, кримінальна відповідальність, за які можлива і у випадках їх незавершеності. Наприклад, вироком районного суду міста Львова від 14.08.2017 р. В. визнаний винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК України визнаний винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК України. З матеріалів кримінального провадження слідує, що В., рухаючись по проїзній частині автодороги, вчинив вимушену зупинку внаслідок технічної несправності, яка виникла, і тим самим порушено відповідні пункти Правил дорожнього руху. Із-за цього автомобіль під управлінням водія Д. допустив наїзд на автомобіль, що знаходився на проїзній частині В. Унаслідок указанного наїзду автомобіль, що належав Д., в'їхав на смугу зустрічного руху, де відбулося його зіткнення з рухавшимся у відповідності з Правилами дорожнього руху в зустрічному напрямку автомобіль С. Унаслідок даного зіткнення пасажиру, що знаходився в автомобілі Д., були завдані середньої тяжкості тілесні ушкодження дає підстави для притягнення до кримінальної відповідальності, так як само по собі порушення Правил дорожнього руху в зустрічному напрямку автомобіль С. Унаслідок даного зіткнення пасажиру, що знаходився в автомо-

білі Д. були завдані середньої тяжкості тілесні ушкодження. Виходячи із змісту статті 286 КК України тільки наявність наслідків у виді середньої тяжкості тілесних ушкоджень дає підстави для притягнення до кримінальної відповідальності, так як само по собі порушення Правил дорожнього руху і експлуатації транспортного засобу тягне адміністративну відповідальність.

Отже, вчинення суспільно небезпечної дії (бездіяльності), які ще не потягли за собою вказані в конкретній статті шкідливі наслідки, не утворюють складу злочину і в цьому випадку можна було б говорити тільки про замах на злочин, що, звісно, до необережних злочинів неможливо, оскільки злочини вчинені з необережності, можуть бути лише закінченими.

Також слід звернути увагу, що суспільна небезпечність умисних злочинів у більшій частині реалізується в момент вчинення суспільно небезпечних діянь, а необережних злочинів — саме при настанні матеріальних суспільно небезпечних наслідків. Іншими словами в злочинах, які вчиняються з необережності, законодавцем не визнається суспільно небезпечним, до таких він відносить тільки шкоду, завдану цією дією (бездіяльністю), що підтверджується відсутністю в Особливій частині КК України складів необережних злочинів, об'єктивна сторона яких обмежувала б свій зміст тільки вказівкою на діяння без згадування про суспільно небезпечні наслідки. У відношенні цієї обставини акцентував увагу також і С. Ф. Милуков, зазначаючи, що переважна більшість необережних діянь, вважаються злочинами тільки при настанні істотних або тяжких наслідків, у зв'язку з чим він пропонував визначити час злочину як момент його фактичного закінчення, включаючи настання передбачених законом наслідків [115, с. 48]. Це свідчить про те, що якщо вчинене суб'єктом діяння не завдає злочинної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, то особа не підлягає кримінальній відповідальності, у зв'язку з чим часом необережних злочинів необхідно визнати час реального настання суспільно небезпечних наслідків.

Поділяючи подібний погляд, Ю. І. Битко в якості ще одного важливого аргументу справедливо наводить визначення необережної форми вини, що міститься в законі про кримінальну відповідальність (ст. 26 КК РФ, а в ст. 25 КК України), де законодавець «не згадує про психічне відношення особи до діяння, а кладе в основу психічне відношення винного до можливості настання суспільно небезпечних наслідків» [204, с. 160].

Покажемо перевагу нашого підходу у відношенні визначення часу необережних злочинів на прикладі неможливості кваліфікації вчиненого на підставі лише однієї дії. У правозастосовній діяльності не завжди уявляється можливим точно визначити ступінь тяжкості шкоди здоров'ю, завданого потерпілій особі, за першопочатковим діагнозом, який був поставлений під час надання первинної медичної допомоги. К., будучи водієм, який управляв автомобілем період з 12:00 до 12:30 год. порушив Правила дорожнього руху, в момент якого пішохід З. переходив проїзну частину по некерованому пішохідному переходу, вчинив наїзд на нього. Внаслідок дорожньо-транспортної події потерпілому були завдані тяжкі тілесні ушкодження у вигляді перелому кісток зводу черепа, забиття головного мозку тяжкого ступеня, внутрішньочерепних

крововиливів, які є небезпечними для життя. Від отриманих тяжких травм головного мозку потерпілий тривалий час знаходився в комі і не було відомо, який буде кінцевий результат: тяжка шкода здоров'ю чи смерть потерпілого. Ця обставина не дозволяла експертам дати остаточний судово-медичний висновок про ступінь тяжкості отриманих потерпілою особою пошкоджень і виявити реально завдану йому шкоду. Тому з цього слідує, що доки не будуть установлені підсумкові наслідки стану потерпілого, слідчий не зможе прийняти законне і обґрунтоване рішення проте, за якою саме частиною ст. 286 КК України необхідно кваліфікувати вчинене правильно визначити закон про кримінальну відповідальність, який потрібно застосовувати. У цій ситуації більш виправданим буде говорити про застосування закону про кримінальну відповідальність, чинного саме в момент настання підсумкових суспільно небезпечних наслідків.

Проте, враховуючи, що суспільно небезпечні наслідки можуть значно відставати від діяння в часі, в законі можливо було б корисним закріпити правило, у відповідності з яким кримінальна відповідальність виключається, якщо суспільно-небезпечні наслідки настали після сплину 15 років з дня вчинення діяння. Такий період часу відповідає максимуму покарання у вигляді позбавлення волі (ст. 63 КК України).

З врахуванням зазначеного ч. 3 ст. 4 КК України необхідно внести зміни, у відповідності з якими часом умисного злочину слід визнати час суспільно небезпечної дії або бездіяльності незалежно від настання наслідків, а часом учинення необережних злочинів — час настання суспільно небезпечних наслідків.

Положення ч. 3 ст. 4 КК України може бути застосовано і до попередньої злочинної діяльності. Суспільно небезпечними, кримінально-протиправними і караними є не тільки закінчені злочини, але й діяння, які не були виконані в повному обсязі з причин, не залежних від волі особи, тобто незакінчені злочини — готування до злочину і замах на злочин (стст. 14, 15 КК України).

Готування до злочину завжди відділено певним часовим відрізком від безпосереднього вчинення злочину, в зв'язку з чим воно визнається попередньою злочинною діяльністю і характеризується як дії, які спрямовані на створення достатніх, а іноді необхідних умов, що сприяють учиненню злочину (наприклад, особа виготовляє ключі для проникнення в квартиру і послідууючої крадіжки). При цьому об'єктивна сторона наміченого тяжкого посягання на охоронюваний законом об'єкт може почати безпосередньо реалізовуватися одразу після попереднього готування до злочину, або мати форму вичікування.

Проте, якщо дії, спрямовані на створення умов вчинення злочину, відбуваються в процесі злочинного посягання або процесі вчинення продовжуваного чи триваючого злочину, то їх слід розглядати як складову частину суспільно небезпечних дій по завершенню конкретного злочину (підбір відмички під час проникнення в житло), а не відносити до готування до вчинення злочину.

Аналіз судової практики свідчить, що готування до злочину може відбуватися:

- з однієї суспільно небезпечної дії, вказаної в законі;
- з декількох суспільно-небезпечних дій, перерахованих в законі про кримінальну відповідальність.

Слід погодитися з думкою А. А. Тілле про те, що якщо виконувалося готування, суспільно небезпечне діяння необхідно вважати вчиненим у момент останньої підготовчої дії [194, с. 63–64].

З урахуванням зазначеного, якщо готування складається з однієї суспільно небезпечної дії, то часом готування до злочину слід вважати час цієї дії, а якщо з декількох — то час останньої із суспільно небезпечних дій.

Замах на злочин, на відміну від готування до злочину, проявляється в умисних діях особи, спрямованих на безпосереднє виконання об'єктивної сторони конкретного складу злочину. Але такі суспільно небезпечні дії чи виконуються не в повному обсязі, які необхідні для закінчення злочину, чи не завершуються настанням необхідних суспільно-небезпечних наслідків з незалежних від винної особи обставин. Що слід розуміти під словосполученням «безпосередньо спрямовані на вчинення злочину»? Ця обставина має важливе кримінально-правове значення, так як визначає кваліфікацію вчиненого. Теорія кримінальної і правозастосовної практики виділяють такий критерій замаху, як ступінь завершеності суспільно небезпечних дій. Теорія передбачає виконання особою всіх необхідних злочинних дій (бездіяльності), або будь-якої частини [203, с. 155], від чого, в даному випадку, і буде залежати визначення часу вчинення злочину.

З об'єктивної сторони завершений замах характеризується виконанням усіх необхідних дій (бездіяльності) суб'єктом, але очікуваний суспільно небезпечний наслідок не настає з незалежних від винної особи причин. Прикладом може слугувати кримінальне провадження. Наприклад, судом м. Полтави засуджений Б. за ч. 3 ст. 15 та ч. 1 ст. 115 КК, який, знаходячись всередині автомобіля з метою вчинити вбивство Д. на ґрунті особистих неприязних відносин, направив на нього рушницю в район голови і здійснив постріл з відстані біля 2 метрів, але промахнувся, оскільки потерпілий ухилився, але злочин не було доведено до кінця з незалежних від виконавця обставин.

Об'єктивна сторона незавершеного замаху проявляється в злочинній діяльності, при якій у суб'єкта не вдається виконати суспільно-небезпечні дії, достатні для досягнення очікуваного результату з причин, не залежних від його волі.

Отже, даючи юридичну оцінку замаху на злочин, слід оцінювати два обов'язкових фактори: безпосередню спрямованість суспільно-небезпечних дій (бездіяльності) на вчинення посягання і наявність зовнішніх обставин, в силу яких переривається розпочата злочинна діяльність.

Отже, можна зазначити, що часом замаху слід визнати час останньої умисної, суспільно небезпечної дії (бездіяльності), спрямованої на реалізацію об'єктивної сторони злочину, яку винному не вдалося виконати в повному обсязі з незалежних від нього обставин. Дана проблема визначення часу вчинення злочинів також вирішується і на законодавчому рівні в КК деяких зарубіжних держав [33; 34; 35; 36; 37].

Висновок. На підставі викладеного вище можна зробити наступні висновки:

- на відміну від філософського розуміння часу, який необмежений, в кримінальному праві він обмежений. Саме кінцевість часу в кримінально-пра-

вовому сенсі і місце вчинення злочину дозволяє в низці випадків виділити ці ознаки в якості самостійних ознак об'єктивної сторони;

- час виступає сферою, в межах якої закон існує, наділятися здатністю володарювати і регулювати найбільш значними суспільні відносини. Це означає, що нормативно-правові акти володіють обмеженими просторово-часовою межами дії і поширюються на певне коло суб'єктів права на певній території;

- у доктрині кримінального права визначення поняття складу злочину як загальної умови чинності закону про кримінальну відповідальність ставиться в залежність від типу законодавчої концепції складів злочинів, тобто від того, являються останні формальними або матеріальними складами, склади яких передбачають альтернативні дії, триваючі злочини, продовжувані, злочини, вчинені в співучасті;

- часом вчинення злочинів з формальним складом визнається час виконання суспільно небезпечної дії або бездіяльності;

- часом вчинення необережних злочинів слід визнавати час коли настали суспільно небезпечні наслідки;

- в частину 3 статті 4 КК України необхідно внести зміни у відповідності з якими часом умисного злочину слід визнавати час вчинення суспільно небезпечної дії або бездіяльності незалежно від настання наслідків, а часом учинення необережних злочинів — час настання остаточних суспільно небезпечних наслідків;

- положення частини 3 статті 4 КК України може бути застосована і до попередньої злочинної діяльності:

1) якщо готування складається з однієї суспільно небезпечної дії, то часом готуванням слід вважати час цієї дії, а якщо з декількох — то час останньої із суспільно небезпечних дій;

2) виділяють такий критерій замаху, як ступінь завершеності суспільно-небезпечних дій (виконання всіх дій або будь-якої частини) від чого і буде залежати визначення часу вчинення злочину. Часом замаху на вчинення злочину слід вважати час останньої умисної суспільно небезпечної дії (бездіяльності), спрямованої на реалізацію об'єктивної сторони, яку винному не вдалося виконати в повному обсязі з залежних від нього обставин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малков В. П. Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву. Монография. — Науч. ред.: Сундуров Ф. Р. — Казань: Издательство Казанского университета, 1982. — 173 с.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. — 2001. № 25—26. — Ст. 131.

3. Козлов А. П., Севастьянов А. П. Единичные и множественные преступления. Учебное пособие. — СПб.: Юридический центр-Пресс, 2011. — 915 с.

4. Калинина Т. А. Формы и виды единого преступления и отграничение их от множественности преступлений. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.08 / МИЭПП. — Москва: 2005. — 157 с.

5. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. В 2 т. Т. 1. — Москва: Наука, 1994. — 380 с.

6. Магомедов А. А. Уголовное право России. Особенная часть : учебник / Магомедов А. А., Миньковский Г. М., Ревин В. П. — Электрон. текстовые данные. — Москва : Юстицинформ, 2010. — 392 с.
7. Галиакбаров Р. Р. Уголовное право. Общая часть. Краснодар, КГАУ, — 1997. — 149 с.
8. Дурманов Н. Д. Советский уголовный закон. — Москва : Изд-во. МГУ, 1967. — 319 с.
9. Блум М. И. Применение советского уголовного закона к продолжаемым и длящимся преступлениям // Вопросы уголовного права и процесса : сб. науч. тр. Рига : 1969. — С. 84—89.
10. Рарог А. И. Принцип системности права и развитие уголовного законодательства // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке : Сб. материалов III Международной научно-практической конференции. Москва : 2006. — С. 6.
11. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. — Москва : 1997. — С. 115.
12. Кузнецова Н. Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности. — Москва : Госюриздат, 1948. — 218 с.
13. Незнамова З. А. Коллизии в уголовном праве. Екатеринбург: Изд-во «Cricket», 1994. — 284 с.
14. Российское уголовное право. Общая часть. Том 1. Учебник. под редакцией Л. В. Иногамовой-Хегай, В. С. Комиссарова, А. И. Рарога/ 4-е издание / А. В. Серебренникова, В. С. Комиссаров, Ю. М. Ткачевский, и др. — Проспект Москва, 2015. — 608 с.
15. Ляпунов Ю. Действие новых норм Особенной части уголовного закона // Социалистическая законность. — 1983. № 9. — С. 19—27.
16. Бойцов А. И., Волженкин Б. В. Уголовный закон: действие во времени и пространстве: Учебное пособие. СПб., — 1993. — 104 с.
17. Блум М. И. Время и место совершения преступления // Учен. зап. «Вопросы борьбы с преступностью». Рига, 1974. — С. 6.
18. Брайнин Я. М. Уголовный закон и его применение: монография. — Москва : Юрид. лит, 1967. — 240 с.
19. Медведев А. М. Пределы действия Уголовного кодекса Российской Федерации : практическое пособие / Под ред. В. П. Кашепова. — Москва : Юрид. лит., 1998. — 144 с.
20. Истомина А. Ф. Общая часть уголовного права : Учеб. Пособие : (Альбом схем). — Москва : Изд. дом «ИНФРА-М», 1997. — 271 с.
21. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харьков : 1982, «Вища школа», — 161 с.
22. Малков В. П. Повторность преступлений. Понятие и уголовно-правовое значение. Науч. ред. : Волков Б. С. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1970. — 174 с.
23. Курс советского уголовного права : В 6 т./ Т. 3. Ред. коллегия : Пионтковский А. А., Ромашкин П. С., Чхиквадзе В. М., — Москва : 1970. — 408 с.
24. Яни П. С. Продолжаемое преступление // Законность. — 2003. № 1. — С. 29—36.
25. Кривошеин П. К. Тактика применения уголовного законодательства по делам о продолжаемых преступлениях. — Киев : Изд-во Киевск. ВШ МВД СССР. 1990. — 92 с.
26. Козлов А. П. Единичные преступления: понятие, классификация, квалификация : учебное пособие. — Красноярск : 2007. — 112 с.
27. Владимиров В. А. Соотношение продолжаемых и повторных преступлений // Советская юстиция. — 1974. № 19. — С. 7—14.

28. Семернева Н. К. Квалификация преступлений (части Общая и Особенная) : научно-практическое пособие ; Министерство образования и науки Российской Федерации, Государственное общеобразовательное учреждение высшего профессионального образования «Уральская государственная юридическая академия». — Москва, Екатеринбург : Проспект : Уральская государственная юридическая академия, 2015. — 292 с.

29. Красилов Ю. А., Яковлев А. М. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву. — Москва : 1960. — 208 с.

30. Блум М. И. Понятие длящегося и продолжаемого преступления // Роль правовой науки в совершенствовании практической деятельности государственных органов. Тезисы доклада. — Львов : 1967. — С. 214—216.

31. Стаповский М. Н. Понятие продолжаемого преступления // Российская юстиция. 1995. № 11 — С. 33—39.

32. Лопашенко Н. А. Преступления в сфере экономики : авторский комментарий к уголовному закону (раздел VIII УК РФ). — Москва : Волтерс Клувер, 2006. — С. 123.

33. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

34. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova; — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

35. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

36. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. — St. Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 313 p.

37. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

REFERENCES

1. Malkov V. P. Mnozhestvennost' prestuplenij i ee formy po sovetskomu ugovnomu pravu. Monografija. — Nauch. red. : Sundurov F. R. — Kazan' : Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta, 1982. — 173 s.

2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-14 / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2001. № 25—26. — St. 131.

3. Kozlov A. P., Sevast'janov A. P. Edinichnye i mnozhestvennye prestuplenija. Uchebnoe posobie. — SPb. : Juridicheskij centr-Press, 2011. — 915 s.

4. Kalinina T. A. Formy i vidy edinogo prestuplenija i otgranichenie ih ot mnozhestvennosti prestuplenij. dis.... kand. jurid. nauk : 12.00.08 / MIJePP. — Moskva : 2005. — 157 s.

5. Tagancev N. S. Russkoe ugovnoe pravo. Lekcii. Chast' obshhaja. V 2 t. T. 1. — Moskva : Nauka, 1994. — 380 s.

6. Magomedov A. A. Ugovnoe pravo Rossii. Osobennaja chast' : uchenik / Magomedov A. A., Min'kovskij G. M., Revin V. P. — Jelektron. tekstovye dannye. — Moskva : Justicinform, 2010. — 392 s.

7. Galiakbarov R. R. Ugovnoe pravo. Obshhaja chast'. Krasnodar, KGAU, — 1997. — 149 s.

8. *Durmanov N. D.* Sovetskij ugovolnyj zakon. — Moskva : Izd-vo. MGU, 1967. — 319 s.
9. *Blum M. I.* Primenenie sovetskogo ugovolnogo zakona k prodolzhaemym i dljashhimsja prestuplenijam // *Voprosy ugovolnogo prava i processa* : sb. nauch. tr. Riga : 1969. — S. 84—89.
10. *Rarog A. I.* Princip sistemnosti prava i razvitie ugovolnogo zakonodatel'stva // *Ugovolnoe pravo: strategija razvitija v XXI veke* : Sb. materialov III Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii. Moskva : 2006. — S. 6.
11. *Naumov A. V.* Rossijskoe ugovolnoe pravo. Obshhaja chast'. — Moskva : 1997. — S. 115.
12. *Kuznecova N. F.* Znachenie prestupnyh posledstvij dlja ugovolnoj otvetstvennosti. — Moskva : Gosjurizdat, 1948. — 218 s.
13. *Neznamova Z. A.* Kollizii v ugovolnom prave. Ekaterinburg: Izd-vo "Cricket", 1994. — 284 s.
14. Rossijskoe ugovolnoe pravo. Obshhaja chast'. Tom 1. Uchebnik. pod redakciej L. V. Inogamovoj-Hegaj, V. S. Komissarova, A. I. Raroga/ 4-e izdanie / A. V. Serebrennikova, V. S. Komissarov, Ju. M. Tkachevskij, i. dr. — Prospekt Moskva, 2015. — 608 s.
15. *Ljapunov Ju.* Dejstvie novyh norm Osobnoj chasti ugovolnogo zakona // *Socialisticheskaja zakonost'*. — 1983. № 9. — S. 19—27.
16. *Bojcov A. I., Volzhenkin B. V.* Ugolovnyj zakon: dejstvie vo vremeni i prostranstve: Uchebnoe posobie. SPb., — 1993. — 104 s.
17. *Blum M. I.* Vremja i mesto sovershenija prestuplenija // *Uchen. zap. "Voprosy bor'by s prestupnost'ju"*. Riga, 1974. — S. 6.
18. *Brajnin Ja. M.* Ugolovnyj zakon i ego primenenie: monografija. — Moskva : Jurid. lit, 1967. — 240 s.
19. *Medvedev A. M.* Predely dejstvija Ugolnogo kodeksa Rossijskoj Federacii : prakticheskoe posobie / Pod red. V.P. Kashepova. — Moskva : Jurid. lit., 1998. — 144 s.
20. *Istomin A. F.* Obshhaja chast' ugovolnogo prava : Ucheb. Posobie : (Al'bom shem). — Moskva : Izd. dom "INFRA-M", 1997. — 271 s.
21. *Panov N. I.* Sposob sovershenija prestuplenija i ugovolnaja otvetstvennost'. Har'kov : 1982, "Vyshcha shkola", — 161 s.
22. *Malkov V. P.* Povtornost' prestuplenij. Ponjatie i ugovolno-pravovoe znachenie. Nauch. red. : Volkov B.S. — Kazan' : Izd-vo Kazan. un-ta, 1970. — 174 s.
23. Kurs sovetskogo ugovolnogo prava : V 6 t./ T. 3. Red. kolegija : Piontkovskij A. A., Romashkin P. S., Chhikvadze V. M., — Moskva : 1970. — 408 s.
24. *Jani P. S.* Prodolzhaemoe prestuplenie // *Zakonost'*. — 2003. № 1. — S. 29—36.
25. Krivoshein P.K. Taktika primenenija ugovolnogo zakonodatel'stva po delam o prodolzhaemyh prestuplenijah. — Kiev : Izd-vo Kievsk. VSh MVD SSSR. 1990. — 92 s.
26. *Kozlov A. P.* Edinichnye prestuplenija: ponjatie, klassifikacija, kvalifikacija : uchebnoe posobie. — Krasnojarsk : 2007. — 112 s.
27. *Vladimirov V. A.* Sootnoshenie prodolzhaemyh i povtornyh prestuplenij // *Sovetskaja justicija*. — 1974. № 19. — S. 7—14.
28. *Semerneva N. K.* Kvalifikacija prestuplenij (chasti Obshhaja i Osobennaja) : nauchno-prakticheskoe posobie ; Ministerstvo obrazovanija i nauki Rossijskoj Federacii, Gosudarstvennoe obshheobrazovatel'noe uchrezhdenie vysshego professional'nogo obrazovanija "Ural'skaja gosudarstvennaja juridicheskaja akademija". — Moskva, Ekaterinburg : Prospekt : Ural'skaja gosudarstvennaja juridicheskaja akademija, 2015. — 292 s.
29. *Krasikov Ju. A., Jakovlev A. M.* Sovokupnost' prestuplenij po sovetskomu ugovolnomu pravu. — Moskva : 1960. — 208 s.

30. Blum M. I. Ponjatie dljashhegosja i prodolzhaemogo prestuplenija // Rol' pravovoj nauki v sovershenstvovanii prakticheskoj dejatel'nosti gosudarstvennyh organov. Tezisy doklada. — L'vov : 1967. — S. 214—216.

31. *Stapovskij M. N.* Ponjatie prodolzhaemogo prestuplenija // Rossijskaja justicija. 1995. № 11 — S. 33—39.

32. *Lopashenko N. A.* Prestuplenija v sfere jekonomiki : avtorskij kommentarij k ugovnomu zakonu (razdel VIII UK RF). — Moskva : Volters Kluver, 2006. — S. 123.

33. THE SAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

34. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. V. Serebrennikova; — St Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

35. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

36. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 313 p.

37. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

Семенюк Н. М. Теоретичні основи визначення часу вчинення злочину при встановленні меж кримінально-правової юрисдикції України

У роботі піднімаються теоретичні питання, що стосуються визначення часу вчинення злочину, при встановленні меж кримінально-правової юрисдикції України, що має istotне значення для теорії кримінального права та для правозастосовної діяльності.

Ключові слова: час вчинення злочину, визначення часу вчинення злочину, межі кримінально-правової юрисдикції.

Семенюк Н. М. Теоретические основы определения времени совершения преступления при установлении границ уголовно-правовой юрисдикции Украины

В работе поднимаются теоретические вопросы, касающиеся определения времени совершения преступления, при установлении границ уголовно-правовой юрисдикции Украины, что имеет существенное значение для теории уголовного права и для правоприменительной деятельности.

Ключевые слова: время совершения преступления, определение времени совершения преступления, границы уголовно-правовой юрисдикции.

Semenyuk N. Theoretical Backgrounds of the Determination of Time of Committing a Crime with Regard to the Limits of Criminal-legal Jurisdiction of Ukraine

The theoretical questions concerning the determination of the time of committing a crime are raised in the course of establishing the limits of the criminal law of Ukraine, which is essential for the theory of criminal law and for law enforcement activities.

Keywords: Time of committing a crime; Determination of time of commission of crime; Limits of criminal legal jurisdiction

Стаття надійшла до редакції: 05.06.2018.

УДК 343.36:343

О. Шнирко

THE BACKGROUNDS AND THE HISTORY OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR KNOWINGLY UNLAWFUL APPREHENSION, TAKING INTO CUSTODY, ARREST OR DETENTION

О. С. Шнирко

*викладач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

ВИТОКИ, ІСТОРІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАВІДОМО НЕЗАКОННІ ЗАТРИМАННЯ, ПРИВІД, ДОМАШНІЙ АРЕШТ АБО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Постановка проблеми. Дослідження витоків та історії кримінальної відповідальності за злочин завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою не отримали до цього часу свого належного з'ясування в юридичній літературі. Ці питання мають важливе значення для теорії кримінального права, а також у правозастосовній діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Витоки та історія кримінальної відповідальності за злочин завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою досліджувалися такими науковцями як Р. І. Мельником, А. А. Зиміним, В. І. Суботіною, В. К. Грищуком, О. Н. Атояном. Але дослідження були виконані в минулі роки та не враховували тенденцій розвитку кримінального права на сьогодні.

Мета статті полягає у з'ясуванні поняття злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою.

Основні результати дослідження. Становлення і розвиток кримінальної відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою не можна розглянути у відриві від історичного минулого. Історично-правове дослідження зазначеного явища має принципово важливе значення для формулювання наукових положень. Переконливою, на наш погляд, є висловлювання М. С. Таганцева, що «...метою такого вивчення має бути не тільки догматичне з'ясування і формулювання (описання) витоків чинного права, але й критична їх оцінка на підставі відомостей практики, витоків (начал) науки і положень вітчизняної історії права» [1, с. 30]. Слід визнати справедливим судження, яке міститься в історичних джерелах, що «дослідивши походження відомого інституту або законоположення ми дізнає-

мося про ті умови, які породили його, та які впливали на його розвиток, а знаючи це, ми маємо можливість оцінювати його сучасне значення, інакше кажучи, ми отримуємо можливість вирішити чи буде збережено законоположення, або воно повинно уступити місце іншому, як таке, що втратило свою життєву основу, внаслідок умов, які змінилися» [2, с. 8]. Проведення історико-правового аналізу відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, на нашу думку, дозволить з'ясувати структуру суспільних відносин того часу й ефективність їх кримінально-правової охорони; виявити недоліки і переваги кримінально-правової регламентації посягання на ці відносини; провести аналіз еволюції кримінального законодавства на певних етапах; запропонувати та обґрунтувати зміни і доповнення в чинне кримінальне законодавство.

Для з'ясування витоків та історії розвитку кримінального законодавства з відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, потребує роз'яснення етимології понять, що використовуються в цій статті, а також у її назві. У цьому контексті термінами, що нас цікавлять необхідно назвати такі: «витоки» «сучасний стан проблеми». Слід пристати на твердження В. К. Матвійчука, що їх роз'яснення частково дається в «Словаре русского языка» С. І. Ожегова та юридичній літературі [3, с. 209; 4, с. 45]. Наприклад, такий термін як «витоки» у певному розумінні слова означає початок; першоджерело чого-небудь [3, с. 249; 4, с. 45]. Російсько-український словник термін «исток» тлумачить як «1. (действие) витік, -току; вихід, -ходу; 2. (начало реки, ручья) початок, -тку, витік, верхів'я, -ки Дніпра початок (витік, верхів'я) Дніпра; 3. перен. джерело, початок; у истоков цивилизации коло (біля) джерел (початків) цивілізації, -первобытной культуры, джерела (початки) первісної культури» [5, с. 521]. Виходячи із зазначеного вище, ці положення, звичайно, з певною умовністю можна сфокусувати та перенести на проблему нашої роботи, і тоді межі дослідження витоків кримінальної відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, буде охоплювати початок кримінальної відповідальності за цей злочин.

Друге поняття «сучасний стан проблеми», як це стверджує В. К. Матвійчук можна обґрунтувати за допомогою розкриття значення та змісту трьох термінів: «сучасний», «стан» і «проблеми» [4, с. 45]. Так, «сучасний» означає терміновий, який слід віднести до нинішнього часу [3, с. 605; 4, с. 45], натомість «стан» — це становище, в якому хто-небудь або що-небудь знаходиться [3, с. 613; 4, с. 45], а термін «проблема» свідчить про складність чи завдання, які потребують вирішення, дослідження [3, с. 491; 4, с. 45]. Це свідчить, що стосовно предмета задекларованого у назві підрозділу дисертації необхідно розпочати аналіз витоків та генези законодавства, яке передбачає кримінальну відповідальність за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою і сучасного стану окресленого проблемою.

Дотримуючись запропонованого підходу до вивчення означеної проблеми, ми проведемо її дослідження, дотримуючись положення, що знайшло підтвердження в історичних та юридичних джерелах, про існування шести загаль-

нолюдських, різних за часом, а для нашої країни — восьми періодів розвитку людського суспільства та державності [4, с. 45; 6, с. 1–736; 7, с. 112]. Це не суперечить, на наше переконання, історичній періодизації, яку пропонують історики та юристи [4, с. 458, с. 1–736; 7, с. 112]. Більш детально це описує В. К. Матвійчук [4, с. 35–59]. Слід зробити застереження, що питання про періодизацію розвитку кримінального законодавства стосовно відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою до цього часу не мало комплексного дослідження. Це підтверджується дослідженням історії кримінального права В. К. Грищуком, який зазначає, що «історія української кримінально-правової науки (а ми зауважуємо — і кримінальної відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою) залишається зовсім не вивченою [8, с. 8].

Проведеним нами дослідженням як історичних, так і правових джерел, що діяли на території України було встановлено, що в доісторичні періоди розвитку суспільства, починаючи від першого та другого періодів 20–30 тис. років тому, до XI ст. — кримінальної відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою не існувало. Тому пошук витоків кримінальної відповідальності за ці діяння на теренах нашої держави, оскільки інше не дістало підтвердження на науковому рівні, необхідно з'ясувати з XI ст. — в третьому періоді, який охоплював час, коли Українська держава була під управлінням князів X–XIV ст. [4, с. 52].

Аналіз найдавніших історико-правових пам'яток вітчизняного законодавства та існуючих публікацій, які характеризують в цей період вітчизняне судочинство дає підстави підтримати твердження, що на той час воно характеризувалося переважно приватно-позовною формою процесу з властивими їй демократичними традиціями [9, с. 72–73]. Проте не можна поводитися з думкою, яка має місце в існуючих публікаціях, що на той час «практично не відомі будь-які форми процесуального примусу, які обмежують особисту свободу» [10, с. 209]. Адже складання в цей час судових процедур зумовлювало обмеження особистої свободи як захід, який забезпечував виконання покарання, зокрема, у вигляді накладення кайданків (а на наше переконання з'ясування) на винного до виконання судового рішення, але потрібно звернути увагу на те, що цей захід застосовувався лише у виняткових випадках, лише за відсутності осіб, які б могли поручитися за належну поведінку винної особи, і тільки за рішенням спеціально уповноважених осіб [11, с. 14]. Тому порушення цього порядку свідчило про те, що в Просторовій Правді до злочинів проти особистої її свободи відносили позбавлення волі по «лживому обвиненію», тобто злочини даного роду каралися, як образа честі: «...если свяжут мужа без вины, то 12 гривен за соромъ» [12, с. 317]. Тут йшлося про витоки такого запобіжного заходу, як завідомо незаконний арешт. Крім того, низка однорідних за характером складів містили договори руських міст з німецькими містами, де основними безпосередніми об'єктами в них виступали інтереси правосуддя, але додатковими — була фізична свобода особи [12, с. 157]. Зокрема, ст. 4 Договору Новгороду з Готським берегом із німецькими містами 1189–1999 рр. згадувала про зв'язування без вини, а на думку А. А. Зиміна, 4-та стаття забороняла неза-

конний арешт без достатніх для цього підстав. «А отже мужа свяжут без вини, то 12 гривен за сором старих кун» [13, с. 128]. Тобто тут йдеться про обмеження волі як процесуальної міри до підозрюваного. Перша частина диспозиції ст. 11 забороняла насильницьке затримання іноземця, навіть якщо у відношенні останнього було розпочато судовий розгляд, а ст. 13 встановлювала заборону саджати в погріб (заключати в тюрму) винних боржників (в цих статтях, напівпроцесуальних, не було санкцій кримінально-матеріального характеру) [12, с. 126].

Зазначене нами вище дає нам можливість уточнити твердження Р. І. Мельника, що в цьому періоді існував такий запобіжний захід, як: «обмеження особистої свободи, як заходу, що забезпечував виконання покарання, зокрема, у вигляді накладення кайданок на винного (а на наш погляд, зв'язування) до виконання судового рішення...» [11, с. 15] тим, що в третьому періоді суспільного розвитку на теренах нашої держави ми виявили витоки таких запобіжних заходів, як завідомо незаконний арешт та незаконне насильницьке затримання (про яке згадує цей фахівець). Виходячи з цього також не можна погодитися з В. І. Суботіною, що «в стародавньому джерелі XII ст. — Руської Правди не міститься норм, які стосуються взяття під варту або тримання під вартою, що означає відсутність необхідного правового регулювання» [15, с. 28].

Четвертий період (XIV ст. — поч. XVIII ст.) іменується в історії України «Козацькою ерою» [4, с. 53]. Наше дослідження свідчить, що в цей час в Україні діяла велика кількість правових джерел, які мали різні походження, проте російське законодавство на теренах нашої держави не мало поширення [16, с. 40–50]. Проте, ми все-таки звернемося до «Судебника 1550 р.» оскільки він мав вплив на досліджувану нами проблему. Так, ст. 70 Судебника визнає незаконним арешт і накладення «оков» на людей, що потребували поруку. Без відому виборних від дворянства властей — «прикажчиков, городових», що виконували судові обов'язки [17, с. 113]. Фактично тут йшлося про завідомо незаконне взяття під варту — це нововведення, спрямоване на впорядкування намісничого суду шляхом контролю зі сторони виборного управління за діями намісників і «волостей» при здійсненні ними арештів і дачі на поруки місцевих жителів. Незаконним такий запобіжний захід вважався, коли він відбувався без відома виборних від дворянських властей — прикажчиків і городових, які виконували судові обов'язки і були присутніми в суді, намісника в якості представників посаду, а також двірського старости і цілувальників, тобто представника «уездного дворянства» [17, с. 113]. Слід погодитися з думкою, яку законодавець детально описав — законний порядок взяття під варту, або тримання під вартою, та приділив увагу оскарженню цього запобіжного заходу [14, с. 28].

Частково можна погодитися з думкою, що поява зазначеної вище норми пов'язана з посиленням контролю з боку царської влади, яка тяжіла в той час до централізації, за діяльністю посадових осіб на місцях [11, с. 16], але не можна відкидати й того, що це була спроба захистити право людини на свободу, оскільки велика увага зверталася при цьому, оскарженню цього запобіжного заходу.

Під час знаходження більшої частини українських земель у складі Великого князівства Литовського, коли діяли Литовські статuti (1529, 1566,

1588 років), відбулися значні зміни в судоустрої, а отже і в судочинстві. Це також стосується й кримінального процесу, коли в Статутах було приділено значну увагу статусу особи — недопустимості її арешту без законних підстав на такий запобіжний захід.

Не дивлячись на те, що Соборне Уложення в 1649 року в цьому періоді на теренах України не мало поширення, ми звернемося до приписів, які стосуються витоків, зокрема, приводу, оскільки в наступному періоді це Уложення було поширене на території України. Паралельно с порядком виклику відповідача через пристава існував й інший порядок — вручення зазивної грамоти, яка видавалася самому позивачу після пред'явлення позову. В ній приписувалося місцевій владі приймати міри, забезпечити явку відповідача до суду [18, с. 591]. При неявці відповідача в суд після третьої зазивної грамоти закон допускав доправлення особи в суд приводом і при цьому він підлягає покаранню за невиконання припису про явку [19, с. 116]. Так, ст. 199 гл. X «Про суд», передбачає «...к воеводам и велеть по тех послушников посылати стрельцов и пушкарей и зачинщиков многих людей из уезду, и власть их сыскивая приводити в город... и им за ослушание чинить наказание, бити батоги,...» [19, с. 116].

Звернемося до п'ятого періоду розвитку нашої держави (поч. XVIII ст. — поч. XIX ст.), він дістав назву «Під Імператорською владою» [4, с. 37]. В цей період в Україні поширилася дія царського законодавства. Час царювання Петра Великого став періодом зміцнення й розвитку феодальної абсолютиської держави. Отже, витоки такого запобіжного заходу, як привід, передбаченого ст. 119 гл. X «Про суд» ми знаходимо в Соборному Уложенні 1649 р., яке мало в цьому періоді поширення на теренах України [19, с. 116]. Можна стверджувати, що незаконний привід як злочин вважався, коли він був виконаний без названих вимог, передбачених у ст. 119 і відносився до неправосудного рішення суду.

Аналіз Соборного Уложення 1649 р. [19, с. 83–257], Артикула Воїнського 1715 р. [20, с. 327–365], свідчить, що про ознаки злочину незаконне взяття під варту або тримання під вартою в них не йшлося.

В Уложенні про покарання кримінальні і виправні 1845 року ст. 488 і 415 мають певну подібність із ст. 371 КК України [21, с. 291–292]. З урахуванням змін у процесуальному законодавстві Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. у редакції 1855 р. містило вже досить розгалужену систему норм, здатних забезпечити охорону досліджуваних відносин від злочинних посягань з боку посадових осіб правоохоронних органів. У відповідності із ст. 488 Уложення за незаконне тримання кого-небудь під вартою, в місцях для цього не призначених і за відсутності для цього підстав, винний (в залежності від мотивів, а рівно від ступеня незручності місця, вибраного ним для тримання потерпілого, від стану, звання, віку, статі останнього) підлягав різним виправним мірам впливу [21, с. 291]. Згідно ч. 1 ст. 451 Уложення каралися поліцейські чиновники за тримання кого-небудь під вартою довше визначеного судовим вироком строку, без законних підстав, якщо засуджений пробув під вартою тільки одну зайву добу, а в ч. 2 цієї статті зазначалося, що за тримання особи довше цього часу винний в тому чиновник звільняється від посади, а

якщо буде доведено, що це діяння вчинено ним з помсти або за іншими подібними мотивами, то він підлягав вищій мірі покарання, визначених за протизаконне тримання і взяття під варту в стст. 1540—1544 Уложення, де суб'єктом злочину була як посадова, так і приватна особа [21, с. 292]. Ст. 477 Уложення 1845 р. встановлювала, що «за произвольное содержание кого-либо под стражей не в месте, для сего назначеном, и без особых к тому важных причин виновный в том, смотря по тем побуждениям, коим он следовал при сем отступлении от правил, а ровно и по большому или меньшому неудобству места, произвольно им избранного для содержания арестованного, и по состоянию, званию, летам и полу сего лица, подвергается...» [21, с. 298]. Інакше кажучи, така особа, яка незаконно взяла під варту винну особу і не мала для цього підстав, то вона підлягала вищій мірі покарання [21, с. 298].

Шостий період охоплює кінець XIX початок XX століття [4, с. 43]. У цей період приймається ціла низка нормативних актів, серед яких і ті, що стосуються кримінального законодавства. Так, у Кримінальному уложенні 1903 року більшість злочинів проти правосуддя були зосереджені у спеціальній главі VII «Про протидію правосуддя» [22, с. 300—302], але ця глава Уложення розглядала лише злочини, які вчинялися приватними особами. Проте, в гл. XXVII «О преступных деяниях по службе государственной и общественной» містилася низка норм, що передбачали відповідальність за посягання на систему правосуддя з боку «служащих». Важливо зрозуміти, що поняття «служашчого», використовуване цим Кримінальним уложенням відрізнялося від терміна «службова особа» за сучасним кримінальним правом. «Служащим» вважалася всяка особа, що несла обов'язки або виконувала тимчасове доручення по службі, державній або суспільній, в якості службової особи: або поліцейського, або іншого охоронця або служителя, або особи сільського або міщанського управління (ст. 636) [22, с. 207]. Законодавець до «служащих» відповисив суддів і слідчих (ст. 636). Згідно із ст. 649 цього Уложення «Служащий, виновный в незаконном лишении личной свободы задержанием, заключением, продлением срока лишения свободы или применением не подлежащего более тяжкого рода лишения свободы, вследствие незнание своих обязанностей или вследствие небрежности, наказуется арестом», підлягав покаранню [22, с. 207].

Сьомий період охоплює початок XX ст. — 1991 р. і має назву «Україна в радянській період» [4, с. 45]. Історія розвитку радянського кримінального законодавства свідчить про те, що, не дивлячись на те, що питання кримінально-правової охорони інтересів правосуддя знаходилися, певною мірою, в центрі уваги законодавця, але проблеми залишалися: було відсутнє кодифіковане законодавство; не було чіткої системи судових органів; мало місце недотримання процесуальної форми розслідування і розгляду справ, застосування запобіжних заходів.

З 15 вересня 1922 року в Україні було введено в дію Кримінальний кодекс УСРР, який скасував попередні законодавчі акти [23, с. 440]. Автори КК УСРР 1922 року не виділяли злочини проти правосуддя в окрему главу, але базові положення кримінального законодавства царської Росії стали основою для цього Кодексу. Проте, як правило, не дотримувалися основоположні

права при побудові норм кримінального і кримінально-процесуального законодавства, так і в подальшому ці права були відсутні від уже прийнятих норм, в тому числі й у сфері правосуддя [23, с. 440]. Це стосувалося і КК УСРР 1927 року. Було скасовано загальні судові установлення, інститут судових слідчих, прокурора, адвоката, припинена діяльність мирових судів.

У главі «злочини проти порядку управління» була поміщена ст. 94, яку можна віднести до групи, що нас цікавить, де передбачалася відповідальність за звільнення арештованого з під варти або місць позбавлення волі тощо, але в ній не було злочинів, які відносяться до предмету дослідження підрозділу 1.1. дисертації. У главі другій «Должностные (служебные) преступления» законодавець у ст. 112 КК передбачав відповідальність за незаконне затримання, незаконний привід (ч. 1), взяття під варту в якості запобіжної міри і особистих корисних видів (ч. 2) [23, с. 440]. Враховуючи те, що в ст. 112 цього Кодексу була отримана цілісна стаття, де мали місце три форми прояву цього злочину: незаконні затримання; незаконний привід; взяття під варту, — ми з'ясуємо їх складоутворюючі ознаки. Отже, безпосереднім об'єктом цих злочинів були суспільні відносини, що забезпечували охорону належної діяльності слідчого, суду чи уповноваженої особи у застосуванні таких запобіжних заходів, як затримання, привід, взяття під варту. Натомість об'єктивна сторона щодо затримання та тримання під вартою характеризується як дією, так і бездіяльністю, а стосовно приводу — лише дією.

Аналіз законотворчої діяльності перших років Радянської влади дає можливість стверджувати, що законодавцю в силу об'єктивних причин не вдалося створити стабільну єдину систему органів судової влади, так як в указаний час в Україні судової влади, як самостійної гілки державної влади, не існувало. Ця влада входила в якості структурного елемента в систему органів управління.

Статтею 103 КК УСРР 1927 року була передбачена кримінальна відповідальність за незаконний привід або незаконне затримання (ч. 1), а також за взяття під варту в характері перепиняльних заходів з корисливих або інших особистих мотивів [24, с. 49]. У цьому Кодексі на відміну від попереднього, де покарання було «розстрільним», змінилася санкція до одного року позбавлення волі (за перші дві форми прояву цього злочину), а за третю форму прояву — до 5-ти років позбавлення волі. В 60-ті роки законодавець декримінізував незаконний привід, вважаючи, що він не представляє великої суспільної небезпеки [25, с. 452].

Статтею 173 КК УСРР 1961 року була передбачена відповідальність за завідомо незаконний арешт (ч. 1) [26]. Під незаконним арештом розуміли незаконне ув'язнення під вартою в якості запобіжного заходу з суб'єктивної сторони цей злочин вчинявся умисно, а суб'єктом цього злочину міг бути слідчий, прокурор, працівник дізнання [27, с. 417]. Під незаконним затриманням розуміли незаконне позбавлення волі особи, підозрюваної у вчиненні злочину [27, с. 417]. Під незаконним приводом розуміли здійснення приводу з порушенням встановлених законом з цього приводу правил [27, с. 417]. Суб'єктивна сторона цих злочинів — умисна вина, а суб'єктом завідомо незаконного затри-

мання були особи, які проводили дізнання, слідчий, натомість суб'єктом завідомо незаконного приводу — ті ж особи, а також прокурор [27, с. 417].

Отже, законодавець сконструював єдину систему протидії злочинам, що посягають на відносини правосуддя, яка виділяла дві групи посягань: посягання службовими особами правосуддя і діяння інших суб'єктів.

Восьмий період тримає з 1991 року і до нинішнього часу [4, с. 51] (для кримінально-правової охорони умов, що забезпечують правосуддя в частині охорони регламентованої чинним законодавством належної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, уповноваженої службової особи у застосуванні таких запобіжних заходів, як затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою — це шостий період). У цей період 5 квітня 2001 р. Верховною Радою України був прийнятий Кримінальний кодекс України, який набрав чинності з 1 вересня 2001 р. [28]. Цім питанням широко приділяється увага і в зарубіжних кодексах та інших джерелах [29; 30, 31, 32, 33].

Висновок. На підставі досліджуваного, склад злочину, передбачений ст. 371 КК України отримав наступну редакцію:

«Ст. 371. Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою

1. Завідомо незаконне затримання або незаконний привід — караються...
2. Завідомо незаконні домашній арешт або тримання під вартою — караються...
3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки або були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, — караються...»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Таганцев Н. С.* Русское уголовное право. [Лекции]. Часть общая : В 2-х т. — Т. 1. — Москва : Наука, 1994. — 380 с.
2. *Сергиевский Н. Д.* Русское уголовное право: Пособие к лекции. Часть общая. — СПб. : — 1911. — 286 с.
3. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка : Ок. 57000 слов (Под ред. чл. — корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. — изд. испр. — Москва : Рус. Яз., 1987. — 846 с.
4. *Матвійчук В. К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : Монографія. — Київ : Азимут — Україна, 2005. — 464 с.
5. Русско-украинский словарь. — Т. 1 : А-М. / Под ред. С. И. Головащука. — Киев : Наукова думка, 1968. — 700 с.
6. *Грушевський С. М.* Історія України-Русі : В 11 т. — 12 кн. Ред. — кол. П. С. Сохань (голова) та ін.. — Київ : Наукова думка, 1991. — Т. 1. — 736 с.
7. *Субтельний Орест.* Історія України; [переклад з англ. Ю. І. Шевчука; вступ. ст. С. В. Кульчицького] — Київ : Либідь, 1991. — 512 с.
8. *Гришук В. К.* Кодифікація кримінального законодавства України : проблеми історії і методології. — Львів : Світ, 1992. — 165 с.
9. Історія держави і права України: підручник до юридичних вузів і факультетів; за ред. А. Й. Рогожина. — Харків : Основа, 1993. — Ч. 1. — 1993. — 432 с.
10. *Атоян О. Н.* История государства и права Украины (с древнейших времен до середины XVII века): курс лекций. — Луганск : РИО ЛИВД, 2001. — 472 с.

11. *Мельник Р. І.* Кримінально-правова характеристика завідомо незаконних затримання, приводу, арешту та тримання під вартою (ст. 371 КК України) : Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук ; за спеціальністю 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. — Луганськ : Луганський держ. університет внутрішніх справ, 2008. — 221 с.

12. *Владимирский-Буданов М. Ф.* Обзор истории русского права. Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. — 640 с.

13. *Георгиевский, Э. В.* Система и виды преступлений в уголовном праве Древней Руси : монография. — Москва : Юрлитинформ, 2013. — 232 с.

14. *Зимин А. А.* Правда русская. — Москва : Древлехранилище, 1999. — 421 с.

15. *Субботина В. И.* Уголовная ответственность за заведомо незаконное заключение под стражу или содержание под стражей. Дис....канд. юрид. наук, за спец. 12.00.08 — Москва : РГБ, 2002 (Из фондов Российской Государственной библиотеки). — 158 с.

16. *Ткач А. П.* Історія кодифікації дореволюційного права України. — Київ : Київ ун-т, 1968 — 170 с.

17. Судебник 1550 года // Российское законодательство X—XX веков. В девяти томах. Т. 2 Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства. — Москва : Юрид. лит., 1985. — С. 97—120.

18. *Сергиевич В. И.* Лекции и исследования по древней истории русского права. Изд. 4. — СПб., 1910. — 675 с.

19. Соборное уложение 1649 года // Российское законодательство X—XX веков. В девяти томах. Т. 3. Акты Земских соборов. — Москва : Юрид. лит., 1985. — С. 83—257.

20. Артикул Воинский 26 апреля 1715 г. // Российское законодательство X—XX веков. В девяти томах. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма. — Москва : Юрид. лит., 1986. — С. 327—365.

21. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. // Российское законодательство X—XX веков. В девяти томах. Т. 6. Законодательство первой половины XIX века. — Москва : Юрид. лит., 1988. — С. 160—309.

22. Уголовное уложение 1903 года. — С.-Петербург : Сенатская типография, 1903. — 229 с.

23. Уголовный кодекс УССР 1922 // Борьба с преступностью УССР / Автор очерка и составитель документов профессор П. П. Михайленко. — Том второй — 1917—1925 гг. — Киев : ВШ МООП УССР, 1966. — С. 431—497.

24. Уголовный кодекс УССР 1927 // Борьба с преступностью УССР / Автор очерка и составитель документов профессор П. П. Михайленко. — Том второй — 1926—1967 гг. — Киев : ВШ МООП УССР, 1967. — С. 310—369.

25. *Загородников Н. И.* Советское уголовное право. Общая и Особенная части : учебник для средних юридических учебных заведений . — Москва : Юридическая литература. — 1975. — 568 с.

26. Кримінальний кодекс Української РСР // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1961. № 2. — Ст. 14.

27. *Тихенко С. И.* Преступления против правосудия // Уголовное законодательство Украинской ССР. — Москва : Изд-во : «Юридическая литература», 1971. — С. 413—434.

28. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341 // Відомості Верховної Ради України. — 2001. № 25—26. — Ст. 131.

29. Wetboek van Strafrecht (Bijgewerkt op 1 januari 2012) 8 juni 1867 ; Сайт URL : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11657>

30. Code pénal de la République Française (1992, modifié 27.07.2015): Portail du droit français – droit.org (Портал французького права – droit.org) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf?ts=-1443627111>. – Заголовок з екрану.

31. CRIMINAL CODE OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA; Сайт URL : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247252>

32. ZÁKON ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. Změna: 306/2009 Sb. Změna: 181/2011 Sb. Změna: 330/2011 Sb. (část) Změna: 330/2011 Sb. Změna: 357/2011 Sb.; Сайт URL : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11367>

33. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 298 p.

REFERENCES

1. *Tagancev N. S.* Russkoe ugolovnoe pravo. [Lekcii]. Chast' obshhaja : V 2-h t. – T. 1. – Moskva : Nauka, 1994. – 380 s.

2. *Sergievskij N. D.* Russkoe ugolovnoe pravo: Posobie k lekci. Chast' obshhaja. – SPb. : – 1911. – 286 s.

3. *Ozhegov S. I.* Slovar' russkogo jazyka : Ok. 57000 slov (Pod red. chl. – korr. AN SSSR N.Ju. Shvedovoj. – izd. ispr. – Moskva : Rus. Jaz., 1987. – 846 s.

4. *Matviichuk V. K.* Kryminalno-pravova okhorona navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha (kryminalno-pravove ta kryminolohichne doslidzhennia) : Monohrafiia. – Kyiv : Azymut – Ukraina, 2005. – 464 s.

5. Russko-ukrainskij slovar'. – T. 1 : A-M. / Pod red. S.I. Golovashhuka. – Kiev : Naukova dumka, 1968. – 700 s.

6. *Hrushevskiy S. M.* Istoriiia Ukrainy-Rusi : V 11 t. – 12 kn. Red. – kol. P. S. Sokhan (holova) ta in.. – Kyiv : Naukova dumka, 1991. – T. 1. – 736 s.

7. *Subtelnyj Orest.* Istoriiia Ukrainy; [pereklad z anhl. Yu.I. Shevchuka; vstup. st. S. V. Kulchyt'skoho] – Kyiv : Lybid, 1991. – 512 s.

8. *Hryshchuk V. K.* Kodyfikatsiia kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy : problemy istorii i metodolohii. – Lviv : Svit, 1992. – 165 s.

9. Istoriiia derzhavy i prava Ukrainy: pidruchnyk do yurydychnykh vuziv i fakultetiv; za red. A. Y. Rohozhyna. – Kharkiv : Osnova, 1993. – Ch. 1. – 1993. – 432 s.

10. *Atojan O. N.* Istorija gosudarstva i prava Ukrainy (s drevnejshih vremen do serediny XVII veka): kurs lekcij. – Lugansk : RIO LIVD, 2001. – 472 s.

11. *Melnyk R. I.* Kryminalno-pravova kharakterystyka zavidomo nezakonnykh zatrymannia, pryvodu, areshu ta trymannia pid vartoiu (st. 371 KK Ukrainy) : Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kand. yuryd. nauk ; za spetsialnistiu 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo. – Luhansk : Luhanskij derzh. universytet vnutrishnikh sprav, 2008. – 221 s.

12. *Vladimirskij-Budanov M. F.* Obzor istorii russkogo prava. Rostov-na-Donu : Feniks, 1995. – 640 s.

13. *Georgievskij Je. V.* Sistema i vidy prestuplenij v ugovnom prave Drevnej Rusi : monografija. – Moskva : Jurlitinform, 2013. – 232 s.

14. *Zimin A. A.* Pravda russkaja. – Moskva : Drevlehranilishhe, 1999. – 421 s.

15. *Subbotina V. I.* Uголовnaja otvetstvennost' za zavedomo nezakonnoe zaključenje pod strazhu ili sodержanie pod strazhej. Dis....kand. jurid. nauk, za spec 12.00.08 – Moskva : RGB, 2002 (Iz fondov Rossijskoj Gosudarstvennoj biblioteki). – 158 s.
16. *Tkach A. P.* Istoriiia kodyfikatsii dorevoliutiinoho prava Ukrainy. – Kyiv : Kyiv un-t, 1968 – 170 s.
17. Sudebnik 1550 goda // Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov. V devjati tomah. T. 2 Zakonodatel'stvo perioda obrazovanija i ukreplenija Russkogo centralizovannogo gosudarstva. – Moskva : Jurid. lit., 1985. – S. 97–120.
18. *Sergievič V. I.* Lekcii i issledovanija po drevnej istorii russkogo prava. Izd. 4. – SPb., 1910. – 675 s.
19. Sobornoe ulozhenie 1649 goda // Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov. V devjati tomah. T. 3. Akty Zemskih soborov. – Moskva : Jurid. lit., 1985. – S. 83–257.
20. Artikel Voinskij 26 aprelja 1715 g. // Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov. V devjati tomah. T. 4. Zakonodatel'stvo perioda stanovlenija absoljutizma. – Moskva : Jurid. lit., 1986. – S. 327–365.
21. Ulozhenie o nakazanija ugovolnyh i ispravitel'nyh 1845 g. // Rossijskoe zakonodatel'stvo X–XX vekov. V devjati tomah. T. 6. Zakonodatel'stvo pervoj poloviny XIX veka. – Moskva : Jurid. lit., 1988. – S. 160–309.
22. Ugovolnoe ulozhenie 1903 goda. – S.-Peterburg : Senatskaja tipografija, 1903. – 229 s.
23. Ugovolnyj kodeks USSR 1922 // Bor'ba s prestupnost'ju USSR / Avtor očerka i sostavitel' dokumentov profesor P.P. Mihajlenko. – Tom vtoroj – 1917–1925 gg. – Kiev : VSh MOOP USSR, 1966. – S. 431–497.
24. Ugovolnyj kodeks USSR 1927 // Bor'ba s prestupnost'ju USSR / Avtor očerka i sostavitel' dokumentov profesor P.P. Mihajlenko. – Tom vtoroj – 1926–1967 gg. – Kiev : VSh MOOP USSR, 1967. – S. 310–369.
25. *Zagorodnikov N. I.* Sovetskoe ugovolnoe pravo. Obshhaja i Osobennaja chasti : uchebnik dlja srednih juridicheskikh uchebnyh zavedenij. – Moskva : Juridicheskaja literatura. – 1975. – 568 s.
26. Kryminalnyi kodeks Ukrainskoj RSR // Vidomosti Verkhovnoi Rady URSS. – 1961. № 2. – St. 14.
27. *Tihenko S. I.* Prestuplenija protiv pravosudija // Ugovolnoe zakonodatel'stvo Ukrainskoj SSR. – Moskva : Izd-vo : “Juridicheskaja literatura”, 1971. – S. 413–434.
28. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. № 25–26. – St. 131.
29. Wetboek van Strafrecht (Bijgewerkt op 1 januari 2012) 8 juni 1867 ; Sait URL : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11657>
30. Code pénal de la République Française (1992, modifié 27.07.2015): Portail du droit français – droit.org (Portal frantsuzkoho prava – droit.org) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf?ts=1443627111>. – Zaholovok z ekranu.
31. CRIMINAL CODE OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA; Sait URL : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1247252>
32. ZÁKON ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. Změna: 306/2009 Sb. Změna: 181/2011 Sb. Změna: 330/2011 Sb. (část) Změna: 330/2011 Sb. Změna: 357/2011 Sb.; Sait URL : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11367>
33. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. – St. Petersburg : “Yuridichesky Center – Press”, 2001. – 298 p.

Шнипко О. С. Витоки, історія кримінальної відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою

Стаття присвячена дослідженню витоків та історії кримінальної відповідальності за злочин завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою та формулюванню науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм (ст. 371 КК).

Ключові слова: поняття злочину, витоки та історія кримінальної відповідальності, затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою

Шнипко А. С. Истоки, история уголовной ответственности за заведомо незаконные задержания, привод, домашний арест или содержание под стражей

Статья посвящена исследованию истоков и истории уголовной ответственности за преступление заведомо незаконные задержания, привод, домашний арест или содержание под стражей и формулировке научно обоснованных предложений по совершенствованию соответствующих уголовно-правовых норм (ст. 371 УК).

Ключевые слова: понятие преступления, истоки и история уголовной ответственности, задержание, привод, домашний арест, содержание под стражей

Shnytko O. The Backgrounds and the History of Criminal Responsibility for Knowingly Unlawful Apprehension, Taking into Custody, Arrest or Detention

The article uncovers the backgrounds and the history of criminal responsibility for a crime of knowingly unlawful apprehension, taking into custody, arrest or detention. The scientifically grounded suggestions for the improvement of the certain criminal-legal provisions are formulated (Article 371 of the Criminal Code of Ukraine).

Keywords: Notion of a Crime; Backgrounds and History of Criminal Responsibility; Apprehension; Taking into Custody, Arrest; Detention

Стаття надійшла до редакції: 05.06.2018.

УДК 343.36:343

I. Khar

**THEORETICAL APPROACHES TO THE DEFINITION
OF A PERPETRATOR OF A CRIME OF KNOWINGLY
UNLAWFUL APPREHENSION, TAKING
INTO CUSTODY, ARREST OR DETENTION PROVIDED
FOR IN ARTICLE 371 OF THE CRIMINAL CODE
OF UKRAINE**

I. O. Khar

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»
м. Київ*

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ
СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ЗАВІДОМО НЕЗАКОННІ
ЗАТРИМАННЯ, ПРИВІД, ДОМАШНІЙ АРЕШТ
АБО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
СТ. 371 КК УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Питання, що стосуються визначення суб'єкта злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, передбаченого ст. 371 КК України, мають істотне значення для теорії кримінального права та правозастосовної практики. Ця проблема містить значні суперечності і дискусійні питання, що зумовлює подальше дослідження суб'єкта злочину, а також переосмислення цього важливого питання в теорії кримінального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даному питанню щодо суб'єкта злочину, передбаченого ст. 371 КК України, присвятили свої праці такі вчені, як: В. Я. Тацій, А. А. Піонтковський, С. Б. Гавриш, В. К. Матвійчук, Р. І. Мельник, О. С. Шнипко та інші. Проте до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення.

Мета статті полягає у з'ясуванні теоретичних питань суб'єкта злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою.

Основні результати дослідження. Проблемні питання суб'єкта злочину загалом, а також суб'єкта злочину, передбаченого ст. 371 КК України, неодноразово розглядалися в теорії та на практиці [1, с. 137–147; 2, с. 18–20; 3, с. 58; 4, с. 20; 5, с. 3–4; 6, с. 1–260; 7, с. 130; 8, с. 1–318; 9, с. 1–36; 10, с. 1–304; 11,

с. 82–86; 12, с. 130–141; 13, с. 1–140]. Дане питання протягом багатьох років було дискусійним у теорії кримінального права. Зазначимо, що і на сьогодні в ряді моментів, які характеризують цей елемент складу злочину, немає єдності поглядів серед теоретиків. Суб'єктом злочину кримінальне право визнає фізичну осудну особу (людину), яка досягла до моменту вчинення певного злочину віку, з якого особа, що вчинила суспільно небезпечне діяння, заборонене кримінальним законом, і здатна понести за нього кримінальну відповідальність [14, с. 348; 15, с. 74]. Має місце й таке визначення суб'єкта злочину; «це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може настати кримінальна відповідальність» [16, с. 86; 12, с. 130].

Нам більше імпонує визначення суб'єкта злочину, яке запропоноване В. Я. Тацієм та В. К. Матвійчуком і О. С. Шнипко, оскільки з нього чіткіше визначається вік кримінальної відповідальності. У цьому контексті звертає на себе увагу те, що історичний аналіз законодавчого підходу до розуміння цього елемента складу злочину дає підстави стверджувати, що вітчизняний кримінальний закон завжди визнавав суб'єктом злочину виключно людину, зокрема, до 1 вересня 2014 року, коли вже і юридичну особу можна притягнути до кримінальної відповідальності за деякі кримінальні правопорушення [17, с. 4]. Необхідно зазначити, що вперше в КК України 2001 р. у ч. 1 ст. 18 дається законодавче визначення суб'єкта злочину: «Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може настати кримінальна відповідальність» [18], також визначення спеціально суб'єкта сформульоване у ч. 2 ст. 18 КК України: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізично осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність за злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [18]. Відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального — ознак спеціального суб'єкта злочину виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до особи покарання. Ці вимоги стосуються і злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою.

Аналіз юридичної, філософської, медичної і психологічної літератури, свідчить, що основні теоретичні й методологічні проблеми вчення про суб'єкт злочину знайшли своє висвітлення в науці кримінального права. Розуміючи, що суб'єктом цього злочину може бути фізично осудна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності, і враховуючи те, що за ці злочини не покладається кримінальна відповідальність на юридичних осіб, як це видно з чинного КК України, звернемося до інших положень, що стосуються суб'єкта злочину взагалі і зокрема, передбаченого ст. 371 КК України. Так, наступною в нашому дослідженні є проблема осудності і неосудності особи, яка вчинила злочин, що є однією з основних у теорії кримінального права щодо суб'єкта злочину. У цьому контексті слід наголосити на тому, що вона вирішувалася й вирішується представниками різних шкіл по-різному. На сучасному етапі розвитку науки кримінального права осудність являє собою такий психічний стан, коли особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [24, с. 104]. Що ж стосується віку суб'єкта як однієї з його головних ознак, то вона глибоко

вченими практично не вивчена. Складність цієї проблеми полягає в тому, що вона пов'язана не тільки з природними, біологічними, але й соціально-психологічними властивостями людини, які мають враховуватися законодавцем при встановленні вікових меж для притягнення до кримінальної відповідальності [20, с. 78]. У наш час загальна кримінальна відповідальність за чинним КК України настає з 16 років, хоча і тепер на практиці і в теорії кримінального права це питання вирішується неоднозначно. Справа в тому, що за деякі злочини, необумовлені в законі, як це справедливо, на наш погляд, зазначає О. С. Шнипко, кримінальна відповідальність може наставати з 18 або з 25 років [20, с. 64–87]. Це положення реалізуються, коли мова йде про спеціальний суб'єкт злочину. У цьому зв'язку слід погодитися, що настала необхідність привести в кримінальному законі конкретний перелік норм, що передбачають настання кримінальної відповідальності з 18 або 25 років. Від віку, на нашу думку, залежить і структура складу злочину [20, с. 64–87].

Слід звернути увагу на те, що особливістю дослідження суб'єкта злочину взагалі і зокрема суб'єкта злочину, передбаченого ст.371 КК України, є з'ясування такого складного питання в науці кримінального права і кримінології, як співвідношення понять «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», які іноді ототожнюються. Методологічною основою дослідження цієї проблеми є як поглиблене вивчення самого злочинного діяння, зокрема, і суб'єкта злочину на різних етапах розвитку нашої держави, так і вдосконалення кримінального законодавства з метою більш ефективної боротьби зі злочинністю в тому числі із злочинністю в сфері правосуддя [20, с. 78]. У цьому сенсі слід погодитися з думкою В. Г. Павлова, що поняття «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця», хоча і близькі, але не збігаються. Крім того, вони мають різний обсяг — поняття «суб'єкт злочину» вужче, ніж поняття «особистість злочинця». Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних положеннях, сформульованих у кримінальному законі, і виходить із методологічних передумов філософських і кримінально-правових теорій [8, с. 23]. Крім того, «суб'єкт злочину» — це термін кримінально-правовий, який скоріше визначає юридичну характеристику особи, що вчинила злочин, і відрізняється від кримінологічного поняття «особистість злочинця» [8, с. 23]. У той же час «особистість злочинця» як більш об'ємне поняття розкривається через соціальну суть особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ, що характеризують її, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежать в основі злочинної поведінки [8, с. 23].

На наш погляд, важливим аспектом теорії кримінального права, який стосується суб'єкта злочину, є проблема його класифікації. У юридичній літературі, як свідчить наше дослідження, існують різні судження на класифікацію суб'єктів злочину. Так, одні фахівці заявляють, що ними можуть бути як приватні, так і службові особи [21, с. 36; 22, с. 522; 12, с. 131–141]. Інші наполягають на тому, що суб'єктами злочинів можуть бути будь-які особи [23, с. 22; 24, с. 9]. Крім того, існує думка, що суб'єктом злочину можуть бути як громадяни, так і службові особи [25, с. 42]. У теорії кримінального права суб'єкти злочинів також класифікують на загальний та спеціальний [26, с. 830–899; 10, с. 120].

Зазначена вище класифікація, на наш погляд, є суперечливою та не може слугувати розвитку теорії кримінального права щодо суб'єкта злочину, а також не сприяє правозастосовній діяльності. Це свідчить лише про те, що становище, яке склалося, викликає необхідність подальшого дослідження вчення про суб'єкт злочину і, зокрема, суб'єкта злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою. Маючи на меті з'ясувати цю проблему, звернемося до термінології, яку використовують автори для позначення суб'єкта конкретного злочину. Слід звернути увагу на те, що В. Я. Тацій, А. А. Піонтковський, С. Б. Гавриш та інші при визначенні суб'єкта злочину використовують термін «приватна особа». Ми погоджуємося з позицією В.К. Матвійчука, що поняття «приватна особа» не зовсім точно відображає той зміст, який названі автори йому намагаються надати [31, с. 70]. Цим поняттям автори існуючих підручників з кримінального права, монографічної літератури, навчальних посібників і статей називають суб'єктів окремих складів злочинів, але на відміну від поняття «службова особа» не дають пояснення, якими же ознаками має володіти приватна особа як суб'єкт злочину [27, с. 70]. Разом з тим слід погодитися з думкою, що розробка ознак приватної особи має не тільки теоретичне, але й важливе практичне значення [27, с. 70]. Це ми аргументуватимемо при визначенні суб'єкта злочину, передбаченого ст. 371КК України. У цьому сенсі необхідно здійснити тлумачення терміна «приватна особа», з'ясувати, який зміст в нього вкладається, і що, власне, під ним треба розуміти. «Словарь русского языка С. Ожегова» слово «...частный, -ое» трактує, як «являющийся отдельной частью чего-либо, не общий, не типичный. Личный, не общественный, не государственный» [28, с. 717]. Близьке за значенням, хоча й вужче тлумачення терміна «приватный» пропонує «Толковый словарь русского языка» В. Даля «относящийся к части, общему, исключение» [29, с. 583]. Певною мірою подібне розуміння терміна «приватный» пропонується у Великому тлумачному словнику сучасної української мови: «Який належить окремій особі (особам), не державний, не суспільний. Який стосується окремої особи (осіб) особистий // перев., у сполуч. зі сл. життя. Не пов'язаний зі службовою або суспільною діяльністю, який не має офіційного значення...виконується поза державною службовою ... який не перебував на державній службі... Приватним способом: а) неофіційно; б) для окремої особи або поза державною службою ...» [30, с. 926].

З наведених нами тлумачень терміна «приватна», що є в словниках, звичайно, ще не можна визначити ознаки приватної особи [20, с. 80]. Для цієї мети необхідно додатково скористатись тими положеннями, що є в чинному кримінальному законодавстві (ст. 364 КК України), як це роблять науковці у своїх працях, з'ясовуючи ознаки службової і неслужбової особи [27, с. 72]. Слід погодитися з позицією В. К. Матвійчука, що визначення і обґрунтування ознак суб'єкта можливо через діяльність і функції суб'єкта [27, с. 70–71]. Важливо сприйняти думку О.С. Шнипка, що названа вище позиція потребує лише певного уточнення, яке повинно мати таке наповнення: «крім діяльності і функцій суб'єкта (функціональної діяльності такої особи) ще необхідно в зазначеній динаміці врахування і відповідного статусу суб'єкта» [20, с. 64–87]. Стосовно

службових осіб, які дають вказівку на вчинення злочину або які його вчиняють особисто, то їх діяльність згідно зі ст. 364 КК України стосується здійснення постійно чи тимчасово функції представників влади, а також до того, що вони обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях, незалежно від форми власності, посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням [18]. Суть однієї функції, як це зрозуміло, виражається в безпосередньому управлінні людьми, виробничими, виховними, організаційними або технологічними процесами [31, с. 30–31; 32, с. 62–63; 33, с. 491–495]. Друга — охоплює коло обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, колективним або приватним майном, засобами виробництва та ін. [32, с. 62–63; 31, с. 31; 37, с. 495].

Аналіз кримінальних справ свідчить, що в частини суб'єктів функції та статус службової особи відсутні. На наше переконання, неможливо з'ясувати суб'єкта злочину — неслужбову особу без розкриття змісту виробничих і професійних функцій, які така особа виконує під час вчинення нею злочину. Слід сприйняти доробок В. К. Матвійчука, що такими є: 1) виробничі функції, у процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції — відносно-постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність теоретичних знань, практичного досвіду і трудових навичок; 3) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією або іншими нормативно-відомчими актами [32, с. 62–63]. У цьому сенсі слід погодитися з пропозицією С.Б. Гавриша та інших науковців, що точку зору, якої ми дотримуємося, необхідно ще доповнити ознакою статусу: «працівник немає статусу службової особи і державно-владних повноважень» [23, с. 91].

Потрібно акцентувати увагу на тому, що в кожному конкретному випадку вчинення злочину, передбаченого ст. 371 КК України, правоохоронні органи та суд під час кримінального провадження мають встановлювати як статус суб'єкта злочину, так і функції такої особи з тією метою, щоб не допустити ототожнення державно-владного статусу і функцій службової особи з відсутністю такого статусу в поєднанні з функціями виробничо-професійного характеру, а також зазначити і виявити відсутність вищезазначених функцій і статусу, коли мова йде про суб'єкт злочину, передбачений ст. 371 КК України. Натомість приватна особа вчиняє злочин у відриві з визначеними вище функціями службової і неслужбової особи. Таким чином, слід погодитися з визначенням приватної особи як суб'єкта злочину, запропонованим О.С. Шнипко: «Це фізична осудна особа, якій виповнився до моменту вчинення злочину вік кримінальної відповідальності, яка вчиняє злочин, не маючи функції та статусу службової та неслужбової особи, не перебуває в трудових відносинах, діє як приватна особа не в інтересах суспільно корисної діяльності» [20, с.67–87].

Іншою термінологією користуються при визначенні суб'єкта злочину В. Пакутін та П. Повеліцина. Для позначення можливих суб'єктів конкретного злочину ними використовується поняття «громадяни» разом зі службовими особами [25, с. 28; 34, с. 11]. Правильну позицію в цьому питанні займає В. К.

Матвійчук, який зазначає, що «використання терміна «громадяни» в поєднанні зі службовими особами як складовими суб'єкта злочину є неправомірним» [36, с. 63]. Дійсно, таке поєднання можливих суб'єктів окремого складу злочину приводять до певної логічної помилки, тобто невідповідності членів поділу і їх пересіченню, перетину [36, с. 63]. Нетиповий підхід до визначення суб'єкта окремого злочину ми знаходимо в А. Писарева, який для його позначення використовує поняття «будь-які особи» [24, с.10]. Так само, як В. К. Матвійчук, ми вважаємо, що таке позначення суб'єкта надто загальне порівняно з переліченими і не має достатнього рівня конкретизації, яка необхідна для правоохоронних органів, тому що у вироку суду таке формулювання не повинне мати місце [27, с. 74; 20, с. 84]. У той же час поділ суб'єктів на загальний і спеціальний, як правильно зазначає С. Б. Гавриш, для злочинів дійсно не є достатнім, бо не відображає соціального і правового статусу суб'єкта [35, с. 484]. Насправді це так, оскільки цей термін є певною абстракцією, що позбавлена соціального змісту, тобто реальності суб'єкта як такого [20, с. 87].

Отже, маючи основні методологічні й теоретичні підходи щодо суб'єкта злочинів і, зокрема, щодо злочину, передбаченого ст. 371 КК України, проведемо дослідження суб'єкта злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою.

Відносно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 371 КК України, в юридичній літературі висловлені різні і не завжди теоретично і практично обґрунтовані погляди: 1) В. І. Осадчий, С. С. Чернявський заявляють, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 371 КК, є особа, яка проводить досудове слідство. Співучасниками незаконного тримання особи під вартою можуть бути працівники ізолятора тимчасового тримання під вартою, слідчого ізолятора, іншої установи, яка використовується з такою метою. Якщо незаконні затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою вчинили працівники правоохоронних органів, яке не проводять досудове слідство, їх діяння, за наявності необхідних ознак, слід розцінювати як службові злочини. Вчинення таких само діянь суддями кваліфікуються за ст. 375 КК як постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови [36, с. 906]; 2) А. С. Беніцький, Р. М. Шеховцов запевняють, що «суб'єкт злочину, передбаченого ч.1 та ч. 2 ст. 371 КК, — спеціальна особа, яка уповноважена затримувати, здійснювати привід, арешт та тримання під вартою — це слідчий, прокурор, особа, відповідальна за перебування затриманих, начальник установи попереднього ув'язнення (у випадку незаконного тримання особи під вартою), а також посадова особа органу, який правочинний здійснювати адміністративне затримання. У випадку, якщо суддя ухвалив рішення, яке потягло незаконне затримання, привід, арешт або тримання під вартою, його дії слід кваліфікувати за спеціальною кримінально-правовою нормою — ст. 375 КК. У тому випадку, коли вказані дії судді спричинили тяжкі наслідки або були вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, такі дії особи слід кваліфікувати за правилом ідеальної сукупності злочинів — за ч. 2 ст. 375 та ч. 3 ст. 371 КК. Суб'єктами незаконного адміністративного затримання можуть бути посадові особи, які згідно зі ст. 362 КУпАП правомочні здійснювати

такий захід» [37, с.673]; 3) В. І. Тютюгін стверджує, що «суб'єкт цього злочину спеціальний — уповноважена службова особа органів досудового розслідування, слідчий, прокурор, а у випадку незаконного тримання під вартою — і керівник установи, де утримується під вартою потерпілий. Дії судді, який постановляє завідомо неправосудну ухвалу про привід, затримання чи арешт, а також приймає незаконне рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи продовження його, слід кваліфікувати за ст. 375 КК, якщо зазначені дії судді вчинені за наявності кваліфікуючих ознак, передбачених ч.3 ст.371 КК, вчинене утворює сукупність злочинів, передбачених ч. 2 ст. 375 та ч. 3 ст. 371 КК» [38, с. 843]; 4) крім того, В. І. Тютюгін запевняє, що «суб'єкт цього злочину спеціальний, щодо незаконного затримання, яке може бути здійснене і без ухвали суду (ст. 208 КПК) — ним може бути уповноважена службова особа оперативно-розшукового органу, органів досудового розслідування, слідчий, прокурор, а у випадку незаконного тримання під вартою — і керівник установи, у якій знаходиться під вартою особа. Кваліфікація дій судді, що постановив незаконний судовий акт (ухвалу) про затримання, привід, домашній арешт чи тримання під вартою, визначається тим, що статті 371 і 375 КК співвідносяться між собою як спеціальна і загальна норми. Тому щодо судді застосовується лише спеціальна норма — ст. 371 КК» [39, с. 572–573]; 5) Р. І. Мельник вбачає, «...що з огляду на об'єктивну сторону злочинів, передбачених ст. 371 КК, коло їх суб'єктів обмежене рамками тієї процесуальної діяльності, що складає зміст таких примусових заходів, як затримання, привід, арешт і тримання під вартою. Застосування таких заходів, будучи формою реалізації владних функцій, указує на віднесення службових осіб цієї категорії... до представників влади за ознакою здійснення ними повноважень щодо невизначено широкого кола осіб від імені органу влади, обов'язковість вимог і розпоряджень якого забезпечується примусовим впливом. Специфікою такого представництва є реалізація владних повноважень у сфері правосуддя як особливій сфері державно-правових відносин, де їх учасники мають відповідні статусні властивості. Саме наявність такого специфічного статусу утворює ознаки спеціального суб'єкта злочинів, передбачених ст. 371 КК. Для визначення статусоутворюючих ознак суб'єкта..., варто виходити з поняття загальної та спеціальної кримінально-процесуальної правоздатності, що встановлюють як загальною юридичні умови...визначити спроможність суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин здійснювати процесуальну діяльність виходячи з його функціональних обов'язків і додаткові умови, як визначають здатність такого суб'єкта мати зазначені процесуальні повноваження для здійснення конкретних процесуальних процедур. Такими процедурами слід визнати порушення кримінальної справи; прийняття справи до свого провадження...; отримання відповідного доручення, вказівки або згоди на вчинення відповідних процесуальних дій... З огляду на поняття загально процесуальної правоздатності... до числа суб'єктів завідомо незаконного затримання за ознакою службової особи, що має право затримувати особу за підозрою в скоєнні злочину... відносять тільки начальника органу дізнання або його заступника при виконанні ним обов'язків начальника...тому затримання в кримінально-процесу-

альному розумінні...фізичне захоплення для доставлення до ОВС осіб, що підозрюються в скоєнні злочинів... має позапроцесуальний характер... умисне порушення вимог закону...може тягнути кримінальну відповідальність лише за перевищення влади» [40, с. 120–124]. Крім того, Р. І. Мельник до суб'єкта аналізованих злочинів відносить слідчих прокуратури, органів внутрішніх справ, податкової міліції та служби безпеки [40, с. 125]. Цей фахівець стверджує, що у випадку розслідування злочину групою слідчих суб'єктом завідомо незаконного затримання може бути той чи інший член цієї групи, що діяв відповідно до наданих йому керівником групи повноважень, а також сам керівник, якщо він діяв як слідчий, або використав для цього процесуально підлеглого йому слідчого, що перебував в омані щодо законності вчинюваного ним діяння (за умови усвідомленої суспільної діяльності цих суб'єктів має місце співвиконавства у вчиненні завідомо незаконного затримання) [40, с. 126]. Також Р. І. Мельник до суб'єкта досліджуваного злочину відносить: начальника Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органів внутрішніх справ, безпеки їх заступників, а також начальників слідчих підрозділів податкової поліції, що вони візьмуть безпосередньо участь у провадженні досудового слідства (ч.2 ст. 114-1 КПК) і прокурора, як учасника кримінально-процесуальних відносин (п. в ч. 1 ст. 32 КПК) [40, с.127]. Р. І. Мельник заявляє, що правом обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, затримання підозрюваного, обвинуваченого, що перебувають на волі, наділені професійні судді місцевих судів, які діють відповідно до територіальної підсудності [40, с. 127]. Щодо кола суб'єктів завідомо незаконного приводу, слід виходити з того, що за своїм процесуальним призначенням привід є заходом забезпечення доказово-пізнавальної діяльності таких учасників кримінального судочинства, як слідчий, прокурор та особа, що проводить дізнання — їх правом викликати будь-яких осіб для допиту як свідків, потерпілих, підозрюваних або обвинувачених, яке кореспондується з можливістю примусового доставлення таких осіб для дачі необхідних свідчень (статті 66, 70, 72, 107, 135, 136 КПК), а також це впливає зі змісту ч. 5 ст. 165-2 КПК, що при розгляді подання органів розслідування або прокурора про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту на стадії судового розслідування мають право винести рішення про привід підозрюваного або обвинуваченого, що перебувають на волі, з метою забезпечення їх явки у судові засідання професійні судді місцевих судів [40, с. 129]. Щодо суб'єкта завідомо незаконного арешту, як зазначає Р.І. Мельник, суб'єктами цього злочину можуть бути визнані тільки професійні судді місцевих судів, яких наділено виключним правом обирати підозрюваному або обвинуваченому запобіжний захід у вигляді взяття під варту на стадії досудового провадження (це унеможливило віднесення до числа суб'єктів завідомо незаконного арешту будь-якого з числа тих, хто за законом такого права не має, а отже позбавлений головної ознаки спеціального суб'єкта цього злочину, оскільки кваліфікація дії судді, який виніс завідомо незаконне рішення про арешт — за постановлення суддею завідомо неправосудної постанови призводить до безсуб'єктного складу злочину) [40, с. 130]. Натомість у визначенні кола суб'єктів завідомо незаконного тримання особи під вартою, на думку

Р. І. Мельника, слід виходити з того, що вказаний злочин може бути вчинено шляхом двох альтернативних діянь: дії незаконного продовження строків тримання під вартою та бездіяльності; незаконного тримання під вартою особи, стосовно якої відпали підстави для застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту або затримання, зокрема тоді, коли спливли встановлені законом терміни перебування під вартою [40, с. 130]. На переконання Р. І. Мельника, правом продовження строків тримання особи під вартою під час досудового розслідування наділено професійних суддів усіх судових ланок, що дає змогу стверджувати, що до числа суб'єктів цього злочину слід віднести професійних суддів місцевих судів і суддів судової палати у кримінальних справах апеляційних судів [40, с. 130–131]. Як стверджує Р. І. Мельник, «оскільки однією з форм незаконного тримання особи під вартою є невжиття своєчасних заходів щодо її звільнення з боку службової особи, на яку було покладено такий обов'язок, то суб'єктами завідомо незаконного тримання особи під вартою також виступають слідчий, начальник органу дізнання...прокурор, що здійснює нагляд за виконанням законів органами досудового розслідування. Відповідальність зазначених осіб настає у випадку свідомого невиконання ними вимог п.1 ч. 6 ст. 106 КПК щодо звільнення затриманого, якщо не підтвердилась підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання було здійснено з порушенням вимог закону, а також у випадку не звільнення з-під варти особи на стадії досудового розслідування, якщо кримінальну справу щодо неї було закрито або закінчився строк її тримання під вартою (ч. 3 ст. 165 КПК)» [40, с. 131]. Крім того, як запевняє цей фахівець посилаючись на ст. 20 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30.06.1993 [41], до складу суб'єктів завідомо незаконного тримання особи під вартою слід віднести начальника установи попереднього ув'язнення, оскільки на нього покладено персональний обов'язок негайно звільнити з-під варти обвинувачених, щодо яких на день закінчення строку тримання під вартою не надійшла постанова судді про продовження строку тримання особи під вартою, а також у разі скасування або заміни цього запобіжного заходу [40, с. 131–132]. Крім того, як заявляє Р. І. Мельник, до суб'єктів цього злочину слід віднести: начальників слідчих ізоляторів Державного департаменту України з питань виконання покарань, гауптвахт Військової служби правопорядку Збройних Сил України, а також тюрем державного департаменту України з питань виконання покарань, що виконують функції слідчих ізоляторів, начальники ізоляторів тимчасового тримання органів внутрішніх справ, начальники пунктів Тимчасового Тримання Державної прикордонної служби України [40, с.132].

Аналіз зазначених точок зору на суб'єкт злочинів, передбачених ст. 371 КК, дає нам можливість стверджувати: 1) що В. І. Осадчий, С. С. Чернявський, А. С. Беніцький, Р. М. Шеховцов, В. І. Тютюгін з'ясовують суб'єкт досліджуваного злочину на підставі чинного Кримінального процесуального кодексу України, а Р. І. Мельник своє дослідження здійснював на підставі Кримінального-процесуального кодексу України від 28.12.1960, який має істотні відмінності від чинного, в тому числі і стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст. 371 КК України; 2) позитивними положеннями з існуючих поглядів на

суб'єкт злочинів завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою є такі: а) суб'єктом злочину, передбаченого ст. 371 КК є особа, яка проводить досудове розслідування (слідчий, прокурор), а у випадку незаконного тримання під вартою — і керівник установи, де утримується під вартою потерпілий; б) суб'єкт злочину спеціальний — щодо незаконного затримання, яке може бути здійснене і без ухвали суду (ст. 208 КПК) — ним може бути уповноважена службова особа оперативно-розшукового органу, органів досудового розслідування (слідчий ОВС, слідчий Служби Безпеки України, слідчий ДФС України), прокурор, а у випадку незаконного тримання під вартою — керівник установи, у якій знаходиться під вартою особа; в) коло суб'єктів обмежене рамками тієї процесуальної діяльності, що складає зміст таких примусових заходів, як затримання, привід, арешт і тримання під вартою: ці особи віднесені до представників влади за ознакою здійснення ними повноважень щодо невизначеного широкого кола осіб від імені органу влади, обов'язковість вимог і розпоряджень якого забезпечуються примусовим впливом; специфікою такого представництва є реалізація владних повноважень у сфері правосуддя як особливій сфері державно-правових відносин, де їх учасники мають відповідні статусні властивості — цей статус і утворює ознаки спеціального суб'єкта злочинів, передбаченого ст. 371 КК; така особа має спроможність здійснювати процесуальну діяльність, виходячи з її функціональних обов'язків (загальні умови), і особа, яка має зазначені процесуальні повноваження для здійснення конкретних процесуальних процедур (порушення кримінальної справи, прийняття справи до свого провадження, отримання відповідного доручення, вказівки або згоди на вчинення відповідних процесуальних дій); 3) для завідомо незаконного приводу суб'єктом може бути слідчий, прокурор, а для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту на стадії судового розслідування має право винести рішення про привід професійний суддя місцевого суду;

4) при невжитті заходів щодо звільнення особи, при триманні під вартою зі сторони службової особи на яку було покладено такий обов'язок суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 371 КК може бути слідчий, прокурор, начальник установи попереднього ув'язнення, начальники слідчих ізоляторів, начальники гауптвахт, начальники тюрем, що виконують функції слідчих ізоляторів, начальники ізоляторів тимчасового тримання ОВС, начальники пунктів тимчасового тримання ДПС України.

Проте цих позитивних положень не досить для з'ясування суб'єкта злочину, передбаченого ст. 371 КК України, ще потрібно звернутися до чинного на сьогодні законодавства. Так, відповідно до ст. 20 Закону України «Про попереднє ув'язнення» начальник установи попереднього ув'язнення зобов'язаний звільнити з-під варті підозрюваного, обвинуваченого, стосовно якого на день закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або закінчення строку тримання під вартою, встановленого КПК, не надійшла ухвала слідчого судді, суду про продовження строку [41]. Крім того, начальник установи попереднього ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варті у разі закінчення максимального строку тимчасового арешту, передбаче-

ного ч.1 ст. 583 КПК [41]. Також за п'ять днів до закінчення максимального строку тимчасового арешту начальник установи зобов'язаний надіслати прокурору та суду, що прийняв рішення про застосування тимчасового арешту, повідомлення про день його закінчення [41]. Начальник установи попереднього ув'язнення зобов'язаний звільнити з-під варти підозрюваного, обвинуваченого після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування до такої особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (після отримання документа, що підтверджує внесення застави, та його перевірки — така перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня) [41].

Отже, ст. 20 Закону України «Про попереднє ув'язнення» та частини 1 та 2 ст. 583 КПК України дає нам можливість стверджувати, що суб'єктом злочину за незвільнення у разі закінчення максимального строку тимчасового арешту є начальник установи попереднього ув'язнення.

Згідно з п. 4 ст. 7 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» від 07. 03. 2002 IV 3099-III, військовослужбовцям Служби правопорядку під час виконання покладених на них завдань надається право затримувати і тримати військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань, під час проходження ними зборів на гауптвахтах служби правопорядку з метою застосування тимчасового запобіжного заходу, а також підозрюваних у вчиненні злочину, обвинувачених (підсудних), які переховуються від органів досудового розслідування або суду, засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання [42]. Крім того, виходячи з приписів Інструкції про організацію патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства Оборони України від 10.10.2016 №555 згідно з п.5 розділу VI «У разі виявлення патрулем діянь з ознаками кримінального або адміністративного корупційного правопорушення, особливий склад патруля повинен негайно повідомити про це оперативного чергового органу управління Служби правопорядку... та надалі діяти відповідно до наданих вказівок» [43], а також визначено ч. 4, 6, 7 п.1 розділу VI цього ж нормативного акта, що патрулям надано право: затримувати та доставляти військовослужбовців, військовозобов'язаних та працівників..., які вчинили (вчиняють) адміністративне правопорушення... (підрозділу Служби правопорядку в гарнізоні) у випадках та в порядку, передбачених КУпАП;... затримувати військовослужбовців та військовозобов'язаних, які самовільно залишили військові частини або місце служби» [43]. У той же час надано право «під час проведення заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, а також за обставин, що загрожують життю і здоров'ю людей... до приїзду... патрульного наряду Національної Поліції» [43], а також «затримувати і доставляти в органи Національної поліції осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення...» (ч.1 п. 2 розділу VII цього нормативного акту) [43]. Також на підставі п. 6 розділу VIII цієї Інструкції «Адміністративне затримання полягає у примусовому короткочасному обмеженні патрулем осіб або іншими уповноваженими посадовими особами Служби правопорядку... їх доставка та утри-

манні... до кімнати тимчасово затриманих (далі КТЗ)... за вчинення кримінального правопорушення до передачі... військовослужбовця органам досудового розслідування (строки доставлення визначені статтями 191, 211 КПК України)...» [43].

Зазначені вище положення п. 4 ст. 7 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» від 07.03.2002 та означена Інструкція, а також статті 191, 211 КПК України дають нам підстави стверджувати, що суб'єктом такого затримання у порядку ст. 191 КПК може бути особа, яка затримала підозрюваного у вчиненні злочину без ухвали слідчого судді або суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу, тобто це може бути службова особа Військової служби правопорядку, яка утримувала особу тридцять шість годин. Крім того, це може бути згідно зі ст. 211 КПК України та цієї ж Інструкції уповноважена посадова особа Військової служби правопорядку, яка могла затримувати таку особу, але більше шістдесяти годин з моменту затримання не звільнила таку особу або не доставила таку особу до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно підозрюваного запобіжного заходу. Згідно з ч.4 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року №1698-VII до структури управлінь Національного бюро входять підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії [44], а отже, вони можуть бути суб'єктами злочину, передбаченого ст. 371 КК. Це відповідає приписам статей 187–191 КПК при затриманні підозрюваного, обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу та затриманні особи без ухвали слідчого судді, суду (статті 207, 208 КПК України).

Згідно з пп. 9 п. 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, національна поліція відповідно до покладених на неї завдань, здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності [45]. Згідно з п.5.1. розділу V Положення про органи досудового розслідування МВС України, затвердженого Наказом МВС України 09.08.2012 № 686 «Слідчий має статус службової особи, яка займає відповідальне становище в системі правоохоронних органів і наділена спеціальними лише їй притаманними повноваженнями в кримінальному провадженні» [46]. Під час досудового розслідування слідчий самостійно приймає процесуальні рішення, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання вмотивованого рішення слідчого судді, суду або згоди прокурора, і є відповідальним за законне і своєчасне виконання цих рішень (п. 5.2 розділу V цього Положення) [46]. Ці приписи свідчать про те, що слідчий може бути суб'єктом злочину, передбаченого ст. 371 КК під час порушення положень, передбачених відповідними статтями КПК України.

Згідно з Інструкцією про порядок тримання осіб у спеціально відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання) Служби безпеки України, затвердженої наказом Служби безпеки України від 26.07.2008 IV 589 «Термін тримання у спеціально відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання затриманих і осіб, які тримаються під вартою визначаються відповідно до законодавства України»

(пп. 1.3 п. 1 Інструкції) [47], а згідно з пп. 1.5 п. 1 цього нормативного акта в ізоляторі тимчасового тримання забезпечується тримання осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину; осіб, які тримаються під вартою на термін до 3 діб (якщо їх доставка до СІЗО у цей строк неможлива через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення; вони можуть перебувати в спеціально відведеному місці для тимчасового тримання не більше 10 діб [47]. Згідно з пп. 4.1 п.4 «Підставами для прийняття...до ізоляторів тимчасового тримання... та тримання в них затриманих і осіб, які тримаються під вартою є: ухвала слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного, обвинуваченого відповідно до ст.190 КПК... протокол затримання уповноваженого службовою особою підозрюваного у вчиненні злочину відповідно до ст. 208 КПК... ухвала слідчого судді, суду про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відповідно до ст. 183 КПК... ухвала слідчого судді про продовження строку тримання під вартою відповідно до ст.199 КПК ...» [47]. Прийняття затриманих і осіб, які тримаються під вартою, проводяться начальником або заступником начальника ВЗДС (сектору забезпечення досудового слідства або керівника підрозділу, до складу якого він входить) (пп.4.3 п. цієї Інструкції) [47]. Підставами для звільнення з-під варти є: «затримання з метою приводу необрання як запобіжного заходу тримання під вартою після закінчення тримання під вартою з моменту затримання або у разі відкриття прокурором ухвали про дозвіл на затримання, якщо немає інших законних підстав для подальшого тримання під вартою; затриманих — закінчення 60 годин тримання під вартою з моменту затримання у разі, якщо не було стосовно особи обрано запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; скасування запобіжного заходу; зміна запобіжного заходу; внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або закінчення передбаченого законом строку тримання під вартою як запобіжного заходу, якщо цей строк не продовжено в установленому законом порядку; закінчення максимального строку тимчасового або екстрадиційного арешту, передбаченого КПК...Звільнення особи з-під варти в разі скасування або зміни цього запобіжного заходу проводить начальник ВЗЖС СБУ (сектору забезпечення досудового слідства або керівник підрозділу, до складу якого він входить) або особа, яка його захищає, на підставі ухвали слідчого судді, ухвали або вироку суду...» [47]. Зазначені положення Інструкції «Про порядок тримання осіб у спеціально відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання)» Служби безпеки України від 26.07.2008, свідчать, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 371 КПК, може бути слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, начальник або заступник начальника ВЗДС (сектору забезпечення досудового слідства або керівник підрозділу, до складу якого він входить).

Згідно з Інструкцією про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції

від 27.08.2014 за №1038/25815 «Підставою для здійснення превентивного затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності, у тому числі вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтями 109–114-1, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КК України... Про затримання особи уповноваженою службовою особою складається протокол у порядку, передбаченому ст.208 КПК... співробітники органів і підрозділів, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції та затримали осіб...зобов'язані негайно повідомити...чергову частину головного управління СБУ... Керівники цих органів...зобов'язані невідкладно приступити до вирішення питання про превентивне затримання... Ці матеріали направляються відповідному прокурору для надання згоди... надання згоди на превентивне затримання у районі проведення... операції осіб..., на строк 72 години, але не більше 30 діб, виконуються прокурорами регіонального рівня, їх заступниками... і не може перевищувати 72 годин... У разі розгляду слідчим суддею, судом клопотання про обрання належного запобіжного заходу і прийняття ним рішення ...превентивне затримання вважається припиненим... У разі незгоди з рішенням про превентивне затримання прокурор виносить мотивовану постанову про відсутність підстав для надання згоди на превентивне затримання, а особа... негайно звільняється» [48]. Щодо порядку здійснення особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції «повноваження, передбачені статтею 615 КПК України щодо виконання повноважень слідчого судді, передбачених у статтях 163, 164, 234, 235, 247, 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб осіб, що підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КК України, виконуються прокурором, який здійснює процесуальне керівництво у відповідному кримінальному провадженні» [48]. Згідно з пп.3.5.1 п.3.5 розд. III цього нормативного акту «прокурор, отримавши клопотання слідчого щодо обрання особі запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи прийнявши таке рішення особисто, при неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею визначених законом повноважень вирішує питання про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 377–379, 437–444 КК України, з дотриманням вимог статей 176, 178, 183, 186, 193, 194, 196 КПК України» [48]. Згідно з пп. 3.5.2 «за результатами розгляду клопотання слідчого або у разі прийняття такого рішення особисто прокурор у порядку статті 110 КПК України виносить постанову з дотриманням вимог, передбачених для таких ухвал слідчого судді»[48].

Згідно з названою вище інструкцією суб'єктом злочину, передбаченого ст. 371 КК України, може бути уповноважена службова особа (співробітники органів і підрозділів, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції та затримати осіб), керівники СБУ, прокурори регіонального рівня, їх заступники. Натомість щодо порядку здійснення особливого режиму досудо-

вого розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану суб'єкти злочину, передбаченого ст. 371 КК України, може бути слідчий, прокурор, який здійснює процесуальне керівництво у відповідному процесуальному провадженні.

Згідно з п.2.4. Положення про дільницю слідчого ізолятора на території виправної колонії, затвердженого наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 30.12.2003 № 280, «підставою для приймання і тримання у дільниці осіб, узятих під варту, та засуджених є вмотивоване рішення суду про обрання запобіжного заходу в вигляді взяття під варту...» [49]. Відповідальність за дотримання законодавства у цьому випадку покладається на керівника виправної колонії [49]. Тобто суб'єктом злочину, передбаченого ч.2 ст. 371 КК України, у цьому випадку може бути керівник виправної колонії.

Згідно з ч. 4 ст. 176 КПК запобіжні заходи застосовуються: під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження — судом, за клопотанням прокурора [50]. Відповідно до чинного КПК України затримання має дві форми: затримання підозрюваного, обвинуваченого на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу (статті 187—191 КПК); затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, яке, у свою чергу, поділяється на законне затримання (ст. 207 КПК) та затримання уповноваженого службовою особою (ст. 208 КПК), затримання в порядку екстрадиції (ст. 582 КПК) [50]. Ці види затримання відрізняються за цільовим призначенням, підставами та порядком застосування, а також за суб'єктами, які уповноважені приймати такі рішення. Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду з метою приводу полягає у короточасному затриманні (до 36 годин) утриманні такого підозрюваного під вартою для забезпечення проведення слідчих дій та щоб забезпечити слідчим суддею, судом для вирішення питання про обрання запобіжного заходу, або для його звільнення (ст. 191) [50]. У цьому першому випадку можливими суб'єктами завідомо незаконного затримання, як це випливає зі статей 187—191, можуть бути слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, уповноважена службова особа (особа, якій законом надане право здійснювати затримання), яка затримала особу на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання або у якої під вартою тримається особа, щодо якої діє ухвала про дозвіл на затримання [50].

Затримання без ухвали слідчого судді, суду. Перш за все звернемося до законного затримання (ст. 207 КПК). Законне затримання регламентовано частинами 2, 3 ст. 207 КПК, в якій зазначено, що кожен має право затримати без ухвали слідчого судді, суду будь-яку особу, крім осіб, зазначених у статті 482 цього кодексу, за наявності таких підстав: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення під час безпосереднього переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні [50]. У цьому випадку суб'єктом злочину, передбаченого ч.1 ст. 371 КПК, може будь-яка фізична осудна особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років. Натомість другою формою затримання без ухвали слідчого судді, суду є затримання уповноваженою

службовою особою (ст. 208 КПК). Цей запобіжний захід застосовується до особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі (ч.1 ст.208 КПК) і лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин [50]. Відповідно до ст. 208 КПК суб'єктом злочину, передбаченого ст. 371 КК України, може бути уповноважена службова особа — працівник ОВС, органів СБУ, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів державної прикордонної служби України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національного Антикорупційного бюро, органів Державної митної служби України та інших правоохоронних органів, до компетенції яких відповідним законом віднесено затримання. Винятком із цього загального правила є ч. 2 ст. 208 КПК, де передбачена можливість затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад 3 тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у разі невиконання підозрюваним 1) обов'язків, покладених при обранні запобіжного заходу; 2) вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує [50].

Затримання з метою екстрадиції (ст. 582 КПК). Мета такого затримання полягає у виконанні запиту іноземної держави про видачу (екстрадицію), яка вчинила злочин та перебуває на території України. Підставою для такого затримання є оголошення іноземною державою у розшук особи у зв'язку із вчиненням нею кримінального правопорушення [50]. Суб'єктом незаконного затримання у цьому випадку може бути уповноважена службова особа до компетенції якої віднесено затримання [50].

Привід (статті 140–143) — це захід забезпечення кримінального провадження, який полягає у примусовому супроводженні підозрюваного, обвинуваченого, свідка особою, яка виконує ухвалу про привід, до місця їх виклику у зазначений час в ухвалі, такий привід може застосовуватися до підозрюваного, обвинуваченого або свідка [50]. Це свідчить про те, що особи, які беруть участь у кримінальному провадженні в іншому процесуальному статусі, не можуть бути доставлені приводом. Привід свідка не може бути застосований до неповнолітніх, вагітних жінок, інвалідів першої і другої груп, осіб, які одноосібно виховують дітей віком до 6 років або дітей-інвалідів, а також осіб, які згідно із КПК України не можуть бути допитані як свідки [50]. Суб'єктом злочину завідомо незаконний привід може бути слідчий, слідчий суддя, професійні судді, працівник відповідного підрозділу органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, або Національного антикорупційного бюро України тощо.

Відповідно до ст. 181 КПК домашній арешт може бути застосований до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, строк дії слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох міся-

ців та може бути продовжено за клопотанням прокурора та не може перевищувати шести місяців [50]. Домашній арешт має застосовуватись у тих випадках, коли застава є занадто м'яким запобіжним заходом, а тримання під вартою — надто суворим запобіжним заходом. Суб'єктом злочину завідомо незаконний домашній арешт може бути: слідчий, прокурор, слідчий суддя, професійні судді, уповноважена службова особа органу внутрішніх справ на якого ухвалою покладено обов'язок здійснювати контроль за поведінкою підозрюваного обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом.

Тримання під вартою (ст. 183 КПК) — це винятковий запобіжний захід, який полягає в позбавленні волі на певний строк підозрюваного, обвинуваченого й утримання його у місцях попереднього ув'язнення, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 цього Кодексу [50]. Суб'єктом завідомо незаконного тримання під вартою може бути слідчий, прокурор, слідчий суддя, професійні судді керівник установи утримання підозрюваного, обвинуваченого у місцях попереднього ув'язнення. Певною мірою ці питання знайшли відображення і в кримінально-правовій літературі зарубіжних держав [51; 52; 53; 54; 55], але дослідження цієї проблематики триває.

Висновки. На підставі проведеного теоретичного дослідження окресленого питання можна зробити такі висновки, що: 1) положення, які стосуються суб'єкта злочину, передбаченого ст. 371 КК, в існуючих джерелах не знайшли свого належного дослідження та висвітлення; 2) приписи нормативно-правових актів, що стосуються затримання, приводу, домашнього арешту та тримання під вартою, потребують удосконалення в контексті: описання незаконності їх застосування та конкретизацією відповідальності суб'єктів цих злочинів; 3) конкретизація завідомо незаконних затримання, приводу, домашнього арешту, тримання під вартою цих суб'єктів злочинів має знайти місце у відповідній постанові Пленуму Верховного Суду України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абдуразаков С. А., Ахмедов Г. А.* Суб'єкт преступления по Уголовному кодексу Узбекской ССР / С. А. Абдуразаков, Г. А. Ахмедов // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР/ [ред. кол. Г.А. Ахмедов и др.]. — Ташкент: Фан, 1970. — С. 137—147.

2. *Абшилава Г. В.* Некоторые особенности производства допроса с участием переводчика / Г. В. Абшилава // Российский следователь. — 2004. — № 10. — С. 18—20.

3. *Бородин С. В., Носков Н. А.* К вопросу совершенствования законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / С. В. Бородин, Н. А. Носков // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовного законодательства. — М. : Юрид. лит., 1994. — С. 57—59.

4. *Владимиров В. А., Левицкий Г. А.* Суб'єкт преступления по советскому уголовному праву : Лекция / В. А. Владимиров, Г.А. Левицкий. — М. : ВШ МООП РСФСР, 1964. — 59 с.

5. *Наумов А. В.* Предприятие на скамье подсудимых / А. В. Наумов // Советская юстиция. 1992. — № 17—18. — С. 3—4.

6. Орлов В. С. Субъект преступления по советскому уголовному праву / В. С. Орлов. — М. : Госюриздат, 1958. — 260 с.
7. Орымбаев Р. Специальные субъект преступления / Р. Орымбаев. — Алма-Ата : Изд-во Алма-атинского ун-та, 1977. — 153с.
8. Павлов В. Г. Субъект преступления / В. Г. Павлов. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. — 318 с.
9. Розенко В. І., Матвійчук В. К. Суб'єкт злочину / В. І. Розенко, В. К. Матвійчук. — К. : Академія МВС, 1984. — 36с.
10. Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступление / А. Я. Светлов. — К. : Наукова думка, 1978. — 304 с.
11. Протченко Б. А. Понятие невменяемости в собственном уголовном праве / Б. А. Протченко // Правоведение, — 1987. — С. 82—84.
12. Тацій В. Я. Суб'єкт злочину / В. Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник для студентів юрид. спец., вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Київ —Харків : Юрінком Інтер-Право, 2001. — С. 130—141.
13. Устименко В. В. Специальный субъект преступления (понятие и виды): Учебное пособие / В. В. Устименко. — Харьков : Харьковский юрид. институт, 1989. — 140 с.
14. Полный курс уголовного права : В 5 т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф., заслуженного деятеля наук РФ А. И. Коробеева Т. 1 : Преступление и наказание. — СПб : Юридический центр Пресс, 2008. — 1133 с.
15. Кримінальне право України. Загальна частина : Практикум [Навч. посібник] / Костенко О. М., Козаченко І. П., Матвійчук В. К. та ін.; за аг. ред. В. К. Матвійчука. — К. : КНТ, 2006. — 432 с.
16. Шем'яков О. П. Суб'єкт злочину / О. П. Шем'яков // Кримінальне право України (Загальна частина) / В. В. Хохлова, О. П. Шем'яков: [навч. посібник]. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — С. 86—95.
17. Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні: pro et contra // Юридична газета. — 12 травня 2013. — № 24. — 1.4. — 9.
18. Кримінальний кодекс України від 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.
19. Полный курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф., засл. деятеля наук РФ А.И. Коробеева Т. 1: Преступление и наказание. — СПб : Юридический центр Пресс, 2008. — 1133 с.
20. Шнитко А. С. Суб'єкт злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою // Юридична наука (Index Copernicus SafetyLit, Social Science Research Network (SSRN)). — 2017. № 6. — С. 64—87.
21. Лопашенко Н. А. Экологические преступления : Комментарий к главе 26 УК РФ / Н. А. Лопашенко. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. — 802 с.
22. Пионтковский А. А. Преступление в области природных богатств / А. А. Пионтковский // Курс советского уголовного права. — Т. V. — Наука, 1971. — С. 513—544.
23. Гавриш С. Б. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку лісу (ст. 160 КК УРСР) / С. Б. Гавриш // Радянське право. — 1980. — № 7. — С. 32—33.
24. Писарев А. Правовая охрана и защита лесов / А. Писарев // Советская юстиция, 1982. — № 7. — С. 7—10.

25. Пакутин В. Д. Ответственность за незаконную вырубку леса / В. Д. Пакутин // Социалистическая законность — 1978. — № 11. — С. 40—42.
26. Баулін Ю. В. Злочини у сфер обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення / Ю. В. Баулін // Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К. : Ін Юре, 2003. — С. 830—899.
27. Матвейчук В. К. Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов : Учебное пособие / В. К. Матвейчук. — К. : НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. — 79 с.
28. Ожегов С. И. Словарь русского языка : Ок. 5700 слов / Под. ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. — 19 изд., испр. — М. : Рус. яз., 1987. — 846 с.
29. Даль В. Д. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. / В. И. Даль. — М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1956. — Т. 4. — 583 с.
30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. — Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. — 1440 с.
31. Здравомыслов Б. В. Должностные преступления. Понятие и квалификация / Б. В. Здравомыслов. — М. : Юрид. лит., 1975. — С. 30—31.
32. Матвейчук В. К. Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В. К. Матвейчук // Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні : Тези доповідей і повідомлень; респ. наук. конф. — К. : АН України Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 1992. — С. 62—63.
33. Мельник М. І. Злочини у сфері службової діяльності / М. І. Мельник // Кримінальне право України. Особлива частина : Підручник. (Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.) за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. — К. : Юридична думка, 2004. — С. 491—513.
34. Повелицына П. Ф. Уголовно-правовая охрана природы в СССР / П. Ф. Повелицына. — М. : Юрид. лит., 1981. — 88 с.
35. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / С. Б. Гавриш. — К. : Інститут Законодавства Верховної Ради України, 2002. — 636 с.
36. Осадчий В. І., Чернявський С. С. Злочини проти правосуддя / В. І. Осадчий, С. С. Чернявський // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 895—968.
37. Беніцький А. С., Шеховцов Р. М. Злочини проти правосуддя / А. С. Беніцький, Р. М. Шеховцов // Кримінальне право (особлива частина) : підручник ; за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. — [2-ге вид.]. — К. : «ВД «Дакор», 2013. — С. 671—709.
38. Тютюгін В. І. Злочини проти довкілля / В. І. Тютюгін // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. 2. : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. В. Я. Тиція, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 5-те вид. допов. — Х. : Право, 2013. — С. 841—916.
39. Тютюгін В. І. Злочини, які посягають на відносини, що забезпечують належну реалізацію конституційних принципів здійснення правосуддя / В. І. Тютюгін // Кримінальне право України : Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін,

В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 4-те вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2015. — С. 570—581.

40. Мельник Р. І. Кримінально-правова характеристика завідомо незаконних затримання, приводу, арешту та тримання під вартою (ст.371 КК України: Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук; за спец. 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Р. І. Мельник. — Луганськ : Луганський державний ун-т імені Е.О. Дідоренка, 2008. — 221 С.

41. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993р. № 3352-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 35. — Ст. 360

42. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 7 березня 2002р. №3099-ІІІ / Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 32. — Ст.225.

43. Інструкція про організацію патрульно-постової служби Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України : Затверджено наказом Міністерства Оборони України від 10.10.2016р. № 515 // Офіційний вісник України. — 2016. — №93. Ст. 3048.

44. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VІІ // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 47 — Ст. 2051.

45. Положення про Національну поліцію : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 // Офіційний вісник України. — 2015. — № 89. — Ст. 2971.

46. Положення про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України : Затверджено Наказом МВС України 09. 08. 2012. № 686 // Офіційний вісник України. — 2012. — № 84. — Ст. 3408

47. Інструкція про порядок тримання осіб у спеціально відведених місцях для тимчасового тримання (ізоляторах тимчасового тримання) Служби безпеки : Затверджено Наказом Служби безпеки України від 26. 07. 2008 № 589 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 82. — Ст. 2790.

48. Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Затверджено наказом МВС України, Генеральної прокуратури України Служби Безпеки України 26. 08. 2014 р. № 872 / 88 / 537 // Офіційний вісник України. — 2014. — № 67. — Ст. 1886.

49. Положення про дільницю слідчого ізолятора на території виправної колонії : Затверджено наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 30.12. 2003 р. (із замінами і доповненнями наказом від 25. ХІ. 2009 р. № 275 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 3. — Ст. 144.

50. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13. 04. 2012 № 4651-VІ // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9—10 — Ст. 88

51. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov, and D j, prof N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center Press”, 2001. — 234 p.

52. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

53. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. M. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

54. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

55. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. — St. Petersburg: “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

REFERENCES

1. *Abdurazakov S. A., Ahmedov G. A.* Subekt prestuplenija po Ugolovnomu kodeksu Uzbekskoj SSR / S. A. Abdurazakov, G. A. Ahmedov // Voprosy sovershenstvovanija zakonodatel'stva Uzbekskoj SSR/ [red. kol. G.A. Ahmedov i dr.]. — Tashkent: Fan, 1970. — S. 137—147.

2. *Abshilava G. V.* Nekotorye osobennosti proizvodstva doprosa s uchastiem perevodchika / G. V. Abshilava // Rossijskij sledovatel'. — 2004. — № 10. — S. 18—20.

3. *Borodin S. V., Noskov N. A.* K voprosu sovershenstvovanija zakonodatel'stva ob ugolovnoj otvetstvennosti nesovershennoletnih / S. V. Borodin, N. A. Noskov // Sovremennye tendencii razvitiya ugolovnoj politiki i ugolovnogo zakonodatel'stva. — M.: Jurid. lit., 1994. — S. 57—59.

4. *Vladimirov V. A., Levickij G. A.* Subekt prestuplenija po sovetскому ugolovnomu pravu : Lekcija / V. A. Vladimirov, G. A. Levickij. — M.: VSh MOOP RSFSR, 1964. — 59 s.

5. *Naumov A. V.* Predpriyatje na skam'e podsudimyh / A. V. Naumov // Sovetskaja justicija. 1992. — № 17—18. — S. 3—4.

6. *Orlov V. S.* Subekt prestuplenija po sovetскому ugolovnomu pravu / V. S. Orlov. — M.: Gosjurizdat, 1958. — 260 s.

7. *Orymbaev R.* Special'nye subekt prestuplenija / R. Orymbaev. — Alma-Ata: Izdvo Alma-atinskogo un-ta, 1977. — 153s.

8. *Pavlov V. G.* Subekt prestuplenija / V. G. Pavlov. — SPb.: Juridicheskij centr Press, 2001. — 318 s.

9. *Rozenko V. I., Matviichuk V. K.* Subiekt zlochynu / V. I. Rozenko, V. K. Matviichuk. — K.: Akademiia MVS, 1984. — 36s.

10. *Svetlov A. Ja.* Otvetstvennost' za dolzhnostnye prestuplenie / A. Ja. Svetlov. — K.: Naukova dumka, 1978. — 304 s.

11. *Protchenko B. A.* Ponjatje nevmenjaemosti v sobstvennom ugolovnom prave / B. A. Protchenko // Pravovedenie, — 1987. — S. 82—84.

12. *Tatsii V. Ya.* Subiekt zlochynu / V. Ya. Tatsii // Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Pidruchnyk dlja studentiv yuryd. spets., vyshch. zakladiv osvity / M. I. Bazhanov, Yu. V. Baulin, V. I. Borysov ta in.; za red. profesoriv M. I. Bazhanova, V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. — Kyiv—Kharkiv : Yurinkom Inter-Pravo, 2001. — S. 130—141.

13. *Ustimenko V. V.* Special'nyj subekt prestuplenija (ponjatje i vidy): Uchebnoe posobie / V. V. Ustimenko. — Har'kov : Har'kovskij jurid. institut, 1989. — 140 s.

14. Polnyj kurs ugolovnogo prava : V 5 t. / Pod red. dokt. jurid. nauk, prof., zasluzhennogo dejatelja nauk RF A.I. Korobeeva T. 1 : Prestuplenie i nakazanie.— SPb : Juridicheskij centr Press, 2008. — 1133 s.

15. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Praktykum [Navch. posibnyk] / Kostenko O. M., Kozachenko I. P., Matviichuk V. K. ta in.; za ah. red. V. K. Matviichuka. — K.: KNT, 2006. — 432 s.

16. *Shemiakov O. P.* Subiekt zlochynu / O. P. Shemiakov // Kryminalne pravo Ukrainy (Zahalna chastyna) / V. V. Khokhlova, O. P. Shemiakov: [navch. posibnyk]. – K. : Tsentri navchalnoi literatury, 2006. – S. 86–95.

17. Kryminalna vidpovidalnist yurydychnykh osib v Ukraini: pro et contra // Yurydychna hazeta. – 12 travnia 2013. – № 24. – 1.4. – 9.

18. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 2001 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – № 25–26. – St. 131.

19. Polnyj kurs ugolovnoho prava: V 5 t. / Pod red. dokt. jurid. nauk, prof., zasl. dejatelja nauk RF A.I. Korobeeva T. 1: Prestuplenie i nakazanie. – SPb : Juridicheskij centr Press, 2008. – 1133 s.

20. *Shnytko A. S.* Subiekt zlochynu zavidomo nezakonni zatrymannia, pryvid, domashnii areшт abo trymannia pid vartoiu // Yurydychna nauka (Index Copernicus SafetyLit, Social Science Research Network (SSRN)). – 2017. № 6. – S. 64–87.

21. *Lopashenko N. A.* Jekologicheskie prestuplenija : Kommentarij k glave 26 UK RF / N. A. Lopashenko. – SPb. : Juridicheskij centr Press, 2002. – 802 s.

22. *Piontkovskij A. A.* Prestuplenie v oblasti prirodnyh bogatstv / A. A. Piontkovskij // Kurs sovetskogo ugolovnoho prava. – T. V. – Nauka, 1971. – S. 513–544.

23. *Havrysh S. B.* Kryminalna vidpovidalnist za nezakonnu porubku lisu (st. 160 KK URSR) / S. B. Havrysh // Radianske pravo. – 1980. – № 7. – S. 32–33.

24. *Pisarev A.* Pravovaja ohrana i zashhita lesov / A. Pisarev // Sovetskaja justicija, 1982. – № 7. – S. 7–10.

25. *Pakutin V. D.* Otvetstvennost' za nezakonnuju vyrubku lesa / V. D. Pakutin // Socialisticheskaja zakonnost' – 1978. – № 11. – S. 40–42.

26. *Baulin Yu. V.* Zlochyny u sfer obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rečovyn, yikh analohiv abo prekursoriv ta inshi zlochyny proty zdorovia naselennia / Yu. V. Baulin // Kryminalnyi kodeks Ukrainy : naukovo-praktychnyi komentar' / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, S. B. Havrysh ta in.; Za zah. red. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. – K. : In Yure, 2003. – S. 830–899.

27. *Matvejchuk V. K.* Ugolovno-pravovaja bor'ba organov vnutrennih del s prestupnym zagrjazneniem vodnyh obektov : Uchebnoe posobie / V. K. Matvejchuk. – K. : NI i RIO Ukrainskoj akademii vnutrennih del, 1992. – 79 s.

28. *Ozhegov S. I.* Slovar' russkogo jazika : Ok. 5700 slov / Pod. red. chl.-korr. AN SSSR N. Ju. Shvedovoj. – 19 izd., ispr. – M. : Rus. jaz., 1987. – 846 s.

29. *Dal' V. D.* Tolkovyj slovar' zhivogo velikoruskogo jazyka: V 4 t. / V. I. Dal'. – M. : Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostrannyh i nacional'nyh slovarej, 1956. – T. 4. – 583 s.

30. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrajskoi movy / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. – K. – Irpin : VTF “Perun”, 2003. – 1440 s.

31. *Zdravomyslov B. V.* Dolzhnostnye prestuplenija. Ponjatje i kvalifikacija / B. V. Zdravomyslov. – M. : Jurid. lit., 1975. – S. 30–31.

32. *Matvejchuk V. K.* Utochnenie ponjatija subekta jekologicheskikh prestuplenij na sovremennom jetape razvitija obshhestva i gosudarstva / V. K. Matvejchuk // Problemy borotby zi zlochynnistiu v Ukraini : Tezy dopovidei i povidomlen; resp. nauk. konf. – K. : AN Ukrainy Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho, 1992. – S. 62–63.

33. *Melnyk M. I.* Zlochyny u sferi sluzhbovoi diialnosti / M. I. Melnyk // Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna : Pidruchnyk. (Yu. V. Aleksandrov, O. O. Dudorov, V. A. Klymenko ta in.) za red. M. I. Melnyka, V. A. Klymenka. – K. : Yurydychna dumka, 2004. – S. 491–513.

34. *Povelicyna P. F.* Ugolovno-pravovaja ohrana prirody v SSSR / P. F. Povelicyna. — M. : Jurid. lit., 1981. — 88 s.

35. *Havrysh S. B.* Kryminalno-pravova okhorona dovkillia v Ukraini. Problemy teorii, zastosuvannia i rozvytku kryminalnoho zakonodavstva / S. B. Havrysh. — K. : Instytut Zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2002. — 636 s.

36. *Osadchyi V. I., Cherniavskiy S. S.* Zlochyny proty pravosuddia / V. I. Osadchyi, S. S. Cherniavskiy // Naukovo-praktychnyi komentar Kyyminalnoho kodeksu Ukrainy / D. S. Azarov, V. K. Hryshchuk, A. V. Savchenko [ta in.]; za zah. red. O. M. Dzhuzhi, A. V. Savchenka, V. V. Cherneia. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 895–968.

37. *Benitskiy A. S., Shekhovtsov R. M.* Zlochyny proty pravosuddia / A. S. Benitskiy, R. M. Shekhovtsov // Kryminalne pravo (osoblyva chastyna) : pidruchnyk ; za red. O. O. Dudorova, Ye. O. Pysmenskoho. — [2-he vyd.]. — K. : «VD «Dakor», 2013. — S. 671–709.

38. *Tiutiuhin V. I.* Zlochyny proty dovkillia / V. I. Tiutiuhin // Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar: u 2 t. 2. : Osoblyva chastyna / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in.; za zah. red. V. Ya. Tytsiia, V. P. Pshonky, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. — 5-te vyd. dopov. — Kh. : Pravo, 2013. — S. 841–916.

39. *Tiutiuhin V. I.* Zlochyny, yaki posiahaiut na vidnosyny, shcho zabezpechuiut nalezhnu realizatsiiu konstyututsiinykh pryntsypiv zdiisnennia pravosuddia / V. I. Tiutiuhin // Kryminalne pravo Ukrainy : Osoblyva chastyna: pidruchnyk / Yu. V. Baulin, V. I. Borysov, V. I. Tiutiuhin ta in.; za red. prof. V. Ya. Tatsiia, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. — 4-te vyd., pererobl. i dopov. — Kh. : Pravo, 2015. — S. 570–581.

40. *Melnyk R. I.* Kryminalno-pravova kharakterystyka zavidomo nezakonnykh zatrymannia, pryvodu, areshtu ta trymannia pid vartoiu (st.371 KK Ukrainy: Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kand. yuryd. nauk; za spets. 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo / R.I. Melnyk. — Luhansk : Luhanskyi derzhavnyi un-t imeni E. O. Didorenka, 2008. — 221 S.

41. Pro poperednie uviaznennia : Zakon Ukrainy vid 30.06.1993r. № 3352-XII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1993. — № 35. — St. 360

42. Pro Viiskovu sluzhbu pravoporiadku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 7 bereznia 2002r. №3099-III / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2002. — № 32. — St.225.

43. Instruksiia pro orhanizatsiiu patrolno-postovoii sluzhby Viiskovoii sluzhboii pravoporiadku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy : Zatverdzheno nakazom Ministerstva Oborony Ukrainy vid 10.10.2016r. № 515 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. — 2016. — № 93. St. 3048.

44. Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 r. № 1698-VII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2014. — № 47 — St. 2051.

45. Polozhennia pro Natsionalnu politsiiu : zatverdzheno postanovoiiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 zhovtnia 2015 r. № 877 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. — 2015. — № 89. — St. 2971.

46. Polozhennia pro orhany dosudovoho rozsliduvannia Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy : Zatverdzheno Nakazom MVS Ukrainy 09. 08. 2012. № 686 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. — 2012. — № 84. — St. 3408

47. Instruksiia pro poriadok trymannia osib u spetsialno vidvedenykh mistsiakh dlia tymchasovoho trymannia (izoliatorakh tymchasovoho trymannia) Sluzhby bezpeky : Zatverdzheno Nakazom Sluzhby bezpeky Ukrainy vid 26. 07. 2008 № 589 // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. — 2008. — № 82. — St. 2790.

48. Instruksiiia pro poriadok preventyvnoho zatrymanna u raioni provedennia antyterorystychnoi operatsii osib, prychetnykh do terorystychnoi diialnosti, ta osoblyvoho rezhymu dosudovoho rozsliduvannia v umovakh voiennoho, nadzvychainoho stanu abo u raioni provedennia antyterorystychnoi operatsii: Zatverdzheno nakazom MVS Ukrainy, Heneralnoi prokuratury Ukrainy Sluzhby Bezpeky Ukrainy 26. 08. 2014 r. № 872 / 88 / 537 // Ofitsiyniy visnyk Ukrainy. — 2014. — № 67. — St. 1886.

49. Polozhennia pro dilnytsiu slidchoho izoliatora na terytorii vypravnoi kolonii : Zatverdzheno nakazom Derzhavnogo departamentu Ukrainy z pytan vykonannia pokaran vid 30.12. 2003 r. (iz zaminamy i dopovnenniamy nakazom vid 25. XI. 2009 r. № 275 // Ofitsiyniy visnyk Ukrainy. — 2004. — № 3. — St. 144.

50. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13. 04. 2012 № 4651-VI // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2013. — № 9—10 — St. 88

51. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov, and D j, prof N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D. A. Barilovitch. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center Press”, 2001. — 234 p.

52. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A. I. Lukashov; introduction by Y. I. Aidarov. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2001. — 298 p.

53. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A. M. Serebrennikova. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

54. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A. I. Korobeev. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 226 p.

55. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A. V. Zhmenya. — St. Petersburg : “Yuridichesky Center — Press”, 2002. — 366 p.

Харь І. О. Теоретичні підходи щодо визначення суб'єкта злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, передбаченого ст. 371 КК України

У статті піднімаються проблеми щодо визначення суб'єкта злочину завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою. Автор досліджує існуючі погляди на суб'єкт злочину, передбаченого статтею 371 Кримінального кодексу України, аналізує чинне законодавство, яке стосується цієї сфери. Пропонується авторське бачення суб'єкта цих злочинів.

Ключові слова: суб'єкт злочину, завідомо незаконний, арешт, привід, домашній арешт, тримання під вартою, уповноважена службова особа, слідчий, слідчий суддя, суд.

Харь И. А. Теоретические подходы к определению субъекта преступления заведомо незаконные задержания, привод, домашний арест или содержание под стражей, предусмотренного ст. 371 УК Украины

В статье поднимаются проблемы по определению субъекта преступления заведомо незаконные задержания, привод, домашний арест или содержание под стражей. Автор исследует существующие взгляды на субъект преступления, предусмотренного статьей 371 Уголовного кодекса Украины, анализирует действующее

законодательство, касающееся этой сферы. Предлагается авторское видение субъекта этих преступлений.

Ключевые слова: субъект преступления, заведомо незаконный арест, привод, домашний арест, содержание под стражей, уполномоченное должностное лицо, следователь, следственный судья, суд.

Khar I. Theoretical Approaches to the Definition of a Perpetrator of a Crime of Knowingly Unlawful Apprehension, Taking into Custody, Arrest or Detention Provided for in Article 371 of the Criminal Code of Ukraine

This article deals with the different aspects of the matter of defining a perpetrator of a crime of knowingly unlawful apprehension, taking into custody, arrest or detention. The author investigates the existing viewpoints on a perpetrator of a crime provided for in Article 371 of the Criminal Code of Ukraine, analyzes current legislation on the topic. The author's definition of a perpetrator of the mentioned crimes is suggested.

Keywords: Perpetrator of a Crime; Knowingly Unlawful Apprehension; Taking into Custody; Arrest or Detention; Authorized Official; Investigator; Investigating Judge; Court

Стаття надійшла до редакції 30.05.2018.

УДК 343.97:343.916

S. Denisov
N. Kovalenko

CRIMINOLOGICAL FEATURES OF COMBATANTS' WITH SIGNS OF POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER CRIMINALITY

С. Ф. Денисов
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології
Академії Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів*

Н. О. Коваленко
*кандидат юридичних наук, доцент,
директор ТОВ «Міжнародна юридична компанія «Консалтинг»,
м. Київ*

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОСТІ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ З ОЗНАКАМИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ

Постановка проблеми. З квітня 2014 року на Сході України триває антитерористична операція (далі – АТО) (з 1 травня 2018 року – «Операція об'єднаних сил»), в результаті проведення якої станом на 01 жовтня 2018 року 346340 осіб отримало статус учасника бойових дій [1]. Це багатотисячні маси людей, які повертаються в громадянське суспільство із численними особливостями мілітаризованої свідомості та стають потенційно нестабільними як соціальний елемент, що є проблемою не лише для окремого регіону проведення АТО, а для всієї країни загалом. У зв'язку із збільшенням кількості осіб, які страждають на бойові посттравматичні стресові розлади (далі – ПТСР), посилення тяжкості скоєних ними злочинів, високої соціальної значимості таких деліктів, увагою суспільства до цих фактів при недостатньому розумінні специфічності даного контингенту та неможливості застосування до нього тих самих вимог, що й до «звичайних» правопорушників, постає необхідність поглибленого вивчення феноменологічних особливостей прояву ПТСР як

одного з фонових явищ злочинності та необхідності вирішення практичних питань, пов'язаних із запобіганням вчинення ними протиправних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, показав, що перші ґрунтовні дослідження механізмів розвитку ПТСР в межах вивчення так званого «в'єтнамського синдрому» здійснювали М. J. Horowitz, M. D. Blum, S. S. Becker, C. Hiroto, C. Schaefer, J. Wieson та інші. Окремі питання вчинення злочинів учасниками бойових дій з ознаками ПТСР, в тому числі в межах питання запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби, у вітчизняній науці вивчали О. М. Артеменко, М. М. Бакалейник, В. С. Батиргареева, В. М. Бесчастний, В. К. Грищук, О. М. Джу́жа, Ю. П. Дзюба, В. Л. Лине́вич, М. І. Мельник, Д. О. Назаренко, М. І. Панов, Ю. М. Тарасенко, М. І. Хавронюк та інші. Питання впливу «бойового» ПТСР на соціальну поведінку особи є актуальними і для сучасної зарубіжної науки [14, 15, 16, 17, 18]. Разом з цим, слід звернути увагу на відсутність фундаментальних робіт з дослідження кримінальної поведінки комбатантів та осіб, що повернулись із зони бойових дій, залишається чимало питань, які потребують додаткового вивчення, що пояснюється як складністю вказаної тематики, її новизною, так і характером сучасних суспільних процесів, як чинників впливу на злочинність.

Метою статті є дослідження особливостей кримінальної поведінки осіб-учасників бойових дій, зокрема АТО, з ознаками посттравматичного стресового розладу та визначення основних напрямків запобігання злочинності цієї категорії осіб.

Основні результати дослідження. Термін «посттравматичний стресовий розлад» зазвичай пов'язують з ім'ям американського психоаналітика А. Карднера, за результатами дослідження якого у 1980 році цей вид порушень психічного стану внесено до класифікації психічних розладів [2, с. 45]. Сьогодні його називають однією з найбільш частих та несприятливих форм психічних розладів в осіб, які пережили небезпечні для життя ситуації. ПТСР посідає центральне місце серед так званих «нових пограничних психічних розладів», що їх виокремлюють останніми десятиріччями.

Результати досліджень, проведених Інститутом неврології, психіатрії та наркології АМН України, доводять, що у всіх осіб, які пережили важку психічну травму у вигляді насильства проти особистості (замах на вбивство, завдання тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтування, торгівля людьми та ін.), виникали порушення психічного здоров'я або у вигляді повного варіанту ПТСР (56% обстежених), або його окремих ознак (44%). У жінок – жертв торгівлі людьми – ці показники були найвищими: у 60% – ПТСР, у 40% – окремі симптоми. У 19% ветеранів війни в Афганістані було виявлено клінічний варіант ПТСР, окремі симптоми – у 25%. Відповідно у 14% ліквідаторів аварії на ЧАЕС діагностувалося ПТСР, у 21% – окремі симптоми [3, с. 33].

Що стосується формування ПСТР безпосередньо в учасників локальних військових дій, за оцінками різних дослідників, такими розладами страждають від 15 до 54% осіб, які зазнали бойового стресу [4, с. 32]. За даними Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних сил України,

ознаки ПТСР спостерігають у кожного четвертого учасника антитерористичної операції на Донбасі [5]. У той же час, Л. Й. Гуменюк та О. В. Федчук наводять статистичні дані, згідно з якими на сьогодні серед українських військових показник психогенних втрат сягає майже 80%, і приблизно в 30–40% випадків це можуть бути незворотні втрати, коли психологічні проблеми трансформуються у психіатричні. «Військовослужбовці фактично не здатні виконувати завдання в зоні АТО і становлять небезпеку для оточуючих», — зазначають дослідники [6, с. 229]. Розглядаючи дане питання, О. М. Артеменко стверджує, що «майже усі військовослужбовці із досвідом участі у бойових діях страждають на ПТСР» [57, с. 90]. Така неузгодженість даних, зумовлена, на нашу думку, як відсутністю цілеспрямованих досліджень з цього питання, так і тим, що ПТСР не стільки клінічне, скільки соціально орієнтоване поняття.

Як вбачається, у будь-якому разі в умовах реальних бойових дій з урахуванням постійного стресу формується тривожність, стійке сприйняття навколишньої обстановки як потенційно небезпечної, знижується цінність людського життя, а також особиста відповідальність за соціальні наслідки своїх дій, що в цілому негативно впливає на здатність до регуляції та контролю своїх дій та може призвести до реальної криміналізації поведінки таких осіб.

Досліджуючи проблеми протиправної поведінки осіб із посттравматичними стресовими розладами, постраждалих у результаті антитерористичної операції, Г. В. Олійников зазначає, що в окремих осіб простежується безвідповідальність, вірогідність вчиняти протиправні дії, виявляючи схильність до кримінальних правопорушень. Ймовірна негативна агресивність, жорстокість, грубість, зухвалість, цинізм, завищена самооцінка, самовпевненість, самозначимість, що їм усі зобов'язані та заборгували. До них приєднується довірливість, стан пригніченості, боязкості, з різними видами амнезії, «неспроможність», тобто вони можуть виступати і жертвами злочинів [8, с. 127].

Як вірно зазначає В. Бесчастний, означені вище особистісні деформації здебільшого стають імпульсом до розвитку агресивних та суїцидальних схильностей: після повернення із зони АТО на тлі означених набутих рис з'являються суїцидальні думки, загострюється почуття безвиході, безперспективності та несправедливості, тривожності. Труднощі із соціальною реінтеграцією, реадаптацією, що з'являються як наслідок розвитку зазначених якостей, продукують підвищену агресивність як по відношенню до об'єктів зовнішнього середовища, так і по відношенню до себе [9, с. 249–250].

Доречно звернути увагу і на той факт, що більша частина кримінальних правопорушень вчиняється у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Головний консультант Групи Помпиду Ради Європи Роберт Телтзроу в своїй доповіді на Підсумковому круглому столі «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні» наголосив, що близько 80% осіб з діагнозом ПТСР, які не отримують вчасної і кваліфікованої допомоги, починають зловживати алкоголем та іншими психоактивними речовинами [5].

При чому алкоголізація їх організму відбувається більш помітно й глибоко. Наприклад, алкогольна залежність організму з'являється у постражда-

лих від ПТСР за 4–5 тижнів, що в 10–12 разів вище, ніж у людини без наявності подібних розладів [7, с. 90].

Означені вище особистісні деформації здебільшого стають імпульсом до розвитку агресивних та суїцидальних схильностей: після повернення із зони АТО на тлі означених набутих рис з'являються суїцидальні думки, загострюється почуття безвиході, безперспективності та несправедливості, тривожності. Як зазначає В. Бесчастний, труднощі із соціальною реінтеграцією, реадптацією, що з'являються як наслідок розвитку зазначених якостей, продукують підвищену агресивність як по відношенню до об'єктів зовнішнього середовища, так і по відношенню до себе [9, с. 249–250].

Такі висновки науковців корелюється з даними офіційної статистики. Так, Головний військовий прокурор А. Матіос повідомив, що за весь період проведення АТО військовими прокуратурами в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 27200 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення та злочини, які скоїли 43 тисячі військовослужбовців. Станом на 01 травня 2018 року здійснювалось досудове розслідування у 5 179 кримінальних провадженнях стосовно учасників АТО, з яких лєвова доля злочинів була вчинена в стані важкого алкогольного сп'яніння. 8 200 учасників АТО відбувають покарання в місцях позбавлення волі, 20 100 учасникам бойових дій на Донбасі повідомлено про підозру у скоєнні кримінальних правопорушень [10].

Доречно наголосити, що наведена статистика охоплює лише злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), більша частина протиправних дій просто не фіксуються. Так само, Єдиний звіт про кримінальні правопорушення не містить даних про вчинення злочинів окремими суб'єктами, зокрема учасниками бойових дій, отже, відповідна статистика, на жаль, не ведеться. Не передбачено статистичною звітністю також збір та узагальнення інформації щодо кількості осіб, які мають статус учасника бойових дій та утримуються в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України. Таким чином, динаміка злочинності осіб-учасників бойових дій на Донбасі, в тому числі із ознаками ПТСР, офіційно взагалі не відстежується, що апріорі унеможливорює розробку зовнішньої і внутрішньої стратегії запобігання злочинності у цій сфері.

У той же час, типовими кримінальними правопорушеннями досліджуваної категорії осіб є, зокрема, тяжкі злочини — вбивства, умисні тяжкі тілесні ушкодження з використанням вогнепальної чи холодної зброї, зокрема й щодо членів сім'ї, хуліганство, незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, бандитизм, терористичні акти, створення незаконних збройних формувань тощо.

При вивченні матеріалів кримінальних справ та судових рішень звертає на себе увагу те, що поведінка учасників АТО, які скоїли тяжкі злочини, відрізняється своєю непередбачуваністю, імпульсивністю, брутальністю, явним невідповідністю реакції спровокував їй приводу.

Як типовий приклад скоєння тяжкого злочину особою-учасником бойових дій, в якого діагностований ПТСР, наведемо справу № 756/10060/17, у

якій вироком Оболонського районного суду міста Києва за скоєння злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України, засуджений учасник АТО, котрий за зроблене йому зауваження завдав численних ударів ногами і руками в голову охоронця автомобільної стоянки, чим заподіяв йому тяжкі тілесні ушкодження, від яких останній помер. За даними висновку судово-психіатричного експерта, як у період скоєння кримінального правопорушення, так і на дату постановлення вироку, обвинувачений виявляв ознаки посттравматичного стресового розладу (згідно з МКХ-10, шифр Б 43.1) [11].

У контексті зазначеного доречно навести окремі результати кримінологічного дослідження, проведеного М. М. Бакалейник, яка дослідила 110 чоловіків з «бойовим» ПТСР, які скоїли протиправні дії, у зв'язку з чим були притягнуті до кримінальної відповідальності та щодо них проводились судово-психіатричні експертизи. За даними, наведеними дослідницею, у 75% випадках агресивні дії супроводжувалися актуалізацією стереотипів реагування на загрозу з легкістю вивільнення агресивних дій, а в ряді випадків — автоматизованих бойових навичок і стереотипів поведінки, набутих під час участі в бойових діях [4, с. 123–124].

Актуальним видається питання, чому в одних людей, які потрапили в ситуацію, пов'язану зі смертю або загрозою смерті, починає формуватись ПТСР, в той час як в інших — ні? Іншими словами, що є тими «факторами ризику» розвитку ПТСР, що є надійними предикторами його розвитку.

На основі багатофакторного аналізу наведених даних М. М. Бакалейник виділяє такі предиктори кримінальної поведінки комбатантів з посттравматичним стресовим розладом: 1) переважання в клінічній картині посттравматичного стресового розладу симптомів «вторгнення» і «гіперзбудливості»; 2) наявність органічного ураження головного мозку; 3) психічна патологія, в тому числі зловживання алкоголем та наркотичними засобами; 4) спадкова обтяженість психічними захворюваннями; 5) збудливі риси при формуванні особистості, психічні порушення до формування посттравматичного стресового розладу; 6) відсутність постійного місця роботи; 7) тривалі і повторні відрядження в зони збройних конфліктів; 8) відсутність реабілітаційних заходів після виведення з зони збройного конфлікту [4, с. 126–130].

Безумовно, сама по собі наявність окремих проявів та ознак ПТСР, так само як і будь-яка індивідуальна асоціальна поведінка, не можуть розглядатися як фатальне неминуче передумання злочину. Проте, несприятливі тенденції у рівні, структурі, коефіцієнтах останніх виявляють достатньо міцні кореляційні зв'язки з рівнем наркотизації, алкоголізації, суїцидальності, насильства в сім'ї та деякими іншими асоціальними явищами, які, таким чином, стають фоновими для злочинності.

Відтворення асоціальної діяльності у поведінці особи з проявами синдрому ПТСР суттєво деформує її особистісні характеристики. Негативні показники останніх, впливаючи на установки особистості, її світоглядні позиції, є об'єктивним підґрунтям для організації життєдіяльності в цілому, в тому числі й на маргінальному рівні з ризиками криміногенного та іншого деструктивного характеру. Таким чином, асоціальна поведінка, яка становить суть

фонових для злочинності явищ, є і наслідком і причиною наростання тривожності особистості, а врешті-решт, і в суспільстві в цілому, долучаючись при цьому до процесу криміногенної детермінації.

Метою будь-якого кримінологічного дослідження є формування шляхів і заходів запобігання злочинності. Утім, як слушно зазначає А. І. Долгова, в усіх випадках важлива конкретизація об'єкта попереджувальної діяльності у певних умовах місця і часу, стосовно тих чи інших кримінальних проявів [12, с. 285–286].

Не зважаючи на наявну проблему, пов'язану з появою в суспільстві нової специфічної категорії осіб, які повернулися із зони бойових дій певними з певними ознаками деліквентної поведінки, на сьогодні питаннями дослідження проблеми ПТСР займаються, передусім, психологи та медики. Нажаль, ця численна група потенційних правопорушників, на даний час залишається поза увагою кримінологів.

Необхідно зазначити, що у контексті досліджуваного питання належить виходити із специфіки формування ПТСР, психофізіологічних та психологічних особливостей досліджуваної категорії осіб, що негативно впливають та їх свідомість, а також обмежених строків ефективності застосування превентивних та коригуючих заходів психічної реабілітації військовослужбовців. Так, 64,2% правопорушень було вчинено комбатантами у перші 3 роки після формування у них ПТСР. Максимальний відсоток правопорушень (27,5%) був вчинений протягом 1 року після формування ПТСР [4, с. 124].

На нашу думку, заходи запобігання вчиненню злочинів учасниками збройних конфліктів з ознаками ПТСР слід реалізовувати на трьох рівнях:

1) до мобілізації — шляхом розробки і реалізації програм, спрямованих на патріотичне виховання молоді; ранньої діагностики осіб, професійно непридатних для безпосередньої участі в бойових діях та до дій у вкрай небезпечних умовах в цілому тощо;

2) безпосередньо під час проходження військової служби — шляхом проведення заходів, направлених на підвищення психологічної стійкості військовослужбовців; навчання основам психології стресу, роз'яснення механізму його протікання; навчання прийомам і методам організації психологічної допомоги при гострих психоемоційних стресових реакціях та ін.;

3) після повернення із зони бойових дій та/або службових відряджень — шляхом профілактики і корекції наслідків ПТСР.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 475-р схвалено Концепцію Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року [13]. У результаті виконання зазначеної Програми передбачається створити систему реабілітації та реадaptaції учасників антитерористичної операції, здатну надавати послуги понад 350 тисяч осіб із забезпеченням проведення моніторингу їх фізичного та психологічного стану, адаптації у суспільні процеси, в тому числі у формі працевлаштування та зайнятості, та реагування на їх потреби у зазначених сферах. Така система може стати модельною для організації реабілітації інших цільо-

вих груп населення (осіб, які постраждали від природних або техногенних катастроф, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій населення).

Таким чином, на загальнодержавному рівні перші кроки в напрямку вирішення проблем досліджуваної категорії осіб вже зроблені, хоча фактично на даний час програма не прийнята, а відповідні питання, певною мірою, намагаються вирішити в рамках регіональних програм та силами окремих волонтерів, як бачимо, не досить успішно.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу дійти висновку, що на сьогодні в країні немає ні чіткої державної стратегії допомоги особам, які перебувають чи повернулися із зони збройного конфлікту, ні досвідчених фахівців, ні розуміння суспільства про масштаби і серйозність цієї проблеми.

Унаслідок триваючого збройного конфлікту на Сході України перед кримінологами постають нові завдання, пов'язані з дослідженням кримінальної поведінки учасників бойових дій, в тому числі учасників АТО, причин і умов вчинення ними злочинів, аналізом характеру злочинних діянь, особи злочинця, а тому подальші дослідження у цій сфері є вкрай актуальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформація щодо надання статусу учасника бойових дій : Офіційний веб-сайт Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://dsvv.gov.ua/dostup-do-publichnoji-informatsiji/informatsiya-schodo-nadannya-statusu-uchasnykabojovuyh-dij.html>(дата звернення: 01.10.2018).

2. *Линевич В. Л.* Посттравматические стрессовые расстройства — фактор суцидального риска / В. Л. Линевич // Психопедагогика в правоохранительных органах. — 2015. — № 2(61). — С. 45—48.

3. *Волошин П. В., Шестопалова Л. Ф., Подкорытов В. С.* Посттравматические стрессовые расстройства: проблемы лечения и профилактики / П. В. Волошин, Л. Ф. Шестопалова, В. С. Подкорытов // Международный медицинский журнал. — 2004. — № 1. — Том. — 10. — С. 33—37.

4. *Бакалейник М. М.* Клинические и социальные особенности комбатантов с посттравматическим стрессовым расстройством, совершивших противоправные действия : дис. на соискание ученой степени канд. мед. наук : спец. 14.00.08 / М. М. Бакалейник. — М., 2005. — 159 с.

5. *Тимошенко А.* Посттравматичний синдром: як повернути до мирного життя демобілізованих воїнів АТО та звільнених бранців / А. Тимошенко [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mind.ua/openmind/20180077-posttravmatichnij-sindrom-yak-povernuti-do-mirnogo-zhittya-demobilizovanih-voyniv-ato-ta-zvilnenih-bra>(дата звернення: 20.09.2018).

6. *Гуменюк Л. Й., Федчук О. В.* Дослідження посттравматичного стресового розладу і напрямків психореабілітації постраждалих від воєнних психотравм / Л. Й. Гуменюк, О. В. Федчук // Науковий вісник Львівського університету внутрішніх справ. — 2016. — № 1. — С. 228—240.

7. *Артеменко О. М.* Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти порядку проходження військової служби : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. М. Артеменко — Х., 2018. — 224 с.

8. Олійников Г. В. Психогенії та протиправна поведінка осіб із посттравматичними стресовими розладами, постраждалих у результаті антитерористичної операції / Г. В. Олійников // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. — 2017. — № 2. — Том. — 2. — С. 124–129.

9. *Бесчастний В.* Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні / В. Бесчастний // Підприємництво, господарство і право. — 2017. — № 2. — С. 245 – 250.

10. Шокующая статистика: 43000 участников АТО є злочинцями [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://04744.info/novini/novyny-rahionu/item/27552-shokuyucha-statystyka-43-tysyachi-uchasnykiv-ato-ye-zlochyntsyamy> (дата звернення: 15.09.2018).

11. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73821696> (дата звернення: 28.09.2018).

12. *Долгова А. И.* Криминология : краткий учебный курс / А.И. Долгова. — 4-е изд., перераб. и доп. — М. : НОРМА, 2018. — 368 с.

13. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 475-р “Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250138251>.

14. *Beals J., Manson S. M., Shore J. H., Friedman M., Ashcraft M., Fairbank J. A., et al.* The prevalence of posttraumatic stress disorder among American Indian Vietnam veterans: disparities and context. *Trauma Stress.* — 2002. — № 15. — P. 89–97.

15. *Berger O., McNeil D. E., Binder R. L.* PTSD as a criminal defense: a review of case law // *The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law.* — 2012. — 40(4). — P. 509–521.

16. *Gansell E.* Military Service-related PTSD and the Criminal Justice System: treatment as an alternative to incarceration. *Gansel Proof V4.* 12/2/2013. — P. 147–184 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://weblaw.usc.edu/why/students/orgs/ilj/assets/docs/10%20-%20Gansel.pdf>

17. *Resnik H. S., Kilpatrick D. G.* Crime-related PTSD: emphasis on adult general population samples // *PTSD Research Quarterly.* — The National Center for Post-Traumatic Stress Disorder [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ptsd.va.gov/professional/newsletters/research-quarterly/V5N3.pdf>

18. *Ulric I.* Über PTSD und Gruppen-psychotherapiemit Menschen, die durch Krieg traumatisiert sind. Die kroatische Erfahrung. // *Trauma und Gruppe. Arbeitshefte Gruppenanalyse. Furderverein Gruppentherapie e.v. Munster* : 2000. — P. 87–109.

REFERENCES

1. Informatsiia shchodo nadannia statusu uchasnyka boiovykh dii : Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sluzhby Ukrainy u spravakh veteraniv viiny ta uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://dsvv.gov.ua/dostup-do-publichnoji-informatsiji/informatsiya-schodo-nadannya-statusu-uchasnyka-bojovyh-dij.html>(datazvernennia: 01.10.2018).

2. *Linevich V. L.* Posttravmaticheskie stressovye rasstrojstva — faktor suciidal'nogo riska / V. L. Linevich // *Psihopedagogika v pravoohranitel'nyh organah.* — 2015. — № 2(61). — S. 45–48.

3. *Voloshin P. V., Shestopalova L. F., Podkorytov V. S.* Posttraumaticheskie stressovye rasstrojstva: problemy lechenija i profilaktiki / P. V. Voloshin, L. F. Shestopalova, V. S. Podkorytov // *Mezhdunarodnyj medicinskij zhurnal.* — 2004. — № 1. — Tom. — 10. — S. 33–37.

4. *Bakalejnik M. M.* Klinicheskie i social'nye osobennosti kombatanov s posttraumaticheskim stressovym rasstrojstvom, sovershivshih protivopravnye dejstvija : dis. na soiskanie uchenoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.00.08 / M. M. Bakalejnik. — M., 2005. — 159 s.

5. *Timoshenko A.* Posttraumatichnij sindrom: yak povernuty do myrnoho zhyttia demobilizovanykh voyniv ATO ta zvilnenykh brantsiv / A. Tymoshenko [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <https://mind.ua/openmind/20180077-posttraumatichnij-sindrom-yak-povernuti-do-mirnogo-zhittya-demobilizovanih-voyniv-ato-ta-zvilnenih-bra>(data zvernennia: 20.09.2018).

6. *Humeniuk L. Y., Fedchuk O. V.* Doslidzhennia posttraumatichnoho stresovoho rozladu i napriamkiv psykhereabilitatsii postrazhdalykh vid voienykh psykhotravm / L. Y. Humeniuk, O. V. Fedchuk // *Naukovyi visnyk Lvivskoho universytetu vnutrishnikh sprav.* — 2016. — № 1. — S. 228–240.

7. *Artemenko O. M.* Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia zlochynam proty poriadku prokhozhdzhennia viiskovoi sluzhby : dys. na zdobuttia naukovoho stupenia kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.08 / O. M. Artemenko — Kh., 2018. — 224 s.

8. *Oliinykov H. V.* Psykhohenii ta protypravna povedinka osib iz posttraumatychnymy stresovymy rozladamy, postrazhdalykh u rezultati antyterorystychnoi operatsii / H. V. Oliinykov // *Aktualni problemy vitchyznanoi yurysprudentsii.* — 2017. — № 2. — Tom. — 2. — S. 124–129.

9. *Beschastnyi V.* Kryminolohichniy analiz suchasnykh tendentsii zlochynnosti v Ukraini / V. Beschastnyi // *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo.* — 2017. — № 2. — S. 245–250.

10. Shokuiucha statystyka: 43000 uchasykiv ATO ye zlochyntsiamy [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://04744.info/novini/novyny-rehionu/item/27552-shokuyucha-statystyka-43-tysyachi-uchasykiv-ato-ye-zlochyntsyamy> (data zvernennia: 15.09.2018).

11. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73821696> (data zvernennia: 28.09.2018).

12. *Dolgorova A. I.* Kriminologija : kratkij uchebnyj kurs / A. I. Dolgorova. — 4-e izd., pererab. i dop. — M. : NORMA, 2018. — 368 s.

13. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.07.2017 r. № 475-r “Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi prohramy z fizychnoi, medychnoi, psykholohichnoi rehabilitatsii i sotsialnoi ta profesiinoi readaptatsii uchasykiv antyterorystychnoi operatsii na period do 2022 roku” [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250138251>.

14. *Beals J., Manson S. M., Shore J. H., Friedman M., Ashcraft M., Fairbank J. A., et al.* The prevalence of posttraumatic stress disorder among American Indian Vietnam veterans: disparities and context. *Trauma Stress.* 2002. № 15. P. 89–97.

15. *Berger O., McNiel D. E., Binder R. L.* PTSD as a criminal defense: a review of case law // *The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law.* — 2012. 40(4). — P. 509–521.

16. *Gansell E.* Military Service-related PTSD and the Criminal Justice System: treatment as an alternative to incarceration. *Gansell Proof V4.* 12/2/2013. — P. 147–184

[Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <https://weblaw.usc.edu/why/students/orgs/ilj/assets/docs/10%20%20Gansel.pdf>

17. Resnik H. S., Kilpatrick D. G. Crime-related PTSD: emphasis on adult general population samples // PTSD Research Quarterly. — The National Center for Post-Traumatic Stress Disorder [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <https://www.ptsd.va.gov/professional/newsletters/research-quarterly/V5N3.pdf>

18. Ulric I. Uber PTSD und Gruppen-psychotherapiemit Menschen, die durch Krieg traumatisiert sind. Die kroatische Erfahrung. // Trauma und Gruppe. Arbeitshefte Gruppenanalyse. Furderverein Gruppentherapie e.v. Munster : 2000. — P. 87—109.

Денисов С. Ф., Коваленко Н. О. Кримінологічні особливості злочинності учасників бойових дій з ознаками посттравматичного стресового розладу

У статті розпочато дослідження причин і особливостей кримінальної поведінки осіб-учасників бойових дій, зокрема АТО, з ознаками посттравматичного стресового розладу. Визначені основні напрямки попередження злочинності цієї категорії осіб.

Ключові слова: посттравматичний стресовий розлад, злочинність, учасник бойових дій, психічні розлади, запобігання злочинності.

Денисов С. Ф., Коваленко Н. О. Кримінологические особенности преступности участников боевых действий с признаками посттравматического стрессового расстройства

В статье положено начало исследованию причин и особенностей криминального поведения лиц-участников боевых действий, в частности АТО, с признаками посттравматического стрессового расстройства. Определены основные направления предупреждения преступности этой категории лиц.

Ключевые слова: посттравматическое стрессовое расстройство; преступность; участник боевых действий; психические расстройства; предупреждение преступности.

Denisov S., Kovalenko N. Criminological Features of Combatants' with Signs of Post-Traumatic Stress Disorder Criminality

The article started the study of the causes and characteristics of criminal activity of the persons participating in hostilities, in particular, the anti-terrorist operation, with signs of post-traumatic stress disorder. The main directions of crime prevention in this category of persons are defined.

Keywords: Post-traumatic Stress Disorder; Criminality; Combatant; Mental Disorders; Crime Prevention

Стаття надійшла до редакції: 25.05.2018.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО
УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО
CRIMINAL EXECUTIVE RIGHT

УДК 340.12(477)

S. Hlushchenko
A. Soloviova

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЩОДО УТРИМАННЯ ДІТЕЙ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ
ТА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

С. В. Глущенко
Доктор юридичних наук
А. М. Соловійова
Кандидат юридичних наук, доцент

CHILD MAINTENANCE OBLIGATIONS
UNDER THE LEGISLATION OF UKRAINE
AND SOME FOREIGN COUNTRIES

Formulation of the problem. The first step towards approximation of the domestic system of executive bodies to the standards of the European community has been made. Ukraine has a mixed model of executive service, in which not only state but also private executors can execute judgments and decisions of other bodies. Child maintenance is the legal obligation a parent has, to provide on-going financial or material support towards his or her child's everyday living costs for example food, shelter, schooling and clothing.

Analysis of recent research and publications. A significant contribution to the study of the institution of child maintenance made by such scientists as N. Ershov, Z. Romovskaya, V. Ryasentsev, S. Fursa, A. Pergament, M. Masievich and others.

Key research findings. How much child maintenance should be required? The British public thinks, on average, that both mothers' and fathers' incomes should be taken into account when setting the amount of child maintenance, a father should pay.

How is child maintenance worked out in some foreign countries? In most cases, we follow six steps when we work out how much child maintenance a paying parent must pay.

Step 1 – Income. We find out a paying parent's yearly gross income or we check if they are getting benefits.

Step 2 – Things that affect income. We check for certain things that could change this gross income amount, such as pension payments, or other children who the paying parent supports. We also convert the yearly gross income amount to a weekly figure

Step 3 – Child maintenance rates. We apply one of four rates, based on the amount of gross weekly income.

Step 4 – Children we take into account.

We take into account the number of children who the paying parent must pay child maintenance for and any family-based arrangements.

Step 5 – Weekly amount of child maintenance. Using information from the first four steps, we make a decision about a weekly child maintenance amount.

Step 6 – Shared care. Finally, if this applies, we make a deduction to this weekly amount of child maintenance depending on the average number of ‘shared care’ nights a week. ‘Shared care’ is when a child a paying parent must pay child maintenance for stays overnight with them.

The Constitution of the Republic of Poland (Act of 2 April 1997, Journal of Statutes 1997, no. 78, item 483, with subsequent amendments) (CRP) guarantees fundamental family rights by stipulating that Poland protects:

Family, maternity and parenthood (Article 18, CRP).

Welfare of the child (Articles 71 and 72, CRP).

Family life (Articles 47 and 48, CRP).

The concept of domicile involves a permanent, factual location of the party within Poland. Domicile of a natural person is a place (for example, a city or village) where a person stays with the intention to remain there permanently (Article 25, Polish Civil Code (PCC)). Temporary absences will not destroy domicile.

The domicile of a minor child under parental authority is the domicile of his parents or of the parent who has exclusive parental authority or to whom the exercise of parental authority is entrusted. If both parents have equal parental authority and have separate domiciles, the domicile of the child is with the parent with whom a child permanently resides. If the child does not reside permanently with either of the parents, the guardianship court will decide on its domicile (Article 26, PCC).

The notion of habitual residence is based strictly on the factual situation. It is not thought of in permanent terms. A residence may be a place where a person lives for any period of time. One can have several residences, but only one domicile (Article 27, PCC). The Polish court has jurisdiction to hear cases where the defendant has domicile or factual residence in Poland (Article 1103, PCCP). For the application of domicile and factual residence to the jurisdiction in relation to divorce, finances and children, see Question 2. What are the main requirements for local courts to have jurisdiction in relation to divorce, property and children proceedings?

In relation to divorce and children proceedings within the EU (except Denmark), Article 3(1) of the Brussels II Regulation rules on jurisdiction apply. For non-EU countries the issue of jurisdiction is regulated in Articles 1103 and 1106 of the PCCP. Generally, court cases belong to Polish jurisdiction if a defendant

has a domicile or habitual residence in the territory of the Republic of Poland (Article 1103, PCCP). However, Polish courts also have jurisdiction over the subject matter of matrimonial and marital property proceedings if either:

Both spouses had their last domicile or their last habitual residence in Poland, if one of them still has domicile or habitual residence in Poland.

The plaintiff spouse had, for at least one year preceding the initiation of proceedings, domicile or residence in Poland.

The plaintiff spouse is a Polish citizen and had for at least six months preceding the initiation of proceedings, domicile or residence in Poland.

Both spouses are Polish citizens. Polish jurisdiction is exclusive if both spouses are Polish citizens and have domicile and habitual residence in the Republic of Poland (Article 11031 § 2, PCCP). Polish jurisdiction in matrimonial cases also includes parental authority disputes over common minor children (Article 11031 § 3, PCCP). Polish courts' jurisdiction over the subject matter of parents and children is based on domicile or habitual residence of a particular child (Article 1103, PCCP). Last year, the Ministry of Justice of Ukraine launched the initiative other people's # ЧужихДітейНеБуває (OtherPeople'sChildrenDoNotHappen), in the framework of which the legislation was adopted, which greatly increased the responsibility of malicious insolvent alimony.

Parents or other persons raising a child should create living conditions that will be sufficient for physical, intellectual, moral, cultural, spiritual and social development of the child.

The Maintenance Act (5:09) governs the law of maintenance in Zimbabwe. Contrary to the belief of many, men can also claim maintenance from women depending on the facts, for example the children live with their father. After all it is the legal obligation of both parents to support their children. Maintenance is paid for children below the age of 18 years, or a person who is over the age of 18 but is not yet self-sufficient or able to look after themselves. Maintenance for a child is claimed on behalf of the child by either parent or by whoever is taking care of that child or children. A child who is over 18 and still a dependant has to claim maintenance in their personal capacity. One can approach the Magistrates Court, sitting as the maintenance court and in some cases the Chief's court depending on the circumstances.

The last four decades have seen a tripling in the proportion of single parent households, from eight per cent in 1971 to 21 per cent in 2011 (Office for National Statistics, 2013). About one in three British children have experienced parental separation (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2012). Most children of separated parents live primarily with one of them, called the 'parent with care'. The parent with care is the mother in 97 per cent of cases (Department for Work and Pensions, 2010a). Although the other parent is called the 'non-resident parent', he often retains contact and may have his children for overnight visits. For ease of reference, we therefore use the shorthand of 'mothers' and 'fathers' to refer to parents with care and non-resident parents respectively.

The Ministry of Justice of Ukraine for the last year has been especially concerned with the protection of the rights of children, especially those who are

raised in single-parent families. As one of the most pressing problems in the field of children's rights protection is the problem of proper material provision, which is most acute for children who are raised in single-parent families. Parents or other persons raising a child should create such living conditions that will be sufficient for the physical, intellectual, moral, cultural, spiritual and social development of the child.

The Ministry of Justice of Ukraine has always paid particular attention to ensuring the interests of children. The Office implements a series of initiatives aimed at protecting their rights. Liquidation of arrears of alimony payments is one of the key and priority directions of the Ministry of Justice's work.

The amount of funds collected under the executive documents on the payment of alimony as of July 20, 2018 is 2 139 509 983.

The number of children who benefited from alimony in 2018 is 505,785.

At the same time UAH 4 230.1 was charged for one child per month.

We did not stop there, the following package of draft laws aimed at protecting the rights of children was developed. On July 3, 2013, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted The Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning the Creation of Economic Preconditions for Strengthening the Protection of the Right of the Child to Proper Maintenance». The law will come into force on August 28, 2018. Its focus is not only on strengthening the responsibility of those who dodge alimony, but also on the incentive and support of those parents who faithfully fulfill their parental responsibility.

The Ministry of Justice developed a system to encourage unscrupulous parents to fulfill their parental responsibilities. Therefore, I would like to draw attention to the fact that one of the innovations of the second package of laws aimed at strengthening the institution of responsible parenting was the introduction of penalties for the arrears of alimony payment.

If a person who is liable to pay maintenance has an aggregate amount of debt greater than the amount of the corresponding payments for 1 year, then on such person the performer by way of passing the resolution imposes a fine of 20% of the amount owed by the alimony payer.

For example, if a person is obliged to pay alimony monthly in the amount of 2000 hryvnias, but such a person will evade their payment and, as a result, the amount of debt will reach the amount of payments for 1 year, and in this case, such amount will amount to 24 000 hryvnia (2000 hryvnias x 12 months = 24 000 hryvnias), a fine of 20% of this amount will be imposed on the executor, namely UAH 4,800 (24,000 / 100 x 20% = UAH 4800). Thus, the total amount that will be charged to the debtor in the event of arrears will be UAH 28,800.

In the future, an order imposing a fine will be imposed by the executor in the event of an increase in the amount owed, the aggregate amount of which exceeds the amount of alimony payments for 1 year. And then these funds will be transferred to the collector.

Consequently, such a system will encourage unscrupulous parents to fulfill their primary responsibility for their own children, otherwise they will have negative financial implications. At the same time, the charging of fines to the payer

will be a kind of compensation for the late receipt of funds necessary for the proper maintenance of the child.

Conclusion. Thus, child maintenance can be paid to the father or the mother, depending on who is looking after the children. Most children of separated parents live primarily with one of them, called the 'parent with care'. The parent with care is the mother in 97 per cent of cases. Although the other parent is called the 'non-resident parent', he often retains contact and may have his children for visits. As one of the most pressing problems in the field of children's rights protection is the problem of proper material provision, which is most acute for children who are raised in single-parent families. Parents or other persons raising a child should create such living conditions that will be sufficient for the physical, intellectual, moral, cultural, spiritual and social development of the child.

BIBLIOGRAPHY

1. How we work out child maintenance. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/672432/how-we-work-out-child-maintenance.pdf
2. Family law in Poland: overview by Dr Joanna Kosińska-Wiercińska and Professor of Law Jacek Wierciński, Wierciński Law Office. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-567-3247?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-567-3247?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1)
3. Legal obligations for child maintenance. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.herald.co.zw/legal-obligations-for-child-maintenance/>
4. Child maintenance How much the state should require fathers to pay when families separate. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bsa.natcen.ac.uk/media/38851/bsa30_child_maintenance.pdf
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2475-19>

REFERENCES

1. How we work out child maintenance. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/672432/how-we-work-out-child-maintenance.pdf
2. Family law in Poland: overview by Dr Joanna Kosińska-Wiercińska and Professor of Law Jacek Wierciński, Wierciński Law Office. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-567-3247?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/2-567-3247?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1)
3. Legal obligations for child maintenance. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.herald.co.zw/legal-obligations-for-child-maintenance/>
4. Child maintenance How much the state should require fathers to pay when families separate. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.bsa.natcen.ac.uk/media/38851/bsa30_child_maintenance.pdf
5. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stvorennia ekonomichnykh peredumov dlia posylennia zakhystu prava

dytyny na nalezhne utrymanna". [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2475-19>

Глуценко С. В., Соловйова А. М. Зобов'язання щодо утримання дітей за законодавством України та деяких зарубіжних країн

У цій статті мова йде про одну з найбільш насущних проблем в області захисту прав дітей – проблема належного матеріального забезпечення, яка найбільш гостро стоїть для дітей, що виховуються в сім'ях з одним батьком. Батьки або інші особи, які виховують дитину, повинні створювати такі умови життя, які будуть достатні для фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку дитини.

Ключові слова: права дитини, аліменти, зобов'язання з утримання дітей, законодавство.

Глуценко С. В., Соловьева А. Н. Обязательства по содержанию детей по законодательству Украины и некоторых зарубежных стран

В этой статье речь идет об одной из наиболее насущных проблем в области защиты прав детей – проблема надлежащего материального обеспечения, которая наиболее остро стоит для детей, воспитываемых в семьях с одним родителем. Родители или другие лица, воспитывающие ребенка, должны создавать такие условия жизни, которые будут достаточны для физического, интеллектуального, морального, культурного, духовного и социального развития ребенка.

Ключевые слова: права ребенка, алименты, обязательства по содержанию детей, законодательство.

Hlushchenko S., Soloviova A. Child Maintenance Obligations under the Legislation of Ukraine and Some Foreign Countries

This article is about one of the most pressing problems in the field of children's rights protection namely the problem of proper material provision, which is most acute for children who are raised in single-parent families. Parents or other persons raising a child should create such living conditions that will be sufficient for the physical, intellectual, moral, cultural, spiritual and social development of the child.

Keywords: The Rights of the Child; Alimony; Child Maintenance Obligations; Legislation

Стаття надійшла до редакції: 01.06.2018.

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, доцента,
Заслуженого юриста України,
професора кафедри галузевого права
Херсонського державного університету
Сотули Олександра Сергійовича
на монографію Соловйової А. М.

«Кримінально-правова характеристика злочинів
проти власності: порівняльно-правове дослідження»

На сучасному етапі розвитку українського кримінального законодавства все більше постає питання про забезпечення відповідності його інститутів певним міжнародним стандартам. Це пов'язано із активною інтеграцією країни у світове суспільство, що передбачає створення ефективних законодавчих механізмів, які будуть здатними забезпечити реалізацію прав і свобод людини та громадянина, в тому числі і в кримінально-правовій сфері. Національна кримінально-правова доктрина не може стояти осторонь усіх вищезгаданих процесів і перед нею виникають запити, які вимагають відповіді на безліч нових процесів у суспільному та правовому житті.

Тому монографія Соловйової А. М. «Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності: кримінально-правове дослідження», яка присвячена дослідженню злочинів проти власності різних правових сімей, є актуальним науковим дослідженням, в якому забезпечується проведення компаративістського аналізу такого правового інституту у кримінальному законодавстві зарубіжних країн із різних правових систем та здійснюється розгляд його сучасних проблем та напрямків розвитку на національному рівні.

Достовірність та обґрунтованість переважної більшості наукових досліджень, висновків і рекомендацій, що містяться у монографії, забезпечується кількома чинниками: вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу; широтою і різноманітністю опрацьованої бази нормативних джерел; використанням різноманітних методів наукового пізнання.

Автором, на основі аналізу отриманого зарубіжного досвіду, сформульовано ряд положень, висновків і пропозицій, нових у концептуальному плані й важливих для науки кримінального права. Зокрема, заслуговує уваги науковців пропозиція щодо зміни назви розділу у КК України на: «Злочини проти власності, майнових прав та інтересів». Такий висновок зроблено урахувавши те, що кримінальне право існує в системі права, необхідно брати до уваги положення науки цивільного права.

Монографічне дослідження має вдалу структуру та складається зі вступу, п'яти розділів, які об'єднують вісімнадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. За текстом можна помітити логічність та послідовність викладення автором нормативного та аналітичного матеріалу, взаємопов'язаність його між собою у межах усіх розділів дослідження. Зрозуміло, що розглядувана праця не позбавлена і дискусійних моментів, які при цьому не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Загалом можна зазначити, що рецензована монографія Соловйової А. М. «Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності: кримінально-правове дослідження» є комплексним, актуальним та завершеним науковим дослідженням, у якому автором було вирішено широке коло наукових та практичних питань. На переконання рецензента монографія становитиме інтерес не лише для вчених, а й для практикуючих юристів та інших читачів. Викладені за її текстом положення є послідовними, науково обґрунтованими та виваженими, що створює у читача цілісне уявлення про досліджуваний автором кримінально-правовий інститут. Зазначена монографія може бути рекомендована до друку.

*доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України,
професор кафедри галузевого права
Херсонський державний університет*

О. С. Сотула

**Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України**

АНДРЕЙЦЕВ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

Народився 1 червня 1947 р. у с. Велика Слобідка Кам'янець-Подільського району Хмельницької обл. У 1979 р. закінчив юридичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У 1979—1990 рр. працював на посадах асистента, доцента, старшого наукового співробітника, професора кафедри трудового, колгоспного і земельного права цього навчального закладу (з 1988 р. — на кафедрі господарського і аграрного права). З 1992 р. по 1996 р. — доцент, професор кафедри екологічного права. З 1996 р. — завідувач кафедри трудового, земельного та екологічного права, з 1997 р. по 2007 р. — декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. З 2007—2009 рр. — президент Євразійської Асоціації правничих шкіл та правників. До квітня 2010 р. — заступник голови Вищої ради юстиції України. З жовтня 2011 р. — професор кафедри господарського та цивільного права Національного гірничого університету.

У 1984 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Правові питання екологічної експертизи проектів» (спеціальність 12.00.06), у 1992 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Теоретичні проблеми правового забезпечення ефективності екологічної експертизи» (спеціальність 12.00.06). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1992 р. Вчене звання професора присвоєно у 1994 р. Обраний дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 2000 р.

Напрями наукової діяльності — екологічне право, екологічна експертологія, право екологічної безпеки, екологічні права людини, земельне право,

проблеми правничої освіти в Україні, канонічне право, правова система України. Опублікував понад 600 наукових праць, серед яких: «Правове забезпечення раціонального природокористування підприємств та об'єднань АПК» (1989), «Правове забезпечення екологічної експертизи проєктів» (1990), «Екологічна експертиза: право і практика» (у співавт., 1992), «Політика, інновації, приватизація, екологічна безпека, право (Проблеми оптимізації та екологізації законодавства України)» (1996), «Екологічне право: Курс лекцій у схемах: Загальна частина» (1996), «Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні: Навчально-практичний посібник» (1999), «Екологічне право» (у співавт., 2001), «Земельне право» (у співавт., 2001), «Болонський процес: досягнення та проблеми вищої правничої освіти та науки в Україні» (2006), «Момент істини. Літопис кафедри трудового земельного і екологічного права» (2007), «Земельне право і законодавство суверенної України. Актуальні проблеми практичної теорії» (2005, 2007), «Екологічне законодавство України: у 4 кн.» (2007), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Law of environmental Safety. Scientific and practical edition. Dn.» (2009), «Наукові та науково-правничі школи: стан та проблеми правового регулювання» (2009), «Актуальні проблеми екологічного права і законодавства суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики» (2011), «Екологічне право і законодавство суверенної України, проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія» (2011), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права» (у співавт., 2013 (укр.), 2017 (англ.) та ін.

Брав участь у розробці законопроектів: Водного, Лісового та Земельного кодексів України, «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про рослинний світ» та ін.

Дійсний член Української екологічної академії наук, Української академії наук вищої школи (освіти), Почесний доктор Південно-Західного університету міста Благоевград, Болгарія (2005), Хмельницького університету управління і права (2004), Придністровського державного університету ім. Тараса Шевченка, Молдова (2006), Університету «Господарська академія» м. Новий Сад, Сербія (2007), Донецького державного університету інформатики та штучного інтелекту (2009).

Член редакційної колегії: Часопису Хмельницького університету управління та права, Вільнюського університету «Teise» - «Право», Віснику антимонопольного комітету України «Конкуренція». Член спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 в Інституті економіко-правових досліджень Національної академії наук України.

Заслужений юрист України (1992), нагороджений орденом «За заслуги» III, II ступенів (2002, 2004), орденом Святого рівноапостольного князя Володимира III—I ступенів, кавалер ордена «Святий князь Володимир» IV ступеня, почесними відзнаками Міжнародного фонду юристів України за

видатний внесок у зміцнення правової держави (2000, 2005). Лауреат Премії імені Ярослава Мудрого (1999, 2003, 2009), Премії «Золота фортуна» (2011). Державний радник юстиції 3-го класу.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Володимира Івановича Андрейцева з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

**Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України**

КОСТИЦЬКИЙ ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 20 червня 1956 р. у с. Заріччя Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. У 1978 р. закінчив юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка (нині — Львівський національний університет ім. Івана Франка). У 1980—1984 рр. навчався в аспірантурі Інституту держави і права АН СРСР у Москві. У 1990 р. закінчив інженерно-економічний факультет Львівського лісотехнічного інституту. З 1978 р. по 1987 р. працював у Львівському облвиконкомі: спочатку інструктором організаційно-інструкторського відділу, а потім помічником заступника голови облвиконкому. Протягом 1987—1991 рр. — на викладацькій роботі у Львівському лісотехнічному інституті. У 1991—1993 рр. — заступник Міністра охорони навколишнього природного середовища України та старший експерт від України з питань екології та водних ресурсів у Європейській економічній комісії. З 1993 р. по 1994 р. — завідувач кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського державного університету ім. Василя Стефаника. У 1996—2002 рр. — член Парламентської Асамблеї Ради Європи, віце-президент групи Європейської народної партії та Християнської демократії ПАРЄ. З 1999 р. по 2002 р. — директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПрН України (нині — Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України). У 2002—2006 рр. — керівник Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи. Народний депутат України I, II, III скликань (1993, 1994, 1998—2002). У 2002—2004 рр. — Перший заступник Голови Державної судової адміністрації України. У 2004—2005 рр. — заступник Міністра фінансів України, потім начальник Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету державної податкової служби. У 2007—

2008 рр. — директор Інститут повітряного і космічного права Національного авіаційного університету (нині — Юридичний інститут). З 2008 по 2015 рр. — голова Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. З 2015 р. по теперішній час професор кафедри теорії права і держави Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У 1986 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Проблеми вдосконалення управління охороною навколишнього середовища на рівні області» (спеціальність 12.00.06). У 2004 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Економіко-правовий механізм охорони навколишнього середовища: теорія і практика» (спеціальність 12.00.06). Вчене звання професора присвоєно у 1994 р. Дійсний член Української екологічної академії. Обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 1993 р., дійсним членом (академіком) НАПрН України — у 2017 р.

Опублікував більше 300 наукових та навчально-методичних праць, серед яких «Ради народних депутатів і навколишнє середовище» (у співавт., 1984), «Місцеві Ради і раціональне природокористування» (1989), «Природа і закон» (у співавт., 1992), «Лісове право України: навчальний посібник» (1991), «Лісове право України» (1998), «Організаційно-правовий механізм регулювання в галузі охорони довкілля» (1997), «Екологічне законодавство України» (1998), «Право і релігія» (2000), «Релігія і церква» (2001), «Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (Економіко-правовий механізм охорони навколишнього середовища в Україні)» (2001), «Оподаткування: економіка, право, екологія» (2003), «Промислово-фінансові групи: вдосконалення правового регулювання» (2003), «Україна та Європейський Союз: перспективи, переваги і проблеми євроінтеграції» (у співавт., 2006), «Електронна торгівля (правовий аспект)» (у співавт., 2007), «Податкове право (податкова система України)» (у співавт., 2009), «Повітряне право України: навчальний посібник» (2011), «Правовая система Украины: история, состояние и перспективы: в 5 т. Т. 4: Методологические основы развития экологического, земельного, аграрного и хозяйственного права» (співавт., 2011, 2013 (англ.)), «Екологічне право України: підручник» (2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного, господарського права» (у співавт., 2013 (укр.)), 2017 (англ.)), «Захист прокурором прав громадян та інтересів держави у сфері використання та охорони надр: науково-практичний посібник» (у співавт., 2015), «Природоресурсне право України: навчальний посібник» (у співавт., 2016).

Брав участь у розробці проекту Конституції України. Співавтор майже 250 проектів законів України, зокрема: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про статус гірських населених пунктів», «Про тваринний світ», «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій», «Про Вищу раду юстиції», «Про кваліфікаційні комісії суддів», «Про суддівське самоврядування», «Про власність», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про основи цивільного захисту населення».

Був членом науково-консультативних рад при Вищому господарському суді України та Вищому адміністративному суді України. Член громадської ради при Міністерстві охорони здоров'я України, науковий консультант громадської ради Комітету Верховної Ради України з питань освіти і науки, голова Всеукраїнської громадської організації «Асоціація українських правників». Головний редактор журналів «Малий і середній бізнес (Право, Держава, Економіка)», «Соціологія права», член редколегії журналу «Вісник вищого господарського суду» та ін.

Заслужений юрист України (1992). Нагороджений орденом «За заслуги» III, II ступенів (1996, 2007), Подякою Президента України (1999), Грамотою Верховної Ради України (2001, 2006), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2004), численними релігійними відзнаками та відомчими нагородами.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Василя Васильовича Костицького з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження дійсного члена (академіка) НАПрН України

КОПИЛЕНКО ОЛЕКСАНДР ЛЮБИМОВИЧ

Народився 26 червня 1961 р. у м. Києві. У 1983 р. закінчив факультет міжнародних відносин і міжнародного права (відділення міжнародного права) Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У 1983—1990 рр. працював в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: стажист-дослідник, молодший науковий співробітник, науковий співробітник. З 1990 р. — в Апараті Верховної Ради України: старший консультант, головний консультант, завідувач сектору, заступник завідувача юридичного відділу, заступник керівника Юридичного управління. У 1998—2002 рр. — радник Голови Верховної Ради України. У 2002 р. — липні 2013 р. очолював Інститут законодавства Верховної Ради України (у 2002—2009 рр. одночасно обіймав посаду віце-президента — керівника Київського регіонального центру Національної академії правових наук України). У липні 2013 р. — березні 2014 р. був членом Центральної виборчої комісії. З квітня 2014 р. і по теперішній час — директор Інституту законодавства Верховної Ради України.

У 1987 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Політико-правові ідеї Т. Шевченка та І. Франка у сучасній ідеологічній боротьбі» (спеціальність 12.00.01), у 1993 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Політико-правові ідеї М. Грушевського і проблеми сучасної розбудови Української держави» (спеціальність 12.00.01). Вчене звання професора присвоєно у 1999 р. Обраний у 1993 р. членом -кореспондентом, а у 2000 р. — дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України). З 2006 р. — член-кореспондент, а з 2018 р. — дійсний член (академік) Національної академії наук України.

Напрями наукової діяльності — історія держави і права, історія політичних і правових учень, конституційне право, міжнародне право. Опублікував близько 400 наукових та навчально-методичних праць, серед них: «Українська ідея» М. Грушевського: історія і сучасність» (1992), «Сто днів» Центральної Ради» (1993), «Держава і право України. 1917-1920» (1997), «Історія держави і права України. Академічний курс: у 2-х т.» (у співавт., 2000), «Конституція Автономної Республіки Крим: проблеми прийняття, затвердження, реалізації» (2001), «Автономна Республіка Крим: проблеми правового статусу» (2002), «Науково-правові засади законодавчого процесу в Україні: питання теорії і практики» (у співавт., 2005), «Законотворчий процес зарубіжних країн» (у співавт., 2006), «Питання парламентського права в актах Конституційного Суду України» (у співавт., 2007), «Загальна теорія держави і права: основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції» (у співавт., 2008), «Порівняльне правознавство (правові системи світу)» (у співавт., 2008), «Моніторинг ефективності законодавства: мета, критерії, реальність» (у співавт., 2009), «По лінії всеукраїнських інтересів (корені і досвід української державності)» (2010), «Із першоджерел» (серія видань присвячена актуальним питанням Української революції 1917–1921 рр.) (у співавт., 2012), «Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство» (у співавт., 2013), «Правова доктрина України: у 5 т. Т.1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція» (у співавт., 2013 (укр.), 2015 (англ.)), «Європейські стандарти законотворчої діяльності» (2014), «Конституція — правне обличчя всієї країни (нереалізовані сторінки сучасного конституційного процесу)» (у співавт., 2014), «Вступ до європейського парламентського права» (у співавт., 2015), «Законодавче забезпечення депутатської діяльності: міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід» (у співавт., 2015), «Досвід децентралізації у країнах Європи» (2015), «Довідник з практичного конституціоналізму» (у співавт., 2015), «Моніторинг колізій і прогалін у законодавстві України» (у співавт., 2016), «Парламентська коаліція: вітчизняний досвід та європейська практика» (у співавт., 2016), «Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство» (у співавт., 2016), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.1: Історія держави і права України, Т.3: Загальна теорія права» (у співавт., 2016, 2017), «Ефективність законодавства України (питання моніторингу колізій)» (у співавт., 2017).

Член наукових рад журналів «Бюлетень Міністерства юстиції України», «Часопис цивільного і кримінального судочинства», редакційних колегій журналів: «Юридична Україна», «Вісник господарського судочинства», «Вісник Академії праці і соціальних відносин», «Вісник Національної академії прокуратури України», «Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України», «Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні», «Вісник кримінального судочинства», Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки», «Правові системи», «Розумовські зустрічі», «Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»; газети «Юридичний вісник».

Брав участь у розробці Акту проголошення незалежності України, проекту Конституції України та Конституції АР Крим, концепцій та стратегій розвитку національного законодавства, численних законопроектів. З 2015 р. — член Конституційної Комісії.

Голова спеціалізованої вченої ради Д 26.867.01 у Інституті законодавства Верховної Ради України, член спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 у Національному університеті «Одеська юридична академія». З 2004 р. є членом української національної групи Постійної Палати Міжнародного Третейського Суду (м. Гаага). Член Комісії державних нагород та геральдики при Президентові України. З 2002 р. був членом Президії ВАК України, нині — член Атестаційної колегії МОН України.

Заслужений юрист України (2004). Нагороджений орденом «За заслуги» III, II ступенів (2010, 2016), почесними грамотами Верховної Ради України (2011) та Кабінету Міністрів України (2004). Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2002), Премії НАН України ім. М. С. Грушевського (1991), Премії НАН України ім. М. П. Василенка (2003), Премії НАН України ім. М. Костомарова (2014).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Олександра Любимовича Котиленка з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С. А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

**Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України**

МУРАШИН ГЕННАДІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 29 червня 1932 р. у м. Ленінграді (нині — м. Санкт-Петербург). У 1955 р. закінчив юридичний факультет Львівського державного університету ім. І. Я. Франка (нині — Львівський національний університет імені Івана Франка). З 1955 р. по 1962 р. працював у партійних органах. З 1962 р. по 1967 р. — прокурор Ленінського району м. Києва й водночас аспірант Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (тепер — Київський національний університет імені Тараса Шевченка) на кафедрі теорії держави і права. З 1968 р. працює в Секторі держави і права (нині — Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України) на посадах наукового працівника, заступника директора з наукової роботи, завідувача відділу, провідного наукового співробітника відділу конституційного права і місцевого самоврядування інституту. На теперішній час — професор кафедри теорії та історії держави і права Інституту права та суспільних відносин.

У 1973 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: «Органи прокуратури у механізмі Радянської держави» (спеціальність 12.00.01). Має вчене звання старшого наукового співробітника. У 1993 р. обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України),

Напрями наукової діяльності — конституційне право, проблеми організації і діяльності правоохоронних органів, суду і прокуратури. Оpubлікував понад 250 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Конституційне право України» (у співавт., 1999), «Судова влада у конституційному аспекті розподілу влад» (2000), «Статус суддів — європейські стандарти» (2000), «Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні» (у співавт., 2001), «Органи державної влади в Україні» (у співавт., 2002), «Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика» (у співавт., 2003), Кон-

ституційно-правові гарантії політичної системи України» (2005), «Модельна законотворчість та її застосування на пострадянському просторі» (2006), «Конституційне право України. Академічний курс» (у співавт., 2007), «Законодавча діяльність в Україні: стан, пріоритети, шляхи вдосконалення» (у співавт., 2007), «Конституційно-правовий статус прокуратури України та проблеми його вдосконалення» (2008), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Прокуратура України в системі міжнародного співробітництва» (2009), «Референдумні акти як акти безпосереднього народовладдя» (2010). Брав участь у підготовці Декларації про державний суверенітет України, проектів Конституції України, законів «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій», «Про прокуратуру», «Про профспілки», «Про столицю України — місто-герой Київ» та ін. Протягом 1976–2001 рр. — заступник голови Всеукраїнської координаційно-методичної Ради з правової освіти населення, до 2005 р. входив до складу науково-методичної ради при Генеральній прокуратурі України, був членом Республіканської комісії у справах депортованих народів Криму. Експерт Міжнародної європейської організації з вивчення економічних, політичних та інших питань. Учасник всесвітніх та міжнародних наукових конгресів, конференцій, симпозіумів, що проводилися у США, Німеччині, Алжирі, Польщі, Чехії, Словаччині, Югославії, Латвії, Росії, Білорусі, Узбекистані, Україні. Президент Київського товариства дружби з народом Іраку. Дійсний член (академік) Міжнародної академії інформатизації (2006). Заслужений юрист України (1993). Нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня (2000), орденом «За заслуги» III ступеня (2007), 11 медалями, Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (1999), Грамотою та Почесною грамотою Верховної Ради України (2002, 2004). Почесний член Спілки юристів України (1994), відзначений вищою нагородою Спілки «Видатний юрист України» (2007). Почесний працівник Прокуратури України (2002).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Геннадія Олександровича Мурашина з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С. А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

МИРОНЕНКО НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

Народилася 4 червня 1951 р. у м. Києві. У 1974 р. закінчила юридичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка). З 1974 р. працювала в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, де пройшла шлях від стажиста-дослідника до провідного наукового співробітника. У 1998—2000 рр. обіймала посаду заступника начальника Управління правової експертизи Секретаріату Конституційного Суду України. З 2001 р. по 2003 р. — заступник директора Інституту права імені Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом. У 2003—2011 рр. — начальник наукового відділу правової експертизи Київського регіонального центру НАПрН України. З 2011 р. по теперішній час — заступник директора Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України. У 1980 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Управління впровадженням нової техніки в галузі промисловості (адміністративно-правовий аспект)» (спеціальність 12.00.02, нині — 12.00.07), у 1991 р. — дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Правові проблеми державного управління науково-технічним прогресом у промисловості» (спеціальність 12.00.02, нині — 12.00.07). Науковий ступінь доктора юридичних наук присуджено у 1991 р. Вчене звання доцента присвоєно у 1998 р., професора — у 2015 р. Обрана членом-кореспондентом Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 1993 р. Напрями наукової діяльності — теорія управління, проблеми державного управління і державного регулювання у сфері наукової і науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності, право інтелектуальної власності. Опублікувала понад 210 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Внедрение новой техники: управление и право» (1984), «Управление созданием новой техники в отрас-

ли промисленості (організаційно-правовий аспект)» (1986), «Правовые проблемы государственного управления научно-техническим прогрессом в промышленности» (1992), «Правовая охрана интеллектуальной собственности» (1996), «Интеллектуальная собственность: теория и практика правовой защиты» (1996), «Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2006), «Договірні форми розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права: монографія» (у співавт., 2013), «Методичні рекомендації щодо відображення питань інтелектуальної власності у договорах на виконання науково-дослідних та/ або дослідно-конструкторських і технологічних робіт та договорах про науково-технічне співробітництво: науково-практичний посібник» (у співавт., 2013), «Договірні форми розпорядження майновими правами на об'єкти патентного права: монографія» (у співавт., 2015). Очолювала робочу групу з підготовки проекту Цивільного кодексу України, проектів законів України «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про внесення змін до Закону України «Про державне оборонне замовлення», працювала у складі робочих груп з розробки проектів законів України «Про комерційну таємницю», «Про Національну систему охорони інтелектуальної власності в Україні», «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Була керівником від України Проекту TACIS Бістро-2 «Комерціалізація українських космічних технологій та регуляторні рекомендації щодо прав інтелектуальної власності» (2004–2005 рр.). Брала участь у міжнародному Проекті MERCURY «Навстречу модели университета предпринимательского и исследовательского типа в системе высшего образования России, Украины и Молдовы» (2009–2012 гг.) в межах програми Європейського Союзу TEMPUS-IV. Голова редакційної колегії журналу «Теорія і практика інтелектуальної власності», член редакційних колегій наукових видань «Інтелектуальна власність», «Юридична Україна», «Актуальні питання цивільного та господарського права», «Приватне право і підприємництво», «Питання інтелектуальної власності». Член наукової ради журналу «Інтелектуальний капітал». Член спеціалізованої вченої ради Д 26.500.01 в Інституті підприємництва і права НАПрН України. Член експертної ради з юридичних наук МОН України. Член науково-консультативної ради при Державній службі інтелектуальної власності України. Заслужений юрист України (1993). Нагороджена Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2004).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Наталію Михайлівну Мироненко з Днем народження, бажають їй міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у її багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН**

Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

КОЛОДІЙ АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 1 червня 1961 р. у м. Дрокія Молдавської РСР. У 1988 р. закінчив Київську вищу школу МВС СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського (нині — Національна академія внутрішніх справ України) за спеціальністю «правознавство». В органах внутрішніх справ із жовтня 1982 р. Пройшов шлях від курсанта Івано-Франківської середньої спеціальної школи міліції до полковника міліції, від слідчого слідчого відділення відділу внутрішніх справ Барського райвиконкому Вінницької області до професора Київського національного університету внутрішніх справ. Послідовно перебував на посадах: із 1988 р. — ад'юнкт кафедри державно-правових дисциплін Київської вищої школи МВС СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського, з 1991 р. — викладач кафедри теорії і історії держави і права цього навчального закладу; з 1993 р. — старший викладач кафедри теорії держави, права та політики Української академії внутрішніх справ, з 1995 р. — доцент цієї кафедри, з 1998 р. по 2014 р. — начальник кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ, а з 2014 р. — професор цієї ж кафедри.

У 1991 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Принципы правового регулирования и их реализация в деятельности милиции» (спеціальність 12.00.01). У 1996 р. присвоєно вчене звання доцента. У 1999 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання)» (спеціальності 12.00.01 та 12.00.02). Вчене звання професора присвоєно у 2002 р. Обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (нині — Національна академія правових наук України) у 2009 р.

Напрямами наукової діяльності — права, свободи та обов'язки людини і громадянина, принципи права, правове регулювання, правова система, консти-

туційний статус органів держави та місцевого самоврядування, державне будівництво та місцеве самоврядування; основи демократії. Опублікував понад 180 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Теорія держави і права: навчальний посібник» (у співавт., 1995, 2002), «Основи конституційного права України» (у співавт., 1997), «Основи конституційного ладу України: навчальний посібник» (у співавт., 1997, 1998), «Загальна теорія держави і права: навчальний посібник» (у співавт., 1997, 1999), «Принципи права України: монографія» (1998), «Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: навчальний посібник» (у співавт., 2000), «Права людини і громадянина в Україні: навчальний посібник» (у співавт., 2003), «Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник» (у співавт., 2003, 2007), «Теорія держави і права: підручник» (у співавт., 2005), «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник» (у співавт., 2008), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Конституційно-правовий статус прокуратури України, Вищої ради юстиції, Ради національної безпеки та оборони України» (2011), «Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: електронний підручник» (2011, 2012), Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції. Науково-практичний коментар» (2012), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція» (у співавт., 2013 (укр.), 2015 (англ.)), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.3: Загальна теорія права» (у співавт., 2017).

Брав участь у складі робочої групи Інституту законодавства Верховної Ради України з розробки проектів законів України «Про закони і законодавчу діяльність в Україні», «Про опублікування законів», «Загальноправовий галузевий класифікатор»; проектів концепцій «Загальна концепція державно-правової реформи в Україні», «Концепція розвитку законодавства України на 1997–2005 роки», «Концепція правоохоронної діяльності в умовах формування демократичної правової держави в Україні», що виконувалась за наказом Державного комітету з науки та технологій. Готував пропозиції та зауваження до законопроектів «Про органи внутрішніх справ», «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про боротьбу з корупцією», «Про попереднє ув'язнення», «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України».

Член редакційних колегій наукових видань «Конституційне законодавство України», «Юридичний вісник», «Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ», «Вісник Центральної виборчої комісії», «Бюлетень з обміну досвідом оперативної роботи МВС України», «Публічне право», «Філософія права і загальна теорія права», «Науковий вісник Ужгородського національного університету», «Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ».

Голова спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ, член спеціалізованої вченої ради Д 26.001.04 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Академік Академії наук вищої школи України.

Заслужений юрист України (2006). Нагороджений Грамотою Верховної Ради України (2003), Відзначений Подякою прем'єр-міністра України (2014), Відмінник освіти України (2002). Має 9 медалей. Відзначався відомчими нагородами МВС (2011, 2012). Учасник ліквідації аварії на Чорнобильській АС.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Анатолія Миколайовича Колодія з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

ЗАДИХАЙЛО ДМИТРО ВИТОЛЬДОВИЧ

Народився 11 червня 1961 р. в місті Черкаси. У 1984 р. закінчив Харківський юридичний інститут (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). З 1984 року працює в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого на таких посадах: стажист дослідник (1984–1986 рр.), аспірант (1986–1989 рр.), асистент (1989–1992 рр.), доцент (1992–1996 рр.), а з 1996 р. і до нині – завідувач кафедри господарського права.

У 1990 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Кримінологічне дослідження розкрадання державного майна на підприємствах молочної промисловості» (спеціальність 12.00.08). Вчене звання доцента присвоєно у 1995 р. У 2013 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Правові засади формування та реалізації економічної політики держави» (спеціальність 12.00.04). Вчене звання професора присвоєно у 2014 р. У 2017 р. обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України.

Напрями наукових досліджень – організаційно-господарський вплив держави на відносини в сфері господарювання. Автор понад 150 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Актуальні питання господарсько-правового забезпечення інноваційної політики держави» (у співавт., 2006), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т.4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Організація правової роботи на підприємствах, установах, організаціях» (у співавт., 2010), «Господарське право» (у співавт., 2012), «Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави: монографія» (2012), «Засоби та механізми господарсько-правового регулювання» (у співавт., 2013), «Інноваційне інвесту-

вання в Україні: проблеми правового забезпечення» (у співавт., 2013), «Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення» (у співавт., 2013), «Правова доктрина України: у 5 т. Т.4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права» (у співавт., 2013 (укр.), 2017 (англ.)), «Економічна та інноваційна політика держави: проблеми правового забезпечення» (у співавт., 2014), «Правознавство» (у співавт., 2014), «Основи господарського права України» (у співавт., 2014), «Правове забезпечення діяльності господарських організацій (довідник юрисконсульта)» (у співавт., 2016).

Був керівником робочої групи по розробці проекту «Інноваційного кодексу України». Член редакційної колегії наукових видань «Право України», «Вісник Національної академії правових наук», «Проблеми законності». Член спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого.

Заслужений працівник освіти України (2004), нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради України (2015), Почесною грамотою Харківської обласної державної адміністрації (2018).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Дмитра Вітольдовича Задихайла з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

БОДНАР ТЕТЯНА ВАЛЕРІЇВНА

Народилась 24 червня 1962 р. у смт. Нова Ушиця Новоушицького району Хмельницької області. У 1984 р. закінчила з відзнакою юридичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині — Київський національний університет імені Тараса Шевченка). З 1984 р. по 1989 р. — помічник прокурора Московського, а згодом Шевченківського районів м. Києва. З 1989 р. по 1993 р. була викладачем основ правознавства в Київському інституті харчової промисловості. З 1993 р. і до нині працює в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, де пройшла шлях від асистента до професора кафедри цивільного права.

У 1994 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Формування і реалізація господарських зв'язків в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (цивільно-правовий аспект)» (спеціальність 12.00.03). Вчене звання доцента присвоєно у 1999 р. У 2005 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Теоретичні проблеми виконання договірних зобов'язань (цивільно-правовий аспект)» (спеціальність 12.00.03). Вчене звання професора присвоєно у 2007 р. У 2017 р. обрана членом-кореспондентом Національної академії правових наук України.

Напрями наукових досліджень — цивільне право, договірне право, сімейне право. Автор понад 130 наукових і навчально-методичних праць, серед яких: «Цивільне право України: підручник» (у співав., 1997, 1999, 2002, 2003, 2004, 2005, 2010), «Зобов'язальне право: теорія та практика» (у співав., 1999), «Право власності в Україні» (у співав., 2000), «Виконання договірних зобов'язань» (2005), «Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар» (у співав., 2005, 2006, 2008, 2010, 2013), «Правова система України: історія, стан

та перспективи: у 5т. Т.3: Цивільно-правові науки. Приватне право» (у співав., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.), «Договірне право України. Загальна частина» (у співав., 2008), «Система органів державного управління та регулювання в сфері підприємницької діяльності» (у співав., 2010), «Правова доктрина України: у 5 т. Т.3: Доктрина приватного права України» (у співав., 2013 (укр.), 2017 (англ.), «Відповідальність у приватному праві» (у співав., 2014), «Сімейне право України» (у співав., 2016), «Договірні зобов'язання в цивільному праві (загальні положення)» (2017).

Була членом науково-консультативних рад при Верховному суді України та Вищому господарському суді України. Член спеціалізованої вченої ради Д 26.001.06 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Член редакційної колегії наукового видання «Вісник господарського судочинства».

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Тетяну Валеріївну Боднар з Днем народження, бажають їй міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у її багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор **С. А. ЄРОХІН***

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

ШЕВЧУК СТАНІСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ

Народився 11 червня 1969 р. у м. Харкові. У 1993 р. закінчив Українську юридичну академію (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) та вступив до аспірантури. У 1997–2000 рр. працював у Конституційному Суді України науковим консультантом. З 2000 р. – директор Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України, з 2003 р. працює у Міжнародному Соломоновому університеті на посаді професора кафедри публічного права, з 2009 р. – професор кафедри загально-теоретичних та державно-правових наук Національного університету «Кієво-Могилянська академія». З 13 березня 2014 р. – суддя, а з 21 лютого 2018 р. – Голова Конституційного суду України.

У 1997 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Делегування державних повноважень» (спеціальність 12.00.01), у 2008 р. – дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади» (спеціальність 12.00.01). Вчене звання доцента присвоєно у 2003 р., професора – у 2009 р. Обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України у 2010 р.

Напрями наукових досліджень – проблеми теорії держави і права, теорія прав людини, судовий прецедент як джерело права, конституціоналізм та конституційні принципи права, європейське право та європейське право прав людини. Автор понад 120 наукових та навчально-методичних праць, серед яких: «Основи конституційної юриспруденції» (2001), «Порівняльне прецедентне право з прав людини» (2002), «Інститут конституційної скарги в Україні: необхідність запровадження» (2003), «Міжнародне право: повернення до першоджерел» (2004), «Свобода вираження поглядів: практика Європей-

ського суду з прав людини у порівняльній перспективі» (2005), «Адаптація законодавства: між РЕ і ЄС» (2006), «Люстрація і ретроактивна справедливість: європейські стандарти захисту прав людини при переході до демократичного правління» (2006), «Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції» (2006), «Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні» (2007), «Історія вчень про державу і право: підручник» (у співавт., 2008), «Європейський суд з прав людини» (2009), «Судова правотворчість Конституційного Суду України» (2010), «Правовая система Украины: история, состояние и перспективы: в 5 т. Т. 1: Методологические и историко-теоретические проблемы формирования и развития правовой системы Украины» (у співавт., 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція» (у співавт., 2013 (укр.), 2015 (англ.)), «Теорія держави і права: підручник» (у співавт., 2014), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права» (у співавт., 2017).

Член редакційних колегій наукових видань «Право України», «Європейський суд з прав людини. Судова практика», «Вісник Конституційного Суду України», «Судова практика», «Філософія права і загальна теорія права», «Європейське право». «Міжнародне право», «Студентський юридичний журнал», «Вибори і демократія».

Залучався до участі в робочих групах з підготовки законопроектів та щорічних Послань Президента України до Верховної Ради України. Брав участь у проведенні експертиз понад 270 законопроектів. Був членом науково-експертної ради при Комітеті Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, суддею ЄСПЛ, експертом ООН у Місії ООН у Республіці Таджикистан, експертом світового банку, керівником відділу верховенства права Координатора проєктів ОБСЄ в Україні.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Станіслава Володимировича Шевчука з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С. А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

**Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України**

ЛУК'ЯНОВ ДМИТРО ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 14 червня 1975 року в м. Горький (нині — м. Нижній Новгород). У 1998 році з відзнакою закінчив Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого (нині — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). З 1998 по 2001 рр. навчався у аспірантурі на кафедрі теорії держави і права. З жовтня 2001 р. — асистент кафедри теорії держави і права Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого, з вересня 2004 р. — доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. З вересня 2004 р. по теперішній час — начальник управління планування та координації правових досліджень Національної академії правових наук України (з липня 2015 по березень 2016 р. — виконуючий обов'язки головного вченого секретаря Національної академії правових наук України).

У 2002 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Держава і політичні партії (проблеми співвідношення та взаємодії)» (спеціальність 12.00.01). Вчене звання доцента присвоєно у 2004 р. У 2016 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Релігійно-правові системи світу: порівняльно-правове дослідження» (спеціальність 12.00.01). Обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України у 2017 р.

Напрями наукових досліджень — проблеми правового регулювання статусу інститутів громадянського суспільства, взаємодія держави і політичних партій, правове регулювання виборчих процедур, сучасне праворозуміння, порівняльне правознавство, взаємодія права та релігії, релігійні правові системи. Є автором близько 200 наукових і навчально-методичних праць, серед яких: «Порівняльне правознавство: підручник» (у співавт., 2003), «Юридична деонтологія: підручник» (у співавт., 2005), «Політичні партії у системі взаємо-

дії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання): монографія» (2007), «Загальна теорія держави і права: підручник» (у співавт., 2008, 2009), «Історія вчень про державу і право: підручник» (у співавт., 2008), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Порівняльне правознавство: підручник» (у співавт., 2011); «Foundations of Comparative Law: Methods and Typologies», (у співавт., 2011), «Конституція України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2011), «East European and Russian yearbook of international and comparative law» (у співавт., 2013); «Теорія держави і права: підручник» (у співавт., 2014), «The Interaction of Legal Systems: Post-Soviet Approach» (у співавт., 2015), «Релігійні правові системи в сучасному світі: монографія» (2015), «Порівняльне правознавство: хрестоматія для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів» (у співавт., 2016), «Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права» (у співавт., 2017). Член редакційних колегій наукових видань «Вісник Національної академії правових наук України», «Державне будівництво та місцеве самоврядування». Є упорядником переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права, який щороку видається Національною академією правових наук України починаючи з 1995 року. Брав участь розробці проектів законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про переміщені вищі навчальні заклади», «Про політичні партії в Україні», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про військовий обов'язок і військову службу», Національної стратегії у сфері прав людини. Нагороджений Подякою Президента України (2001 р.), Подякою Служби Безпеки України із врученням нагрудного знаку (2018), Ювілейною медаллю «15 років Служби безпеки України» (2008), Почесною грамотою Харківської обласної організації Союзу юристів України (2008, 2016), Почесною грамотою Харківської обласної державної адміністрації (2009), Грамотою Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (2012). Стипендіат Кабінету Міністрів України для молодих учених (2006), Лауреат Премії імені Ярослава Мудрого (2013).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Дмитра Васильовича Лук'янова з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С. А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

Видавничо-редакційна рада і редакційна колегія журналу
«Юридична наука», колектив ВНЗ «Національна академія управління»
вітає з Днем народження член-кореспондента НАПрН України

БАРАБАШ ЮРІЙ ГРИГОРОВИЧ

Народився 28 червня 1980 р. в м. Конотоп Сумської області. У 2002 р. після закінчення Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) за спеціальністю «правознавство» вступив до аспірантури. З 2004 р. працює асистентом кафедри конституційного права України, з вересня 2005 р. – доцентом, з вересня 2006 р. по лютий 2007 р. – заступником декана факультету підготовки кадрів для Міністерства юстиції України, з червня 2007 р. по липень 2015 р. – завідувач кафедри конституційного права України, а з липня 2015 р. – професор цієї ж кафедри. З вересня 2010 р. по теперішній час – ректор з навчальної роботи.

У 2004 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики» (спеціальність 12.00.02), у 2007 р. присвоєно вчене звання доцента. У 2009 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Державно-правові конфлікти на сучасному етапі державотворення: конституційно-правовий аспект» (спеціальність 12.00.02). Обраний членом-кореспондентом Національної академії правових наук України у 2012 р. Заступник академіка-секретаря відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України.

Напрямки наукової діяльності – конституційно-правові засади безпосереднього народовладдя, державно-правова конфліктологія, конституційні механізми реалізації принципу соціальної держави, модернізація конституційної юрисдикції в сучасних умовах, доктрина «войовничої демократії» та її застосування в сучасних умовах, шляхи реформування правової освіти. Опублікував понад 150 наукових та навчально-методичних праць, серед яких:

«Парламентський контроль в Україні: конституційно-правовий аспект» (2004), «Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права» (2008), «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення» (у співавт., 2008 (укр.), 2011 (рос.), 2013 (англ.)), «Конституційне право України: підручник» (у співавт., 2008), «Конституція України: Науково-практичний коментар» (у співавт., 2011), «Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення» (у співавт., 2011), «Конституційна юрисдикція» (у співавт., 2011), «Конституційне право України: посібник для підготовки до іспиту» (2012), «Правова доктрина України: у 5т. Т.2: Публічно-правова доктрина України» (у співавт., 2013 (укр.), 2016 (англ.)), «Ефективність державної влади в умовах дефіциту демократії (Конституційні аспекти)» (2015), «Constitutional and Legal Instruments of Democratization and Farewell to the Soviet past (Ukrainian Case)», 2017.

Є членом колегії Державної інспекції навчальних закладів України, робочої групи із підготовки проекту Концепції реформування юридичної освіти. Член спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. Входить до складу редакційних рад (колегій) наукових видань «Вісник Національної академії правових наук України», «Вісник Конституційного Суду України», «Право України», «Публічне право», «Проблеми законності».

Нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2013), Почесною відзнакою Конституційного Суду України (2014), відзнакою МОН України «Відмінник освіти» (2014). Лауреат Премії імені Ярослава Мудрого (2008, 2012).

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада і редакційна колегія щиро вітають Юрія Григоровича Барабаша з Днем народження, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

З глибокою повагою

*Від імені колективу
«Національної академії управління»
ректор, доктор економічних наук,
професор С. А. ЄРОХІН*

*Головний редактор
наукового фахового журналу
«Юридична наука»,
перший проректор,
доктор юридичних наук, професор
В. К. Матвійчук*

ЧАЙКА ЛЕТАЕТ НАД МОРЕМ

* * *

*Чайка летает над морем,
Криком и взмахом крыла,
Путая влажное облако
С волнами напополам...*

*Голос её порывистый
Носится между небес,
Пляска сих волн неистова,
Будто вселился в них бес...*

*Небо серее асфальта,
С язвами туч на теле,
Что ж загрустили вы, ангелы?
Что ж это вы, в самом деле?...*

*Иль потеряли вы, ангелы,
Лестницу в небо Иакову,
И заблудились, заплакали,
Слёзы алмазами—каплями...*

*Ветер собрал их в пригоршню,
Все до единого камушка,
И, разорвав саван мертвенный,
Выбросил в бездну адову..*

*И осветилась вдруг мантия
Ночи чернее ворона,
Сотнями звезд бриллиантовых
Вспыхнула Девы корона.*

*Дивен у ног Её месяц -
Древних Богов пристанище,
А за спиной её крылья -
Ангелов плачущих чаяния.*

*А за вратами разверстыми
Лик из стихов Откровения,
Новая жизнь рождается
В звездном ковше Творения.*

*Чайка, что плачет неистово,
Море хоронит усталое,
К Лестнице в небо Иаковой,
Ангелы путь отыскали.*

* * *

© Copyright: Инга Хар, 2016
Свидетельство о публикации № 116061310593

ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» видає з 2010 року періодичний науковий юридичний журнал «Юридична наука». Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з юридичних наук постановою Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України № 153 від 14.02.2014, крім того, журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre м. Парижі); журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року; HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – з 27 липня 2017 року.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, юриспруденції, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку юридичної науки, європейськими інтеграційними прагненнями. Журнал має на меті пропагувати публікації авторів як всередині держави Україна, так і за кордоном, а тому в списку поданих джерел має бути не менше п'яти англомовних посилань. Активна участь у наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних і прикладних досліджень з усіх напрямків юридичних наук, посиленню впливу права на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних, організаційних та інших проблем розвитку суспільства, держави, входження України в європейський і світовий простір.

Журнал є дуже цікавим для науковців, докторантів, аспірантів, здобувачів, студентів, національного господарства, працівників правоохоронних органів, суддів, державних службовців і всіх тих, хто цікавиться правом.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

- Загальні проблеми розвитку юридичної науки
- Методологія сучасної юридичної науки
- Питання теорії прав людини та правої держави
- Теорія та історія держави і права
- Філософія та соціологія права
- Міжнародне право. Право Європейського Союзу та порівняльне правознавство
- Конституційне право
- Адміністративне, фінансове, податкове право та адміністративне судочинство
- Цивільне, сімейне, міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право
- Національна безпека та військове право
- Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальне процесуальне право та криміналістика
- Судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
- Господарське та господарське процесуальне право
- Земельне, аграрне та екологічне право
- Трудове право та право соціального захисту

Періодичність видання — 12 разів на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації — українською, російською й англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування членами редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15,

e-mail: har_2008@ukr.net

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

WELCOME TO COOPERATE

Higher education institution «National Academy of Management» issues since 2010 periodic research legal journal «Juridical science».

The journal is included in the updated list of professional publications on legal sciences Resolution Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 153 from 02.14.2014. The journal is represented and indexed in following international scientometric directories and databases: Index Copernicus – since 01/01/2014; SafetyLit – since 08/17/2016; Social Science Research Network (SSRN) – since 10/17/2016; HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – since 07/27/2017.

Since its inception, the magazine has become a link between academics and practitioners who work in research institutions, higher education, jurisprudence, public institutions in Ukraine and abroad, between all those involved in the development of legal science, European integration aspirations. The magazine aims to promote the publication of authors both within the State of Ukraine and abroad, and so the list provided by the source must be at least five English-language references.

Active participation in scientific publications in the journal promotes the development of basic and applied research in all areas of juridical sciences, strengthening the influence of the right to address the legal, political, social, environmental, organizational and other problems of society, the state, the entry of Ukraine into the European and world space.

The magazine is very interesting for scientists, doctoral students, graduate students, applicants, law enforcement officials, judges, civil servants and all those who are interested in law.

JOURNAL HEADLINES:

- Common problems of development juridical science
- The methodology of modern juridical science
- Problems in the theory of human rights and law-governed state
- Theory and History of State and Law
- Philosophy and Sociology of Law
- International law. European Union Law and comparative jurisprudence
- Constitution Law
- Administrative, financial, tax law and administrative proceedings
- Civil, family, private international law and civil procedure law
- National security and military law
- Criminal law, Criminology, Criminal Executive Law, Criminal Procedural Law and Criminalistics
- Forensic examination; operatively-search activity
- Commercial law and Commercial procedure law
- Statewide, agricultural and environmental law
- Labor Law and Social Security Law

Periodicity – 12 times a year. The magazine is published in Ukrainian, Russian, English languages, annotations – Ukrainian, Russian and English.

Materials submitted for publication in the journal are reviewed by members of the editorial board, reviewed and recommended by the Academic Council of the University of «National Academy of Management».

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

УДК 34

Заснований 28.02.2011. Виходить щомісяця.

Свідоцтво про реєстрацію: серія KB № 20692-10492 ПР від 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), також журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах і базах даних:

Index Copernicus – з 01 січня 2014 року; Safetylit – з 17 серпня 2016 року;

Social Science Research Network (SSRN) – з 17 жовтня 2016 року;

HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – з 27 липня 2017 року.

Наказом Міністерства освіти і науки № 153 від 14.02.2014 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 14 лютого 2014 року», відповідно до підпунктів 35 і 36 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 240, Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, Положення про спеціалізовану вчену раду, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1170/19908, Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1169/19907, Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 02 листопада 2012 року за № 1850/22162, та на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України №153 від 14 лютого 2014 року науковий юридичний журнал «ЮРИДИЧНА НАУКА» включений до Переліку наукових фахових видань України згідно зі списком.

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Голова редакційно-видавничої ради С.А. Єрохін.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4714 від 23.04.2014.

Головний редактор: Матвійчук Валерій Костянтинович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, перший проректор ВНЗ «Національна академія управління».

Заступник головного редактора: Харь Інна Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

З приводу публікації статей авторам необхідно звертатися до секретаря журналу

Савенкової Тетяни Гаріївни

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua.

ВИМОГИ ДО НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Відповідно до постанови президії Вищої атестаційної комісії України №7D05/1 від 15 січня 2003 року «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» наукова стаття повинна бути актуальною, з виразно окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

Стаття має включати такі необхідні елементи:

1. Визначення УДК (вказати назву галузі права).
2. Назва статті (англійською, українською та російською мовами).
3. Ініціали і прізвища авторів англійською, українською та російською мовами.
4. Анотацію англійською, українською та російською мовами.
5. Ключові слова (5–6 слів/ключових словосполучень англійською, українською та російською мовами).

6. Структура текстової частини:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями;
 - визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі;
 - аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор;
 - формулювання цілей статті;
 - виклад основних обґрунтованих результатів дослідження;
 - висновки з даного дослідження;
 - внутрішня структуризація (розділи з назвами або виділені частини).
- У статті повинно бути не менше 15 посилань. Посилання на ту чи іншу працю у тексті повинні позначатися в дужках за порядковим номером цієї праці в списку використаних джерел з вказівкою на відповідну сторінку (ІЗ, с. 12).

• Список використаних джерел у кінці статті складається відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Крім того, у списку джерел має бути не менше 5 англомовних посилань.

• Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українська, російська, англійська).

• Анотації мають містити: прізвище та ім'я автора, назву статті відповідними мовами. Крім того, звертаємо увагу авторів на те, що обов'язково повинна бути анотація англійською мовою на півтори сторінки А-4 (окремим файлом).

• Англійський текст повинен бути оформлений на фаховому рівні володіння мовою. У разі подання тексту, перекладеного, наприклад, через Інтернет-перекладач (Google тощо), або нефахово, стаття не буде прийнята до публікації.

• Файл зі статтею та анотацією англійською мовою до статті надсилається у такому форматі:

- а) на початку імені ставиться номер журналу (11, 4, 7 тощо);
- б) через крапку після номера ставиться скорочення року (14, 15 тощо);
- в) нижнє підкреслення (_) потім тип документа **note** – анотація або **topic** – стаття;
- г) після цього нижнє підкреслення (яке розділяє шифр з ім'ям автора), потім прізвище автора та ініціали англійською мовою.

Приклад: **11.14_note_Olenenko A.doc** (де «note» – позначення анотації) або **11.14_topic_Olenenko A.doc**. (де topic – позначення статті).

• Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20–30 тис. знаків, як виняток, не більше 40 тис. знаків.

До наукової статті необхідно додавати:

- електронний варіант статті у форматі MS Word (docx або doc);
- інформаційну довідку про автора українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;
- заява з підписами автора (-ів) про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань;
- фото автора (-ів) у форматі jpg, tif;
- якісні ілюстративні матеріали з назвою та нумерацією, придатні для сканування;
- витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином (до статей кандидатів наук, аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня).
- Стаття, подана до редакції без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.
- До уваги авторів: при поданні статті обов'язково вказувати коротко відомості про автора, телефон та власний e-mail для зручності зв'язку.

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей. За достовірність поданої інформації відповідальність несе автор.

Гонорар за публікацію не сплачується.

Передрук опублікованих матеріалів журналу здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Надані матеріали не повертаються.

**ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»**

03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15
Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

УДК 34

Основан 28.02.2011. Выходит ежемесячно.

Свидетельство о регистрации: серия КВ № 20692-10492 ПП от 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 апреля 2011 года зарегистрирован в Международном центре периодических изданий (ISSN International Centre, г. Париж), также журнал зарегистрирован и проиндексирован в таких международных наукометрических каталогах и базах данных:

Index Copernicus – с 01 января 2014 года; Safetylit – з 17 августа 2016 года;

Social Science Research Network (SSRN) – с 17 октября 2016 года;

HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – с 27 июля 2017 года.

Приказом Министерства образования и науки № 153 от 14.02.2014 «Об утверждении решений Аттестационной коллегии Министерства образования и науки относительно деятельности специализированных ученых советов от 14 февраля 2014 года», в соответствии с подпунктами 35 и 36 пункта 4 Положения о Министерстве образования и науки Украины, утвержденного Указом Президента Украины от 25 апреля 2013 года № 240, Порядка присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного сотрудника, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 24 июля 2013 года № 567, Положения о специализированном ученом совете, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1170/19908, Положения об аттестационной коллегии Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 года № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года под № 1169/19907, Порядком формирования Перечня научных профессиональных изданий Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 17 октября 2012 года № 1111, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 2 ноября 2012 года под № 1850/22162, и на основании решения Аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины № 153 от 14 февраля 2014 года научный юридический журнал «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА» включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины согласно списку.

УЧРЕДИТЕЛЬ И ИЗДАТЕЛЬ:

Высшее учебное заведение «Национальная академия управления»
Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15.

Председатель редакционно-издательского совета С.А. Ерохин.

Свидетельство субъекта издательского дела ДК № 4714 от 23.04.2014.

Главный редактор: Матвейчук Валерий Константинович,

доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник народного образования Украины, первый проректор ВНЗ «Национальная академия управления».

Заместитель главного редактора: Харь Инна Алексеевна,

кандидат юридических наук, доцент, заместитель заведующего кафедрой уголовного права, криминологии, гражданского и хозяйственного права ВУЗ «Национальная академия управления».

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

Украина, 03151, г. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

**По поводу публикации статей авторам необходимо связываться
с секретарем журнала**

Савенковой Татьяной Гариевной

E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ ПУБЛИКАЦИЯМ

В соответствии с постановлением президиума Высшей аттестационной комиссии Украины № 7D05/1 от 15 января 2003 года «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенных в перечень ВАК Украины» научная статья должна быть актуальной, с отчетливо очерченной проблематикой, содержать научные положения, разработанные лично автором, выводы о научном и практическом значении научной разработки.

Статья должна включать следующие необходимые элементы:

1. Определение УДК (указать название отрасли права).
2. Название статьи (на английском, украинском и русском языках).
3. Инициалы и фамилии авторов на английском, украинском и русском языках.
4. Аннотация на английском, украинском и русском языках.
5. Ключевые слова (5–6 слов / ключевых словосочетаний на английском, украинском и русском языках).

6. Структура текстовой части:

- постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными практическими задачами;
 - определение отдельных вопросов, не решенных в выбранной для исследования проблеме;
 - анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме;
 - формулировка целей статьи;
 - изложение основных обоснованных результатов исследования;
 - выводы из данного исследования;
 - внутренняя структуризация (разделы с названиями или выделенные части).
- В статье должно быть не менее 15 ссылок. Ссылки на ту или иную работу в тексте должны обозначаться в скобках за порядковым номером этой работы в списке литературы с указанием на соответствующую страницу ([3, с. 12]).

• Список использованных источников в конце статьи составляется в соответствии с требованиями государственного стандарта Украины ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Кроме того, в списке источников должно быть не менее пяти англоязычных ссылок.

• После списка литературы подаются аннотации и ключевые слова на трех языках (украинский, русский, английский).

• Аннотации должны содержать: фамилию и имя автора, название статьи на соответствующих языках. Кроме того, обращаем внимание авторов на то, что обязательно должна быть аннотация на английском языке на полторы страницы А-4 (отдельным файлом).

• Английский текст должен быть оформлен на профессиональном уровне владения языком. В случае подачи текста, переведенного, например, через Интернет-переводчик (Google и т.п.), либо непрофессионально, статья не будет принята к публикации.

• Файл статьи и аннотации на английском языке со статьей пересылать в таком формате:

а) в начале имени ставится номер журнала (11, 4, 7 и т.д.);

б) через точку после номера ставится сокращение года (14, 15 и т.д.);

в) нижнее подчеркивание () затем тип документа note – аннотация или topic – статья;

г) после нижнее подчеркивание (которое разделяет шифр с именем автора), затем фамилия автора и инициалы на английском языке.

Пример: 11.14_note_Olenenko A.doc (где «note» – обозначение аннотации) или 11.14_topic_Olenenko A.doc. (где topic – обозначение статьи).

• Общий объем публикации (название статьи, сведения об авторе, текст статьи, использованные материалы, аннотации, ключевые слова) не должен превышать 20–30 тыс. знаков, в порядке исключения, не более 40 тыс. знаков.

К научной статье необходимо предоставить:

- электронный вариант статьи в формате MS Word (docx или doc);
- информационную справку об авторе на украинском и английском языках;
- фамилия, имя, отчество (полностью), научная степень, ученое звание, место работы и должность, почтовый адрес, контактный телефон;
- заявление с подписями автора (ов) о том, что присланная статья не публиковалась и не подана в любые другие издания;
- фото автора (ов) в формате jpg, tif;
- качественные иллюстративные материалы с названием и нумерацией, пригодные для сканирования;
- выписку из протокола заседания кафедры о рекомендации статьи к печати, заверенную надлежащим образом (со статьями кандидатов наук, аспирантов, адъюнктов и соискателей ученой степени).
- Статья, представленная в редакцию без соблюдения указанных требований, опубликована не будет.
- При подаче статьи обязательно указывать кратко сведения об авторе, телефон и собственный e-mail для удобства связи.

Редакция оставляет за собой право на рецензирование, редактирование, сокращение и отклонение статей.

За достоверность представленной информации ответственность несет автор.

Гонорар за публикацию не оплачивается.

Перепечатка публикуемых материалов журнала осуществляется только с разрешения автора и редакции.

Предоставленные материалы не возвращаются.

**ВУЗ «НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ УПРАВЛЕНИЯ»
НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»**

03151, м. Киев, ул. Ушинского, 15

Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW «JURIDICAL SCIENCE»

UDC 34

Founded in 28.02.2011. Goes out every month.

Certificate of Registration: KB № 20692-10492 series of PR 28.04.2014.

ISSN 2222-5374

Journal April 20, 2011 recorded in the International Center of Periodicals (ISSN International Centre, m. Paris), the magazine recorded and indexed in such international scientometric directories and databases:

Index Copernicus – from 1 January 2014; Safetylit – from 17 August 2016;

Social Science Research Network (SSRN) – 17 October 2016;

HeinOnline (William S. Hein & Co., Inc.) – since 27/07/2017.

Ministry of Education and Science № 153 from 02.14.2014. «On approval of Attestation Collegium of the Ministry of Education decisions on the activities of specialized academic councils on February 14, 2014», according to points 35 and 36, paragraph 4 of the Ministry of Education and Science of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on April 25, 2013 № 240 Procedure for awarding academic degrees and awarding academic ranks of Senior Scientist, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24 July 2013 № 567, Regulations on specialized academic council, approved by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine on September 14, 2011 № 1059, registered in the Attestation Collegium of the Ministry of Justice of Ukraine October 10, 2011 by № 1170/19908, Regulation of the Certifying Board of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine from September 14, 2011 № 1059, registered with the decree of the Ministry of Justice of Ukraine on October 10, 2011 by № 1169/19907, procedure for formation of the list of scientific professional editions of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine on October 17, 2012 year number 1111, registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 2, 2012 by № 1850/22162, and based on the decision of the Attestation Collegium of the Ministry of Education on February 14, 2014 – № 153.

Scientific Law Journal «Juridical science» is included into the list of scientific professional editions of Ukraine according to the list.

Founder and Publisher:

Higher Educational Institution «National Academy of Management»
03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Chairman of the Editorial and Publishing Council of SA Erokhin
subject of publishing certificate № 4714 of 23/04/2014.

Editor: Valery K., Matviychuk

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Vice-Chancellor of the University «National Academy of Management»

Deputy Editor: Inna A., Khar

Doctor of Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Criminal Law, Criminology, Civil and Commercial Law of the National Academy of Management»

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:

03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15

Tel.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74

Regarding the publication of their article, the authors need to communicate with the secretary of the journal

Savenkova Tatiana

E-mail: tanya_saven@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

INSTRUCTIONS TO AUTHORS OF THE «JURIDICAL SCIENCE» JOURNAL NEW REQUIREMENTS FOR ARTICLES

Articles sent to the Editor of «Juridical science», according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine decree №7D05/1 dated January 15, 2003 «On increasing demands for specialized issues listed in HAC of Ukraine» should include the following:

- A scientific article should be relevant, with clearly defined problematic issues, include scientific positions developed by the author, the conclusions of scientific and practical importance of scientific work; including determination of UDC.

- The paper should include the following elements:
 - a problem and its relation to important scientific and practical tasks;
 - analysis of recent researches and publications on the issue to be considered;
 - definition of specific issues that are not solved in the problem for research chosen;
 - formulation of the objectives of the article;
 - summary of the main conclusions of the study;
 - conclusions of this study;
 - in the article should be no less than 15 references;
 - internal structure – sections with names or selected parts.

English.

- References to this or that research should be placed in brackets according to the number of mentioning in the list of references with indication of appropriate page ([3, p. 12]).

A list of sources at the end of the article are compiled in accordance with International Standard of Ukraine DSTU GOST 7.1:2006 «A System of Standards on Information, Librarianship and publishing. A Bibliographic Notation. A Bibliographic Description. General Requirements and Rules of Composition». Also in the source list has to be at least 5 English language references.

- After he references are added abstracts and keywords in three languages (Ukrainian, Russian and English).

- Abstracts should include: an author's name, a title of the article in (Ukrainian, Russian and English) languages. The authors should pay attention that there should be an abstract in English and half a page A-4 (in a separate file).

- The English text should be executed at the professional level of language proficiency. In the case of a text translated, for example, through the Internet Translator (Google, etc.), or unprofessional, the article will not be accepted for publication.

The article and the abstract should be named:

1. issue number should be placed before the name (11, 4, 7, etc.);
2. dot after the number of issue you should place 2 last figures of the year (14, 15, etc.);
3. underscores (_), then the type of document note – abstract topic – Article;
4. after the title of the articles, underscores (which separate code with the author's name) you

should place the author's last name, name in English and initials.

Example: 11.14_note_Olenenko A.doc (where «note» – markS annotations) or 11.14_ topic _ Olenenko A.doc. (Where the topic – refer to the article).

- Publication (title, information about author, text, references, abstract, and keywords) should not exceed 20-30 000 signs.

Additions to the scientific article:

- An electronic version of the article in a format MS Word (docx or doc);
- Information about the author in Ukrainian and English (surname, first name, middle name (in full), academic degree, academic status, place of work and position, mailing address, telephone number);

- A statement signed by the author (s) that sent the article is had been not printed and have not given to any other editions;

- a photo of the author (s) in the format jpg, tif;

- Qualitative illustrative materials supplied by a name and number suitable for scanning;

- Extract from the minutes of the Department with recommendation of the article for publication, duly certified (for the Articles of Ph.D., graduate students and adjunct academic degree).

- An article submitted to the editor without complying with these requirements shall not be published.

- All the authors to note: when supplying article necessarily indicate a brief information about the author, telephone and your own e-mail to ease communication with authors.

Editors reserve the right to review, edit, and reduce decline articles.

For authenticity of the article the author is responsible for.

The royalties are not paid for the publication.

Reprints of published materials in the journal are made only with the permission of the author and the publisher.

Available materials are not returned.

**Higher education institution «National Academy of Management»
SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW
«Juridical science»**

**03151, Ukraine, Kyiv, Ushyns'koho Street, 15
Тел.: (044) 242-10-84; (044) 242-10-74**